

The Project Gutenberg eBook of Murusia, by Marja Salmela

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Murusia

Author: Marja Salmela

Release date: January 27, 2014 [EBook #44775]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MURUSIA ***

E-text prepared by Johanna Kankaanpää and Tapio Riikonen

MURUSIA

Kirj.

Marja Salmela

WSOY, Porvoo, 1922.

SISÄLLYS:

Hämyhetkenä.
Vanha Maija.
Esikoinen.
He rakastivat kumpikin.
Kannel.
Valkolakki.
Taistelutantereelta.
Pollen puolesta.
Veljesi tähden.
Kun talvinen aurinko laskee.

HÄMYHETKENÄ.

Oli maaliskuu. Päivä oli ollut kirkas ja kevättunnelmaa täynnä. Sinisenä oli taivas siintänyt, hanki oli häikäisevänä hohtanut, ja päivä oli paahtanut melkein kuin kesällä. Nyt oli ilta. Aurinko oli mailleen

mennyt, ja iltaruskonkin heloittava puna oli häipynyt. Valju kuutamoinen valaisi lumivainioita. Luonnon voimakas, keväinen riemastus oli vaihtunut vienoon sopusointuisuuteen ja rauhaan. Oli hiljaista sydänmailla. Kaikki oli kuin uneen vaipumaisillaan. Ainoastaan tulet, jotka siellä täällä syttyivät mökkien ikkunoihin, kertoivat siitä, että täälläkin oli ihmisiä, oli elämää ja työntekijöitä, jotka eivät vielä levolle joutaneet.

Vähän matkan päässä maantieltä kapean niemen nenästä näkyi suurempi herraskartano. Sen kirkkaasti valaistuista keittiön ikkunoista loistivat tulet tielle asti. Sielläkin oltiin jo ahkerassa työssä sytytetyn lampun ääressä.

Muulla talossa vallitsi vielä hämyhetken syvä hiljaisuus. Huoneissa oli pimeää, ainoastaan salin uunissa räiskyi iloinen takkavalkea. Siellä istui kasvava tyttö roihurahilla tuleen tuijottaen. Hän oli jäänyt tänne valkeata vartioimaan muiden kaikkien ollessa lepäämässä. Mutta pian he tulisivat, sen hän tiesi, ja sitten alkaisi se hetki päivästä, jota hän eniten sekä rakasti että pelkäsi, hämyhetken vietto, jolloin äiti soitti ja perhe saliin kokoontuneena istui kuuntelemaan.

Ei sitä semmoista aina tarjottu, ei jokapäiväisissä oloissa, mutta nyt, kun naimisissa oleva sisarperheineen oli tullut käymään, ja kun velikin pikku poikansa kanssa oli kotona, tulisi hämyhetken viettokin varmaan. Ja mukanaan toisi se valtavan, voimakkaan tunteen elämän ihmeellisestä rikkaudesta, sen suruista suurista, sen ihanimmista iloista. Se paisuttaisi rintaa, saisi sydämen sykkimään, olisi suuri, mahtava kuin hyökylaine, lopulta aivan itseensä upottaa tukahduttaisi.

Ja tuo odotettu hetki tuli.

Isä asettui keinutuoliin. Pieni pojanpoika kapusi hänen polvellensa, ja sisko miehensä kanssa asettui viereen. Sitten alkoi äiti soittaa.

Lapsenlapset saivat ensin osansa. Raikkaina kaikuivat marssin säveleet. Pienokaisten silmät loistivat, posket punoittivat ja jalka polki tahtia. Mutta kun marssijoita alkoi väsyttää, saivat he siirtyä toiseen huoneeseen, ja soitto muuttui syvällisemmäksi.

Kaikki oli hiljaista huoneessa. Takassa räiskyvä valkea oli muuttunut hiilokseksi. Ei mikään häirinyt hämyhetken vienoa soittoa. Se oli niin sisältörikasta, niin vaihtelevaa ja samalla niin todellisuuden mukaista. Siinä ihmissydän iloistaan iloitsi, siinä se ikäviään itki. Milloin taas särähtävät epäsoinnut loihitivat ilmi elämän ristiriitaa, sen suruja, sen tuskia ja taisteluita, milloin vaativat säveleet voimakkaana työhön ja tosi toimeen, vaativat terästä tahtoon, tarmoa mieleen.

Mutta tuon kaiken ohessa soi uudelleen ja yhä uudelleen kesken epäsointujen ja voimakkuuden hiljainen vieno sävelvirta. Se oli tyyne kuin kesäiltana lammen pinta Suomen saloilla, oli syvä, salaperäinen kuin valtameri ja sopusointuinen kuin kaiku iäisyiden mailta.

Oudoksi muuttui kuulijain mieli. Kun marssin säveleet olivat soineet, olivat ne heitäkin innostuttaneet. Noinhan äiti oli heillekin soitellut, kun he pieniä olivat. Ja samoin kuin soitto nyt marssista oli muuttunut syvällisemmäksi, samoin oli se ennen lasten kehityskannan mukaan muuttunut. Äidin soitto oli heille esittänyt lapsuuden iloja, oli nuoruuden lämmintä hehkua heille tulkinut ja ollut tutustuttajana elämän taisteluun. Se oli heille viittoonut tietä syvään, katoamattomaan sielun rauhaan.

Ihmeellinen voima oli tällä soitolla. Lieneekö se siitä johtunut, että äiti itse oli elänyt kaiken sen, mitä säveleissä esitti. Hän oli ollut lapsi lastensa kanssa, nuori kun he nuoria olivat. Ja kun he nyt täysi-ikäisinä kuuntelivat hänen soittoansa, ymmärsivät he sitä kuin yhdenikäisen rakkaan lapsuusystävän puhetta. Siksi sen säveleet eivät turhaan kaikuneet, siksi kävivät ne sydäimestä sydämeen.

Tyttö uunin edessä kätki kasvot käsiinsä. Miten suurta ja valtavaa tuo kaikki oli, semmoista kuin se elämä, jota hän ei vielä tuntenut, mutta jonka ilot ja surut jo hänen rintaansa ahdistivat. Tuntui siltä, ettei hän voi sitä kestää, ei jaksaa elää elämää, ellei saa muotoa antaa sille, mitä tuntee, luoda kuvia elämästä ja sen äärettömästä, ihmeellisestä rikkaudesta.

Hän painoi käden rintaansa vasten ja kuunteli. Jospa voisi hän sieluunsa kätkeä jok'ainoan säveleen, jok'ainoan kuvan sitä kerran luodakseen uudelleen yhtä eheänä, yhtä kauniina, kuin hän sen nyt kuuli. Miten kadehdittavan onnellinen olikaan äiti, jonka sielua jo elämän ilot ja surut olivat rikastuttaneet. Niin tahtoi hänkin kerran elää, aina oppia, aina koota aarteita elämän poluilta, ei koskaan kylmetä, käydä välinpitämättömäksi — — — vaan iloita siitä, mikä on suurta, mikä kaunista elämässä. Hiilos oli mustunut. Hämyhetki oli vähitellen pimeäksi muuttunut. Soitto vaikenä, valoja sytytettiin ja kukin kävi työhönsä. Mutta äidin hämyhetken soitto kaikui vieläkin kuulijoiden sydämissä, kaikui päivä päivältä, vuosi vuodelta, elämän taistelussa ja sen tyyneydessä, sen iloissa ja sen suruissa. Se oli kuin hiljainen henkäys, joka toi siunauksen tullessaan. Se oli pyhä muisto lapsuuden kodista.

VANHA MAIJA.

Vanhaksi Maijaksi nimittivät häntä kaikki.

Ei kukaan tullut ajatelleeksi, että hänkin kerran oli ollut nuori, eikä tainnut hän sitä itsekään enää muistaa. Hänen aivoissaan ei ollut paljon ajatuksia. Ja mitä tunteisiin tuli, olivat ne niin syvälle hautautuneet, ettei niistä kukaan tietoa saanut. Ne olivat kätkössä, kuin jyvät ihmisten tallaamalla tiellä. Ne painuivat painumistaan ja peittyivät piiloonsa yhä täydellisemmin. Lopuksi ei Maija itsekään enää tiennyt, oliko niitä olemassa vai ei. Ja milloinkapa hänellä olisi ollutkaan aikaa tunteistaan vaaria ottaa? Jos hän joskus olisikin tuntenut sen tapaista sydämessä sykähtävän, tukehtui se kohta arkipäivien puuhiin. Hänen elämänsä oli raatamista aamusta iltaan asti. Ei hän hiki päässä ponnistellut kolikoita kootakseen, ei kunnia eikä hyvinvointia etsinyt. Välttämättömyyden ja velvollisuuden vaatimana hän raatoi. Ja palkkana oli kova leipäkannikka, jota hän suolaveteen kastoi.

Se aika, jolloin hänkin oli ollut nuori, lapsi vielä ja lapsen lailla huoleton, se oli kaukana kuin kotoinen ranta valtameriä vaeltelevalta. Ennen aikaansa oli Maija vanhentunut. Kurttuun olivat kädet ja kasvat käyneet, selkä kumaraan, ja liinatukka harmahtavaksi. Hän oli kuudenkymmenen vuotiaana vanha ja tutiseva kuin kahdeksattakymmenettä lähentelevä. Eikä se ihme ollut, sillä Maijan työpäivä oli varhain alkanut. Kymmenennelle oli hän vasta kääntynyt, kun piti lähteä maailmalle elatustansa hankkimaan.

Oli hän jo varemminkin työssä ollut, oli viisi-kuusivuotiaasta alkaen pikku siskojaan paimennellut, oli ollut menossa päivällä ja yöllä, kesäkuumalla ja purevimmassa pakkasessa. Mutta mitäpä siitä! Eihän se edes työltä ollut tuntunutkaan. Aivan kuin itsestään sujuivat kotoiset askareet. Niihin oli Maija vähitellen tottunut siitä asti kuin kynnelle kykeni. Talvisaikana sai hän tuvassa askareiden lomassa pitää "lapsia" silmällä, kätkeyttä kiikutella, jossa nuorin nukkui, katsoa "lehmiä" ja "lampaita", joille pikkuveljet pulikoista navettaa rakensivat, ja kaiken tämän ohessa itse aapista opetella, huuhtoa hulikat, pestä penkit, pyyhkiä pöydät ja huolta pitää kaikesta, jonne ei äiti joutanut.

Kesällä taas oli velvollisuuden täyttäminen vieläkin helpompaa. Silloin työnteko mennä hurautti iloisesti ja huomaamatta kuin arkipäivät joulupyhien lomassa. Ei vaivannut vilu eikä nälkä. Mansikat kypsyivät ihan kotimäen rinteellä, mustikat kivenheiton päässä metsässä. Alepana aholla oli mesikoitakin määttää aivan punaisina, ja niitä vasta kelpasi kaupaksi poimia. Päreköppä kiinnitettiin isän laittamille pyörille. Pienimmät lapset pistettiin koppaan, toiset saivat juosta kipitellä perässä pysyäkseen. Ja niin sitä mentiin. Puutetta ja huolta oli yhtä vähän kuin tarpeitakin.

Jo ennen marjain kypsymistä tuli keväällä mahlan juonti, sitten vispiläin ja vastaksien valmistamisaika. Ja kun viimein marjojen kypsyminen todella alkoi, silloin kesti niiden noukkimista, siksi kuin maa rupesi routaantumaan ja viimeisetkin hallan panemat puolukat olivat poimitut.

Ainoastaan kerran oli Maijasta tuntunut karvaalta kotivelvollisuuksien täyttäminen. Se tapahtui kauniina kesäpäivänä, jolloin pieni vastasyntynyt kimeällä huudolla ilmaisi aikovansa anastaa Maijan aikaa ja kytkeä hänet kätkeyn viereen muiden metsissä ilakoidessa. Silloin meni Maija tuvan taakse, kääntyi päin veräjälle, josta metsään mentiin, ja parahti itkuun. Mutta kun hetken perästä Kaisamuorin käskävä ääni kuului, niisti hän nenänsä hameen helmaan, pyyhkäisi kyneleet pois poskipäiltä ja istui hetken kuluttua tuvassa täydessä toimessa ja työssä.

Seuraavana keväänä tuli tuo paljoa kovempi kolaus, joka Maijalle teki selväksi, että hänen tästä puoleen täytyi maailmalle elatustansa ansaitsemaan.

Oli myöhäinen ilta huhtikuun viime päivinä. Maija oli vasta saanut kymmenkuukautisen Kalle veljensä nukkumaan ja oli itse ryöminyt olkikuvolleen uunin viereen. Silloin kuuli hän isän sanovan verkalleen mutta painavasti: "Mihin siitä pääsee? Pitää perettä vähentää, kun yhä lisää tulee, eikä elättää jaksa".

"Onhan se niin, myönsi äiti, mutta tyttö on vielä niin kunnoton. Minne sinä hänet toimittaisit?"

"Tuonnehan minä meinasin herraskartanoon. Mihinkäpä täällä muuanne saisi."

"Vai sinne, vai niin", huoautti äiti. "Kylläpä siitä koulu tulee."

"Tulee kai se koulu käytäväksi kerran kuitenkin. Ei köyhän lapsi kauan jouda kotona olemaan."

"Onhan se niinkin. Ja minnepä sitä muuanne saisi. Herrasväellä siellä kun on se vuoden vanha tyttö, niin kyllä kai ne Maijan ottavat sitä katsomaan."

"Sitähän minäkin juuri."

"Kuuluu vaan se rouva olevan kovin tiukka palvelusväelle."

"Niinhän nuo puhuvat. Soisi sitä lapsen pääsevän paremmille paloille, kun kerran kotoa lähtee, mutta mistä niitä nyt parempia ottaa."

Maija ei puheesta sen enempää kuullut. Hän jäi silmät selällään kattoon tuijottamaan. Tuhannet sekavat, epämääräiset ajatukset rupesivat hänen aivoissaan ajelehtimaan synnyttäen kuvia ankarasta rouvasta, joka riiteli, kotoalähdöstä ja kesästä ilman mahlanjuontia ja marjojen poimintaa.

Maija muisti, miten viime kesänä oli ollut harmissaan Kallen syntymästä. Surunsekaisella katumuksella hän nyt ajatteli, että saisi tulla vaikka kaksi yht'aikaa, kunhan pääsisi kotoa lähtemästä. Mutta myöhäistä oli nyt katumus.

Seuraavana päivänä odotti Maija, että äiti hänelle asiasta puhuisi, mutta kun ei mitään kuulunut ei sinä eikä seuraavana päivänä, alkoi Maijan pelko poistua. Mutta juuri mielen taas levolliseksi tultua tuli tuo aikaisemmin odotettu isku aivan äkkiarvaamatta. Isä palasi iltapuolella kylästä, ja illempana alkoi äiti toimittaa Maijalle palvelukseen menosta. Maija istui peruja kuorimassa, äiti teki tulta takkaan ja nosti padan tulelle. Siinä asia sitten puhuttiin. Ei sanonut kumpikaan mitään siitä, miltä mielessä tuntui. Äiti vain kehoitti Maijaa olemaan nöyrä ja kuuliainen herrasväelle ja tyytymään, vaikka vaikealtakin tuntuisi. Sitten syötiin illallinen, ja senjälkeen meni kukin levolle.

Seuraava päivä oli lauantai. Se oli Maijalle pitkää hyvästijättöä iltaan asti. Suurinta hellyyttä sai kuitenkin Kalle osakseen, sillä Maijaa painoi syvä syyllisyyden tunne pikku veikon suhteen. Kyllä kai se oli Maijan viime kesäinen tylyys Kallea kohtaan, joka nyt tuotti hänelle tämän kovan rangaistuksen. Hänen sydämensä suli hänen tätä ajatellessaan ja kurkussa tuntui kummasti ahdistavan.

Isä oli kartanossa käydessään luvannut tuoda Maijan sinne sunnuntai-iltana. Pyhänä, kun päivällinen oli syöty, laittautuivat he matkalle, sillä kartanoon oli toista penikulmaa ja isän piti sieltä vielä jatkaa työpaikalleen.

Äiti toi käärön, johon oli pannut Maijalle, mitä pientä kokoon sai. Siinä oli valkoiset pumpulisukat, joita äiti oli pitänyt, kun kuulutukseen pantiin, punaraitainen pumpulihuivi ja isän paikkaamat vanhat kengät.

"Pidä nyt itsesi siistinä", varoitti äiti. "Pese paitasi illalla ja pane kuivumaan. Minulla ei nyt ole enempää sinulle antaa. Ole nöyrä ja kuuliainen rouvalle ja koeta pitää virastasi vaaria."

Sitten äiti kätteli, katsoi pitkään ja haleasti ja niisti nenää esiliinansa nurkkaan.

Maija ei uskaltanut silmiin katsoa. Olo olisi siitä käynyt vaan tukalammaksi. Mutta vaikka ei paljon katsonutkaan ympärilleen, huomasi hän kuitenkin pienempien siskojen seisovan ihmeissään tuvan ovelle. Liisa näkyi imevän sormiaan, ja Matti seisoi kädet selän takana suu avoinna toisiin töllistellen. Mutta Maija ei katsonut enää heihinkään. Isä seisoi jo maantiellä odottamassa, ja hän juoksi mäenrinnettä alas saavuttaakseen isän.

Sitten he alkoivat astua.

Monta sanaa eivät vaihtaneet matkalla. Vasta kun oli astuttu toista tuntia polttavassa päivänpaahteessa, pysähtyi isä, otti puukon taskustaan, kävi tuohta kiskaisemassa koivusta ja teki lippaan.

"Tuleppa juomaan, täällä on lähde", sanoi isä.

Isä joi ensin, Maija sitten ja sitten taas astumaan.

Vähän myöhemmin poikkesi isä valtatieltä veräjän kautta aholle. Siellä olivat jo mansikat ja mesikat ruvenneet lehtiä tekemään. Polku oli kapea ja kierteli mutkikkaana alamäkeä. Lepän oksat löivät aivan vasten kasvoja ja kastelivat sadepisaroidella Maijan hametta.

Olikohan tätä tietä vielä pitkältä? Vai oliko kartano jo lähellä?

Maijan sydän rupesi kiivaasti sykkimään, kun he tulivat siistiin, hyvin hoidettuun koivikkometsään. Pian kai olivat perillä. Isäkin näkyi tästä heränneen huomaamaan, että nyt pitää ajatella, mitä ensi hätään sanoa.

He olivat jo riihen takana, kulkivat siitä karjan tietä takapihalle, sieltä kaivolle ja sitten suorinta tietä pihan poikki keittiöön.

Siellä oli touhua ja kiirettä. Ei kukaan huomannut tulijoita. Palvelija tuli sisältä päin ja lennätti suuttuneena suuren tarjottimen pöydälle. Kyökkipiika työnsi sen pois siitä, ei ollut tilaa pöydällä. Sitten avasi hän oven ja ajoi pihalle suuren pitkäkarvaisen kartanokoiran, joka vasikanluu hampaissaan seisoi

ovella odottamassa. Ei joutanut kukaan huomaamaan vastatulleita, vielä vähemmin tervehtimään. Isä rohkaisi silloin mielensä ja pyysi tavata rouvaa.

"Vai rouvaa?" Piiat käskivät hetken toinen toisiaan, sitten meni sisältä tullut tyttö ilmoittamaan asian.

Odotusta kesti vielä vähän. Isä seiso Majjaa kädestä pidellen ja painautuneena niin lähelle seinän ja oven välistä nurkkaa kuin mahdollista.

"Vai tässä se tyttö on." Ääni oli rouvan. Sanat saivat sekä isän että tyttären säpsähtämään, sillä rouva oli aivan odottamatta astunut esiin keittiön takana olevasta ruokasäiliöstä.

"Tässähän se on." Maija niiasi niin että hameen liepeet lepsahtivat lattiaan.

"Vanhako se on?"

"Kääntyy Mikon päivästä kymmenennelle."

"Eikä osaa mitään?"

"Eihän se herrastapoja, mistäpä niitä meillä." "No niin, tietäähän sen. Mutta ainahan sitä pitää köyhää auttaa. Onko tytöllä vaatteita kuinka paljon?"

"Anna tänne!" Maija ojensi isälle käärönsä. "Panihan se eukko niitä tähän nyyttiin vähän. Omistaan otti. Ei käynyt teettäminen uusia."

"Entä päällä?" Rouva nosti Majjan hameen lievettä ja tarkasteli arvostellen kaikki vaatteet. "Kyllähän tässä aluksi on. Mutta paljon saamme lisää panna, jos mielih pitää tyttöä siistinä."

Tuntui taas niin rintaa ahdistavan, mutta Maija seiso silmiään räpäyttämättä kuin se, joka on tottunut tyyneesti kestäämään kaikkea.

Sitten jätti isä jäähyväiset, ja Maija jäi tuvan portaille katsomaan hänen menoansa. Kun isä oli ehtinyt suuren koivukäytävän toiseen päähän, katosi hän näkyvistä, mutta Maija ei liikahtanut paikaltaan. Kyökkipiika juoksi ohi ja tuuppasi tyttöä mennessään. Renkipoika tuli hevostaasta helisevät valjaat olalla. Hänen katseensa mitteli Majjaa kiireestä kantapäähän. Mutta mikään ei voinut kiinnittää pienen tulokkaan huomiota. Vasta kun rouvan ääni kutsui, säpsähti tyttö.

"Tule työhön nyt", sanoi rouva, "ei auta sinun alkaa laiskottelemalla."

He kulkivat parin suuren, valoisan huoneen läpi, joissa oli koreat seinäpaperit ja lattialla pehmeät matot, jotka kulkivat viistoon huoneen toisesta nurkasta toiseen muodostaen ristikon keskellä. Rouva neuvoi aina pyyhkimään jalkoja hyvin ja kulkemaan matoilla. Sitten avasi hän oven lastenkamariin.

"Täällä pitää sinun olla silloin, kun et voi tyttöä ulkona kuljettaa. Minä toivon, että sinä olet aina rehellinen ja luotettava, muuten et saa kauan olla meillä."

Pieni toisella vuodella oleva tyttönen kääntyi Maijaan kalistellen helyä kädessään. Tyttö oli melkein Kallen ikäinen, ja Maija kääntyi häntä syliinsä nostamaan.

"Älä hyvä ihminen. Ota kauniimmasti, ei sitä niin saa retuutella kuin teidän tallukoitanne. Työnnä nämä vaunut pihalle ja pane tyttö niihin. Voit olla ulkona vähän aikaa niin kauan kuin vielä päivää paistaa."

Maija teki työtä käskettyä, mutta siitä hetkestä kuoleutui hänessä ilo siitä, että saisi lasta hoitaa. Hän oli hetken luullut saavansa tuntea samaa kuin Kallea syliinsä nostaessaan, mutta todellisuus selvitti hänelle kohta, että herraslapsen hoito oli toista.

Maijan virka tuli moninaiseksi. Tosin hänellä ei virallisesti ollut muuta tehtävää kuin lapsenhoito, mutta todellisuudessa oli hänellä tointa jos kuinka paljon. Kaikki katsoivat häntä käskyläiseksi. Piiat laittoivat salaa asioilleen, rouva keksi mitä milloinkin aina pientä ammattia, "jott'ei aika menisi hukkaan", ja talon nuoret herrat, kaksi kouluikässä olevaa poikaa, pitivät tiettyä asiana, että Maijan piti heitä palvella. Hänen piti heidän tavaroistaan huolta pitää, korjata ongenvat ja matokset rannalta tai veneestä, jonne pojat ne jättivät, ja pitää huolta siitä, ettei mitään kadonnut, ei omistajien eikä muiden huolimattomuuden kautta. Ja voi häntä, joll'ei hän tätä kyennyt täyttämään.

Mutta näiden pikku tehtäviensä vuoksi ei Maija tietysti koskaan saanut laiminlyödä päätehtävänsä: lapsenhoitoa. Kaikki muut askareensa piti hänen suorittaa sen ohessa niin sukkelaan ja huomaamatta kuin suinkin. Ei saanut pikku Siiri hetkeksikään jäädä silmällä pitämättä. Jos hän yritteli pystyyn ja keikahti kumoon Maijan juostessa poikien asialle, tiesi Maija, ettei häntä ilot odottaneet. Ja yhtä hullusti oli Maijan saapuvillakin ollessa, jos vaan hänen ja pikku neidin tahdot joutuivat ristiriitaan toistensa

kanssa.

Siirillä oli oma tahtonsa hyvin selvillä, ja se kohdistui usein kaiken olemassa olevan hyvän järjestyksen hävittämiseen. Talon emäntä taas oli erinomaisen kyvykäs ja puuhaava ihminen, joka piti järjestystä joka kohdassa ja tiesi ainakin yhtä hyvin, kuin tyttärensä, mitä hän tahtoi. Kahden tällaisen lujatahtoisen käskijän komennettavana joutui Maija usein ahtaalle.

Pikku Siirin päähän saattoi milloin tahansa pälkähtää vetäistä ruokasalin pöydältä liina saadakseen kupit ja lautaset sieltä lattiaan. Mutta jos Maija silloin hätään ennätti ja vei hänet puutarhaan, olivat siellä taas äidin istuttamat kukkasat hyppysiä houkuttelemassa. Surua ja suuttumusta seurasi, kun ei sekään ilo ollut saavutettavissa.

Mutta Maija sai ne kiukut maksaa. Hänenhän syy oli, kun taas oli lasta niin huonosti katsonut, että sai sen pahalle päälle.

Rouvalla oli oma oivallinen rankaisutapansa. Sen oli hänen käytännöllinen älynsä hänelle opettanut, ja se kasvatusta ja katsantokanta, johon hän pienenä oli tottunut, oli täydessä sopusoinnussa hänen menettelynsä kanssa. Pitäjän nuoremmat rouvat pitivät kyllä tätä menettelyä ankarana, mutta Maijan emäntä ihmetteli heidän hemmoittelevaa, uudenaikaista katsantokantaansa. Mikä olikaan sen sopivampaa kuin että rikos sovitettiin pienellä paastolla. Olivathan ihmiset aikoinaan ajatelleet lepyttävänsä yksin Jumalankin mielen käyttämällä niukemmasti hänen ajallisia antimiaan. Eikö siis ollut oikeus ja kohtuus, että palvelija, joka oli isäntäväkeään loukannut, osoitti katumustaan vähän säästämällä heidän maallista hyvänsä. Se oli menettelytapa, joka tyydytti sekä käytännölliseltä että aatteelliselta kannalta. Siksi noudatti rouva sitä ahkeraan.

Tämän oivan kasvatustavan alaiseksi joutui Maijakin kohta taloon tultuaan. Ja hän ymmärsi sen olevan hyvyttä, ettei häntä sen kovemmin rangaistu.

Kun Maija oli kesän ollut herraskartanossa, pyrki hän syksyllä kotona käymään. Hän ajatteli että jos Mikon pyhäksi olisi päässyt, olihan se niin suuri juhla. Mutta rouvalla oli silloin juuri päänsärky. Hän huokasi ja sanoi että "köyhä lapsi, joka armosta on otettu palvelukseen, ei niin paljon saa ajatella omia mielitekojaan".

Sen jälkeen Maija ei enää kotiin pyrkinyt. Mutta hän taisi sitä kuitenkin ajatella, tuota kotiin pääsöpäivää, sillä hän jatkoi säästöjensä keräämistä.

Paljon hänellä ei tosin ollut säästettävää, mutta joskus putosi murunen muille katetusta onnenpöydästä hänenkin osaksensa. Kun pojat sattuvat hyvälle päälle, heittivät he hänelle sokeripalasan tai piparkakun palkaksi hyvin toimitetusta asiasta. Olipa hän kerran eräänä juhlapäivänä kahviakin saanut ja vielä toisen kerran, kun vieraille porttia avasi, kauniin, kiiltävän viisikolmattapennisen. Kaikki nämä säästöt oli hän koonnut ainoan nenäliinansa nurkkaan, ja sitä säilytti hän muun omaisuutensa kanssa nyytissä ullakolla suuren koivupölkyn takana.

Kun Maijasta odotusaika ja koti-ikävä kovin kasvoivat, kävi hän säästöjään katsomassa ja laskemassa. Siinä oli sokeripalasia seitsemän, yksi kullekin isommalle, Kallelle kaksi. (Se oli sovitushuhri sekin siitä kylmäkiskoisuudesta, jota Maija oli tuntenut Kallen syntyessä.) Sitten oli siellä kaksi korpunpuoliskoa, kolme hienompaa leivosta ja muutama kuivunut vehnäviipale. Ne hän panisi kahtia kaikille, tasaisi niin että niistä jokaiselle riittäisi. Rahan hän antaisi äidille, sen hän oli heti päättänyt.

Hän säästi, lasi ja arveli, miten paljon ennättäisi korkoa kasvaa, ennenkuin hän kotiin pääsisi.

Kun joulunpyhät olivat ohi, lasi rouva Maijan loppiaiseksi kotiin. Oli pureva pakkanen, "yli kolmekymmentä astetta", sanoivat muut. Mutta mitä se oikein merkitsi, sitä ei Maija ymmärtänyt. Hän sai kyökkipiialta lainata ison huiivin. Sen kääräisi hän ympärilleen rouvan antaman vanhan nutun päälle ja sitten hän läksi matkaan.

"Herra siunatkoon!" huudahti äiti, kun Maija astui tuvan ovesta sisään.

Pikku Kalle, joka leikki lattialla, ei enää tulijata tuntenut, vaan parahti itkemään. Maijan tuli vedet silmiin. Hän ei ymmärtänyt oikein miksi. Ujostellen astui hän muutaman askeleen eteenpäin, kätteli sitten ensin äitiä, sitten isää ja rupesi viimein tekemään tuttavuutta siskojen kanssa. Vanhemmat heistä tunsivat hänet heti. Se vaikutti Kalleenkin, ja pian sokuripalaset sulivat hänen suuhunsa kuin lumi lämpöiseen veteen.

Koko päivä oli Maijan mielestä kuin unennäköä. Äidin teki mieli kysyä, miten hänen oli olla siellä palveluspaikassaan, mutta vaikealta tuntui puhuttaminen, kun jo arvasi, ettei se hyvää ollut. Hän ei tahtonut vaatia lasta sanomaan pahaa isäntäväestään, siksi hän vaikenä. Kerran vain hän kysäisi että "no, mitenkä sinä olet toimeentullut?"

"Olenhan minä tuota", sanoi Maija, ja siihen se jäi.

Isä arveli tytön kasvaneen ja sanoi laihtuneen myöskin, "mutta niinhän se on, että laihtuvat ne lapset aina kasvaessaan".

Kun Maija oli ollut kartanossa kuusi vuotta, kävi hän rippikoulunsa. Isä oli joka kerta vuoden umpeen kuluttua käynyt tiedustelemassa Maijan jäämistä. Rouva oli silloin sanonut että "eihän sille voi palkkaa maksaa, mutta pitävät he vielä ruuasta, kun kerran auttamaan ovat ruvenneet". Isä kiitti ja sanoi että "onhan se kovin hyvä asia, mutta voisihan sitä muualtakin kysyä, jos herrasväki ei oikein tahdo pitää".

"Ei se Maija muualla menesty", vakuutti rouva, "se on siksi hiljainen ja typerä. Mutta täällä kun sitä nyt vähän on opetettu, niin menehän se muiden apuna, vaikka ei enää ole paljon lapsen katsomisessa työtä."

Isä pyöritteli lakkia kädessään, kumarsi, kiitteli ja sanoi sitten Maijalle että "no niin se nyt kävi, että jäät taloon vuodeksi vielä."

Silloin Maija nyökkäsi päätään ja meni takaisin askareilleen.

Kun hänen rippikoulunsa alkoi, kävi isä katsomassa. Sitten ripille laskettaessa tulivat isä, äiti ja Kalle, joka piti äitiä tiukasti hameesta ja katsoa tuijotteli kaikkeen kummaan, jota näki ensi kertaa käydessään kotimökkiä edempänä.

Maija kätteli kaikkia ennen ripille menoaan ja pyysi anteeksi, mitä oli rikkonut. Tämän oli äiti hänelle neuvonut. Mutta muuten ei hänellä ollut paljon käsitystä tämän kaiken merkityksestä. Rippikoulussa hän oli ollut heikoimpia oppilaita, eikä hän kaiketi muuten olisi läpi päässytäkään, mutta herrasväki sanoi puhuneensa hänen puolestaan pappilassa. Opetusaika ei ollut Maijalle ollut juuri miksikään hyödyksi. Sen sanoivat kaikki, ja sen hän itsekin tunsu. Mitä sitten odottamaan rupeaisi, paras päästä, arveli pappi, ja Maija oli tyytyväinen että vaan pääsi. Katkismuskappaleet, selitykset ja raamatun lauseet, kaikki olivat hänen päässään yhtenä ainoana sekasotkuna. Vähän tukalalta tuntui hänestä olla näistä asioista niin ymmärtämätön, mutta minkä sille nyt teki. Ehkä olisi hänkin päässyt paremmin käsittämään, jos joku olisi oikein lapsellisesti selittänyt. Mutta eihän oppineet puhu niin yksinkertaisesti. Kukapa sitä olisi voinut vaatia. —

Maija tyytyi siihen, että ymmärsi, minkä äiti hänelle sanoi, kun tämä pyyhkien kyyneleitään huivin nurkkaan siveli tyttärensä tukkaa.

"Pidä sinä vaan Jumala silmäisi edessä ja ole niinkuin hän neuvoo. Sitten minä en sinusta surua saa."

Ja Maija ajatteli, että hän tahtoo olla, niinkuin äiti häntä on neuvonut. Ei suinkaan Jumalakaan sen enempiä vaadi, koska kerran on niin vähän ymmärrystä antanut.

Isä kävi kysymässä herrasväeltä että "eikö sille tytölle nyt sopisi palkkaa maksaa, kun se jo on rippikoulunsa käynyt", mutta rouva sanoi, että "ei saa köyhät ihmiset olla niin vaativia. Tuskin on näinä vuosina ruokansa ja vaatteensa edestä työtä tehnyt, ja nyt sille jo pitäisi palkkaa maksaa."

Isä sanoi siihen, että "no olkoon sitten vielä vuoden entisellään, tuli vaan kysytyksi, kun se köyhälle olisi niin tarpeen."

Seuraavan vuoden kuluessa tapahtui suuria muutoksia. Herrasväelle tuli muuttotuumat, ja kesän aikana tekivät he lähtöä ihan toisille seuduille. Maija ei näistä tuumista saanut tietoa, ennenkuin viime tingassa. Silloin hänelle tuli hätä siitä, mitä päättää ja tehdä: lähteäkö mukaan, vai erotako palveluspaikastaan. Kotiin hän ei voinut mennä kuudentoista vanha tyttö vanhempien elätettäväksi, mutta mistäpä toisen paikankaan saisi näin äkkiä.

Rouva sanoi isälle, että "kyllä he mielellään tästä puoleen Maijalle palkkaa maksavat, jos vaan mukaan tulee. Kovin olisikin kiittämätön, jos jättäisi isäntäväkensä nyt juuri, kun heidän piti vieraisiin oloihin asettua, saisi jo pelkästä kiitollisuudesta mukaan tulla. Mutta paras oli se muuten hänelle itselleenkin, vakuutti rouva, sillä mitenkäpä hän niin yksinkertaisella ymmärryksellä tulisi toimeen vieraisissa."

Tätä kaikkea puhui rouva isälle, ja senjälkeen meni Maija kotimökilleen hyvästille. Hän heitti hyvästiä niinkuin se, joka tietää viime kerran kättelevänsä omiaan, viime kerran näkevänsä kotipuolen, sen tutut ja rakkaat paikat. Mutta paljon ei siinä puhuttu. Hiljaiset olivat hyvästit, ilman hyväilyjä, ilman itkua. Vasta kartanoon takaisin lähtiessään, kun Maija tien mutkassa kääntyi viimeistä kertaa kotia päin katsomaan, pyyhkäisi hän pari kyynelkarpaloa pois silmäkulmasta. Se tunteen ilmaus tukittiin heti lähteessään, eikä siitä kukaan enää tietoa saanut.

Seuraavana aamuna auringon noustessa hoippui jo Maija korkean tavarakuorman päällä maantien pölyssä ja rattaiden rämistessä, matkalla uutta kotiaan kohden.

Täällä se vasta oikein alkoikin Maijan maailman matka, se matka, joka oli työläs ja kuluttavainen ja jolla hän ennen aikaa vanhaksi kääntyi.

Seutu oli Maijalle outo, sen tavat tuntemattomat ja ihmiset samoin. Muut tutustuivat pian uusiin oloihin, mutta Maija ei niihin helposti perehtynyt. Hyvän päivän hän sanoi kaikille kyökkiin tuleville. Mutta siinä olikin hänen ainoa asiansa vieraille. Hän ei oloja eikä ihmisiä sielläpäin koskaan oppinut oikein tuntemaan.

Hänet sitävastoin kaikki pian tunsivat. He pitivät häntä taloon erottamattomasti kuuluvana ja puhuivat ihmetellen hänen suuresta uskollisuudestaan. Mutta mitä virkaa hänellä oikeastaan oli, siitä eivät olleet selvillä. Yksi sanoi yhtä, toinen toista, ja loppupäätös oli, että hänen oli kaikesta huolehtiminen. Kaikkia piti hänen palvella ja samalla kaikkea valvoa.

Rehellisyys ja uskollisuus oli Maijan suurimpia ansioita. Niiden tähden tahtoi rouva häntä talossa pidättää, vaikka oli tehtäviä, joita ei Maija koskaan oppinut rouvalle mieliksi suorittamaan. Suurin vaikeus oli toisten palvelijain valvomisen suhteen. Siinä ei Maija koskaan ollut tarpeeksi valpas. Hän saattoi tosin valvoa tavallaan hänkin, mutta toisten palvelijain pikku petoksista hän ei koskaan oppinut tiliä tekemään. Rouva arveli sen johtuvan hänen yksinkertaisuudestaan, mutta Maija kiitti tätä typeryyttään, joka vapautti hänet hänen raskaimmasta tehtävästään.

Vuodet kuluivat. Pikku Siiri, jota Maija ennen muinoin oli hoitanut, oli jo talosta poissa ja oman kodin omistajana. Pojat samoin olivat naimisissa. Miniä ja lapsen lapsia tuli taloon. Vanha herra kuoli ja rouva vanhentui. Valta siirtyi uudelle omistajalle. Mutta Maija pysyi yhä paikallaan. Hän passaili, valvoi ja huolehti kaikesta, kuten ennen. Hän oli uudelle isäntäväelleen yhtä uskollinen kuin oli edellisille, heidän lapsilleen yhtä nöyrä, kuin oli ennen ollut heille itselleen. Mutta työ uurti syvät jäljet koko hänen olentoonsa.

Jo ennen kuin hän kääntyi viidennellekymmenelle, ruvettiin häntä "vanhaksi" sanomaan. Sen nimen sai hän pitää, ja olihan se sopiva hänelle, hän kun jo aikoja sitten oli unohtanut olleensa nuori. Ruma ja vanha oli hän mielestään aina ollut, ainakin sitten, kun kodin jätti. Ja ne vanhat vaatteet, joita hän aina käytti, lisäsivät hänelle vanhan näköä.

Hänellä oli tavallisesti ohut tummansininen pumpulihame päällään. Sitä käytti hän vuosien kuluessa kesät, talvet, ja sen kanssa milloin pumpulista, milloin villaista vanhaa nuttua, joka näytti yhtä kuluneelta kuin hän itse. Hänen palkkansa oli pieni, ja kun siitä vielä joskus tuli kotipuoleenkin lähetettyä, ei jäänyt paljon vaatteisiin. Mutta eihän Maija tarvinnutkaan paljon. Kukapa hänen vaatteitaan katsoi, ja kylmää oli hän kyllä tottunut kärsimään.

Mutta kerran sai hän sitä kuitenkin liikaa. Hän oli jo seitsemännellä kymmenellä silloin, ja talossa tehtiin syysteurastusta. Maijan piti olla mukana alusta loppuun asti, pesemässä, huuhtomassa, leikkelemässä ja suolaamassa. Hän seisoj ohuessa pumpulihameessaan aitassa, ja tuulen henki värisytti hänen vanhaa vartaloaan. Kun hän illalla paneutui tuvannurkkaan levolle, olivat hänen kätensä ja jalkansa kylmät kuin jääkalikat. Hampaat kalisivat suussa ja päätä poltti.

Siltä sijalta ei Maija enää noussut. Pariisen päivää hän sairasti kovaa kuumetta, ja herrasväki haetti papin hänen selvänä ollessaan. Maija nousi istumaan ja katsoi ihmeissään, kun pastori odottamatta astui huoneeseen. Mutta kun hän ymmärsi tarkoituksen, laskeutui hän takaisin vuoteelle nöyränä kuuntelemaan papin puhetta.

Se oli todella kaunista ja juhlallista. Maija muisti lukeneensa sanat "helisevä vaski ja kilisevä kulkunen", ja hänestä kuului pastorin puhe yhtä korealta. — Mutta ymmärryksen alkuun hän ei siitä päässyt enemmän kuin ennenkään. Pastori puhui sitten siitä, että olikohan Maija muistanut Jumalaa kiittää, kun oli niin hyvään paikkaan päässyt, köyhänä ja turvattomana tullut korjatuksi armelioiden ihmisten huomaan. Maija ei muistanut kiittäneensä, ja pastori sanoi, miten pahasti se oli. Mutta kyllähän Jumala senkin anteeksi antaa, jos vaan näkee katuvaista mieltä.

Maija myönsi, ettei hän koskaan ole ollut niin kuin olisi pitänyt, paha ja kelvoton palvelija oli ollut. Kyllä hän sen tiesi. Ja pastori puhui hänelle, nuhteli, neuvoi ja varoitti. Sitten hän poistui.

Sen jälkeen oli Maija taas kovassa kuumeessa ja houraili yhtä mittaa.

Kun illemmalla tuvan ovi uudelleen aukeni ja vanha harmaapartainen ukko astui sisään, luuli Maija heikkoudessaan häntä ensin pastoriksi ja arkailten vetäytyi seinän puoleen. Mutta vanhus, joka oli puettu yksinkertaisiin sarkavaatteisiin ja pitkävartisiin lapikkaisiin, meni vuoteen viereen, istuutui tyynesti sen laidalle ja alkoi hiljaa puhua sairaalle.

Vähitellen katosi Maijan kasvoilta arka, vaivaantunut ilme. Hän makasi hiljaa kuunnellen, kunnes äkkiä nousi istumaan, iloinen hämmästyks kuvattuna kasvoillaan.

"Nyt minäkin sen ymmärrän, tie on auki kaikille", sanoi hän väräjävin huulin. Ja kohottaen vapisevat vanhat kätensä peitteeltä toisti hän "kotiin, kotiin".

Silloin kirkasti autuas hymy hänen kasvonsa ja vuosikausia kytenyt kaiho tyyntyi. Hiljaisena laskeutui hän vuoteelle ja nukkui viimeiseen uneensa.

ESIKOINEN.

Juna oli juuri tullut. Asemapäällikkö virkapuvussaan seisoj portailta vastaanottaen tiedonantoja ja antaen määräyksiä. Odotus-saliin kerääntynyt maalaiskansa rupesi sieltä työntäytymään ulos, ensin ottaakseen kimpunsu ja kampsunsa portailta, sitten asettuakseen junaan. Samaan aikaan rupesivat junassa olijat pyrkimään sieltä ulos, mikä jättääkseen junan, mikä ainoastaan jaloitellakseen. Syntyi vähän tungosta, annettiin ja saatiin pieniä tyrkkäyksiä, mutta kun ei kellään kiirettä ollut, eivät nämä pienet yhteentörmäykset tuntuneet miltään.

Odotussali oli nyt tyhjentynyt. Ainoastaan vanha harmaapartainen herrasmies hienoissa suopeliturkeissa istui vielä huoneen perällä hajamielisesti selaillen pöydällä olevia ilmoituksia.

Asemapäällikkö meni salin läpi virkahuoneeseensa. Hän kumarsi, nosti lakkia ja hymyili itsekseen. Kyllä hän arvasi, mitä asiaa vanhalla paronilla oli.

Vielä kesti odotusta vähän. Tavaroita otettiin pois, toisia pantiin junaan. Sitten kävi asemamies katsomassa kelloa odotussalissa. Sen tehtyään asettui hän asemahuoneen edustalla olevan kellon viereen, vetäisi sen kieltä laitaa vasten ja soitti läpäyttämällä, — kerran — toisen — kolmannen. Asemapäällikkö tuli taas portaille, konduktööri vihelsi pilliään ja juna läksi puhallellen liikkeelle.

"Eikö herra paroni käy sisään?" pyysi asemapäällikkö kohteliaasti palatessaan odotussaliin.

"Kiitoksia, ei tällä kertaa, Minä tulin vain kirjeitä kysymään."

"Vai kirjeitä, no katsotaan." Hän meni virkahuoneeseensa ja sulki oven. Nuori harjoittelija rupesi päivän postia selailemaan. "Täällä on kirje." Hän työnsi sen luukusta paronille, joka seisoj odottamassa.

"Vielä täällä on muutakin." Ääni oli asemapäällikön, ja sen sävy oli iloinen, melkein veitikkamainen.

"Vai on?" sanoi siihen paroni ja koetti osoittaa hämmästyttä.

"Täällä on ristiside ulkomailta, pojaltanne kai?"

"Vai on, vai on." Hän otti sen vastaan luukusta, käänteli ja katseli.

"Nyt ei taida käydä sisään pyytäminen enää", puheli asemapäällikkö leikkisästi. "Taitaa olla kiire, kun tuli niin paljon hyvää kotiin vietäväksi."

"Niin on, niin on. Kiitoksia vaan ja hyvästi." Hän pisti saamansa postin poveensa, kumarsi ja poistui.

"Kyllä niillä vanhuksilla nyt on hauskaa." Asemapäällikkö oikein myhähti mielissään.

"Taitaa olla ainoa lapsi", jatkoi harjoittelija siihen kysyvästi.

"Ainoa on, vanhempien ilo ja ylpeys. Hän matkusti viime kesänä ulkomaille ja on siellä ollessaan julkaissut esikoisteoksensa. Siitä oli eilispäivän lehdissä erittäin kiittävä arvostelu."

"Ja vasta kahdenkymmenenkolmen vanhako?"

"Niin on. Ellen erehdy, tuli tuo kirja nyt juuri vanhemmille."

"Kylläpä onkin sitten iloa", sanoi harjoittelija. Ja hänkin hymähti.

Vanha paroni istuutui rekeen. Renki peitti hänet nahkasiin, asettui sitten paikoilleen ja tarttui ohjaksiin. Iloisella hypähdyksellä läksi hevonen matkaan. Se oli tummanruskea, täplikäs, nuori juoksija. Sen tuuhea, vaaleahko harja hulmuili tuulessa.

"Tulipa tässä paraiksi rekikelikin", ajatteli paroni nojautuen mukavasti mukavaa karhuntaajaa vastaan.

"Saan pojalle kirjoittaa, että koettelin ensi rekikeliiä hakiessani hänen kirjaansa."

Hän pisti käden poveensa ja tunnusteli, oliko siellä kaikki tallella. Kaikki oli. Kelpasi niitä kotiin viedä. Mitähän hänen vaimonsa niistä sanoisi? Sinne oli jäänyt kahvipöydän ääreen istumaan, kun paroni läksi. Tienneekö nyt olla valmiina vastaanottamassa?

Totta toisen kerran, tuossahan kartanon pääty jo häämötti. Hevonen rupesi rannasta nousemaan mäkeä kotipihaan. Miten olikaan matka niin pian kulunut! Ihanhan ajatukset olivat varastaneet ajankulun huomattavista.

Hevonen pysähtyi portaiden eteen. Palvelustyttö tuli keittiön puolelta juosten auttamaan. Paroni nousi reestä ja läksi sisään.

Heti ovesta astuessaan näki hän vaimonsa eteisen vastaisella ovella odottamassa. Hän oli harmaatukkainen, hienopiirteinen vanha nainen, vartaloltaan pieni pyöreä tallukka, kasvoillaan ystävällinen, äidillinen ilme. Hän seiso i ääneti ja odottavaisena sill'aikaa kuin palvelustyttö auttoi turkit paronin päältä. Mutta sitten hän ei enää malttanut mieltään.

"Tuliko mitään?" Ääni värähti, osoitti uteliaisuutta ja kiirettä.

Ei mitään vastausta.

Paronitar tuns i miehensä ja hänen tapansa siksi hyvin, ettei hän kysymystä uudistanut. Palvelustyttö sai vetää päällyssaappaat vanhan herran jaloista, sitten paroni nousi ja katsoi ovesta valaistuun huoneeseensa. Kaikki oli siellä kunnossa. Lamppu oli sytytetty. Keinutuoli seiso i uunin vieressä ja tuolin toisella puolen pieni pöytä tupakkavehkeineen. Keskellä lattiaa, juuri lampun alla, oli mukava nojatuoli, jakkara sen juurella.

"Kas vaan, näinhän sen olla pitää. Tule nyt sisälle!" Vanha herra sulki oven ja painautui keinutuoliin. Sitten hän alkoi kaivella taskuaan. Sieltä tuli vähitellen esille kirje, sitä seurasi paketti. Ne järjestettiin täsmällisesti toinen toisensa päälle, ristiside suurempana alle, kirje pienempänä päälle. Sitten vasta vanha herra ojensi ne vaimolleen.

Käsi vapisi, kun paronitar mursi kuoren.

"Luenko minä vai luetko sinä? Se on meille yhteisesti."

"Luehan pois."

Paroni pani pienellä ponnahduksella keinutuolin liikkeelle, ja sitten kirje luettiin. Se oli alkulause pojan esikoisteokseen. Hän kirjoitti lähettävänsä sen kaukaa alppien tuolta puolen, Välimeren rannalta, vanhemmille tervehdyksenä. He olivat vanhat, he olivat yksin, mutta hän toivoi heidän unohtavan tuon kaiken lukiessaan poikansa esikoisteosta. Siihen oli koottuna hänen parhaat ajatuksensa, hänen kauneimmat unelmansa ja aikeensa, mitä puhtainta hän tuns i, mitä jalointa hän tahtoi. He ymmärtäisivät häntä, he näkisivät siinä kaikessa sadon siitä, mitä heidän hellä rakkautensa oli lapsen sieluun kylvänyt. Ja se sato oli kiitos siitä, mitä olivat uhranneet.

Kun kirje oli luettu, käärittiin se huolellisesti kokoon, pistettiin kuoreen ja pantiin pöydälle. Sen jälkeen tuli ristisiteen vuoro. Miten kauniissa kansissa pojan kirja oli! Etelän kukkiakin oli kannelle kuvattu.

"Joko alamme?" kysyi paroni, kun ulkoasun tarkastaminen oli päättynyt.

"Aletaan vaan, kyllä minä olen valmis!"

Paronitar otti esille sukkaneuleensa ja asettui nojatuoliin. Paroni käänsi varoen kansilehden kirjan selkäpuolelle, luki vielä kerran kirjan ja sen tekijän nimen, yskäisi vähän, selvitteli ääntään ja alkoi.

Täten istuivat vanhukset vastatusten kahden myöhäiseen yöhön asti. Paroni luki, paronitar neu lo i sukkaa. Mutta usein pidettiin väliaikojakin. Oli niin paljon, josta täytyi puhella.

Äiti ihmetteli, mistä poika oli ajatuksensa saanut. Ja niin nuorena vielä. Paroni tuumi, etteihän sitä tiedä, mitä kaikkea hän jo on ehtinyt kokea ja miettiä.

Kun kirjassa tuli luonnonkuvauksia, innostuivat vanhemmat kumpikin. Aiheen niihin oli poika varmaan saanut etelässä näkemästään kauneudesta. Mitä siitä, jos täällä kotona olikin ollut hiljaista ja tyhjää! Pojan oli hyvä olla. Hänellä oli kaikkea mitä hän ilokseen ja kehityksekseen tarvitsi. Ja sehän oli

pää-asia.

Mutta jota pitemmälle kertomus edistyi, sen vähemmän vanhukset siitä keskustelivat. Pojan kuva himmeni hetkeksi sen rinnalla, mitä hän oli luonut. Aine oli tosin vanha ja kulunut — tavallinen rakkaustarina, — mutta se oli kerrottu niin, kuin yksin elämän kevätajassa oleva sitä kuvata ja kertoa voi. Se oli täynnä tosi runoutta, täynnä tulta ja tunnetta, ei sairaalloisesti liioiteltua, mutta mehevää, raitista kuin kasteisena kesäaamuna helpeiset heinät, kirkasta kuin hetteistä helmeilevä lähteen silmä. Siinä oli elämän runoutta, mutta sen runottomuutta myöskin. Siinä ihmissydämen ilot ja surut kuvastuivat tosina, mutta kauniina kuitenkin.

Ja vanhukset elivät elämänsä ilot ja surut uudelleen.

Kello lähenteli jo kahtatoista ja keskiyö oli käsissä. Täytyi vihdoinkin levolle lähteä. Mutta varhain seuraavana aamuna alkoi luku taas uudelleen. Sitten se keskeytyi; aamupuolella kun tuli vieraita, täytyi sen siirtyä iltapäivään. Mutta tavallista lyhempään loppui silloin paronittaren iltapäivä-uni, eikä ruuanperäiset paronillekaan kelvanneet.

Kiireisesti juotiin kahvit. Sitten sytytettiin lamppu ja luku alkoi uudelleen.

Se nuori pari, jonka vaiheita he seurasivat, joka oli unelmoinut pelkästä päivänpaisteesta ja kukitetusta tiestä, sai käydä monen kiirastulen läpi. Mutta tuliahjosta kohosi heidän onnensa Sampo entistänsä ehompana. Sen onnen, jota he ennen olivat elämältä vaatimalla vaatineet, sen löysivät kerran palvelevassa rakkaudessa, siinä rakkaudessa, "joka ei omaansa etsi".

Vanhusten mieli kävi niin oudoksi. Tuo tarina oli heille uusi ja samalla kuitenkin tuttu. Olihan se heidän oman elämänsä historia. Se vaan oli kaunistettu, niinkuin kuvastin saattaa ihmiskasvat kaunistaa. Se oli siinä semmoisena, kuin se heidän lapsensa sydämeen oli heijastunut, semmoisena kuin hän näki tai ainakin tahtoi nähdä kaiken sen, mikä koski isää ja äitiä.

Paronitar otti lasit nenältänsä ja pyyhki niitä. Ne olivat käyneet vähän sumuisiksi. Paroni piti pienen loma-ajan ja yski. Hänen äänensä tuntui hiukan käheältä. — Sitten jatkoi hän lukua.

Hän luki kovalla, jäykällä äänellä. Ja jota useammin hänen huulensa rupesivat värähtelemään, sen jäykemmällä äänellä hän luki. Paronitar oli laskenut sukankutimen helmaansa. Hänen täytyi taaskin pyyhkiä silmälasejaan. Ja paroni luki, luki, yhä kovemmin, yhä äänekkäämmin, aivan kuin hän ja hänen vaimonsa tänä iltana olisivat kuuroiksi käyneet.

Eikä tainneet he sittenkään kuulla, mitä kirjassa sanottiin. Heidän mielikuvituksensa oli niin kummasti kiihoittunut, että se yhä loi lisää siihen mitä lukivat, loi siihen kuvia heidän omasta elämästään.

Semmoistahan se oli ollut. Välistä oli poika ollut erottamassa, väliin yhdistämässä vanhempia. Joskus, kun toinen sai enemmän hellyyttä kuin toinen, oli toisen mieli siitä käynyt kateelliseksi. Katkera sana oli tullut sanotuksi ja se oli suurentanut juopaa. — Sitten tulivat yhteiset ilot ja surut pojan puolesta. Ne tekivät kaiken taas hyväksi. Mutta tuo katkera siemen oli sydämeen jäänyt. Se iti siellä ja puhkesi nousemaan, kun tuli suotuista tilaisuus.

Paljon oli ollut toisin, kuin sen olisi pitänyt olla. Poika oli sen huomannut, oli sitä surrut. Hän rakasti heitä molempia ja tahtoi nähdä kauniina kaiken sen, mikä koski heitä.

Kirja läheni loppuansa. Paroni luki viime lauseet sen viimeiseltä sivulta. Mutta silloin unohti hän miehekkyytensä, ääni värähteli ja kaksi suurta kyynelkarpalaa vierähti verkalleen poskelle. Syvä äänettömyys seurasi. Kumpi heistä katkaisisi sen, kumpi alkaisi ensimmäisenä puhua? Ja mitä? Molemmilla oli samat ajatukset mielessä, mutta kumpi heistä ojentaisi ensimmäisenä kättä toiselle?

"Se oli todellisuutta kauniimpi", sanoi vihdoin paroni.

"Niin oli, mutta se herätti ainakin minussa halun muuttua kuvan mukaiseksi."

"Minä olen ollut väärässä", sanoi yht'äkkiä paroni miehekkäästi. "Olen usein omalla kiivaalla, kärttyisällä tavallani karkoittanut poikaa luotani. Ja sitten olen kuitenkin sinua syyttänyt."

"Ja minä olen usein sinua loukannut. Olen ajattelemattomuudessa mielesi pahoittanut, kärsimättömyydessä sinusta pahaa ajatellut. Voitko antaa anteeksi?"

Tuli tunnustus, selitys toisensa jälkeen, vanhoista, aikoja sitten unhoon peitetyistä asioista, joista kuitenkin haava oli mieleen jäänyt. Näitä haavoja pääsi nyt rakkauden ja nöyryyden pehmeä käsi parantamaan.

Kun palvelija tuli käskemään illalliselle, istuivat vanhukset vielä vastatusten ajatuksiin ja muistoihin vaipuneina. Paroni nousi ja tarjosi käsivartensa vaimolleen. "Muistatko, kun ensi kertaa tässä samassa kodissa menimme pöytään? Me olimme kahden silloinkin, ensi kertaa omassa kodissamme."

"Niin, ja minun lautasellani oli kukkia."

"Ja minun oli tyhjä. Mutta sitä en ajatellut. Olin niin iloinen siitä että sain antaa."

"Siitä on kolmekymmentäneljä vuotta nyt."

"Niin on."

"Ja muistatko, kun ensi kerran lähdimme kyläilemään? Minä olin niin ujo ja onneton! Mutta minua lohdutti se, että sinun seurassasi olin kuin turvan takana."

He eivät paljon syöneet illallispöydässä istuessaan. He elivät muistoistansa, ja se oli ateria ensimmäinen laatuaan, sisältörikas ja unohtumaton.

Vanha emännöitsijä vähän murahteli, kun korjasi pois ruuat. Suotta oli hän ainakin tämän illallisen tähden vaivaa nähnyt. Mutta kukapa sen edeltäpäin tiesi!

Jos joku olisi paronille ja hänen vaimolleen huomauttanut, miten suuri muutos heissä oli tapahtunut, olisivat he sitä tuskin itse uskoneet. He eivät sitä huomanneet, he sen ainoastaan tunsivat. Ja että se eilis-illasta oli alkunsa saanut, sitäkään he eivät enää muistaneet. Aika, sen kulku, elämä, sen eri jaksot ja vaiheet, kaikki oli heiltä unohtunut. He uskoivat eläneensä kolmekymmentäkolme vuotta yhden päivän illasta toiseen, uskoivat kolmeakymmentäkolme vuotta yhdeksi ainoaksi suureksi onnenpäiväksi. Ja kaiken tuon oli heidän lapsensa esikoinen aikaansaanut, heidän poikansa aivojen ja sydämen työ.

HE RAKASTIVAT KUMPIKIN.

Kun rakkaus tulee taloon, tyytyy se harvoin yhteen uhuriin. Se käy kuin kulo paikasta toiseen, valikoi uhrinsa yhtä vähän kuin tuli, joka ei säästä honkia, joiden latvat pilviä pitelevät, ei katajaa, ei kankaan kanervikkoa.

Samoin näytti käyvän Mäenpään talossa, lähellä kirkonkylää. Siellä oli rakkaudenkulo valloilleen päässyt. Se oli kahdesti leimahtanut ilmiliikkiin, ja asukkaat arvelivat että tuskin se siihenkään päättyi.

Mutta missä kulo kerran on syttynyt, missä se valtaan päässeenä lentää mättäältä toiselle, puusta pensaaseen, siellä sillä aina myöskin on ollut esihistoriansa, milloin lyhempi, milloin pitempi. Se on usein huolettoman ohikulkijan aikaansaama. Pienestä kipinästä se syttyi, kyti hiljaa sammalten alla, yritti nousta kerran, toisenkin, tuli tukahdutetuksi, mutta syttyi taas. Ja semmoista se usein on rakkaudenkin esihistoria.

Niin oli ainakin Mäenpäässä, missä sekä hyyryllä oleva kesävieras maisteri Varova että tuvan puolella asuva kesti Kustaa Kallenpoika molemmat olivat tulleet sille asteelle, jolloin kulon tuhotyöt eivät enää olleet salattavissa. Molemmilla oli heillä myöskin rakkautensa esihistoria, ja se oli yhtä erilainen kuin sen tuottamat tulokset.

Maisteri oli kihlauksensa jälkeen kuin kuumeessa. — Ei maittanut luku, vaikka lukuja varten oli maalle tullut — ei työnteko, eikä oleskelu kansan keskuudessa, vaikka aina sanoi olleensa suuresti huvitettu siitä. Nyt ei ollut aikaa semmoiseen, piti kukkasia poimia morsiamelle ja sitten soudella järven tuolle puolen hänen luokseen. Sinne jäi hän rakkautensa suitsutusta sytyttämään, puhumaan häistä ja vihkiäisistä, joiden olisi suonut olevan heti paikalla, — ja siitä, miten sietämättömän pitkältä odotusaika tuntui.

Kustaa Kallenpoika oli kihloissa hänkin. Mutta sitä ei kukaan olisi tiennyt sanomatta. Ihan oli mies entisellään, kävi työssä, istui itsekseen ja tuumaili, eikä puhunut mitään onnestansa. Kun morsian kerran tuli häntä tervehtimään, istuivat he rinnan tuvan penkillä, Kustaa vilkaisi syrjin häneen ja esitti sitten talonväelle sanoilla: "se tuli minua tervehtimään, kun kuuli sairastavan".

Ja kuin puolustukseksi liitti hän sanoihinsa selityksen: "tämä se on niin helläluontoinen, niinkuin minäkin". —

Maisteri hymähti itsekseen, kun kuuli Kustaan sanovan morsiamestaan "tämä, tuo ja se". Mutta pahasti hän siinä teki, sillä mistäpä köyhä mökin poika olisi saavuttanut yhtä paljon kokemusta rakkausasioissa kuin pääkaupungista tullut maisteri.

Mutta entä esihistoria, miten oli sen? Eihän mitään loppua ilman alkua, eikä seurauksia ilman syitä.

Niin, se esihistoria oli tämän tapainen. Maisteri oli kerran ollut nuori ylioppilas. — Oikeastaan oli hän sitä vieläkin, vaikka näin maalla antoi mainita itseään maisteriksi, koska kerran oli puolitiessä valmis. — Siihen aikaan, jolloin maisteri vasta oli ylioppilaaksi valmistunut, vietti hän ensi kerran kesänsä maalla. Hän oli siihen asti saanut tyytyä oloonsa kotona pienessä maaseutukaupungissa. Mutta nyt hän valkolakkinsa kunniaksi sai kutsun tuttavien luo maalle. Kesä oli sateeton ja kuuma. Kaikki paikat kuivuivat. Nurmi oli kuin kärvennetty, lehdet rapisivat kellastuneina puissa. Päivän polttama oli maa, kaikkialla altis kulon tuhotöille, kaikkialla valmis syttymään vaikka itsestänsä, omasta sisäisestä kuumuudestaan. Ei ihmettä, että nuoren ylioppilaankin mieli oli valkeanvaarassa. Olihan kahdeksan vuoden työ koulupenkillä kuivattanut nesteet hänen nuoresta mielestänsä. Ylioppilastutkinto vielä oli viimeistellyt työtä, ja sitten lopuksi tuli tämä kaunis, kuuma kesä, ensimmäinen oikein maansydamessä. Eikö olisi ollut luonnonlaille aivan vastaista, jos ylioppilaan mieli olisi jäänyt kylmäksi kaiken muun ollessa kuumuuden korkeimmilla asteilla?

Siellä samassa talossa oli nuori tytär. Viisi vuotta vanhempi oli hän kuitenkin kuin nuori herra Varova. Hän oli käynyt seminaarin ja viime talvena vielä keittokoulunkin. Hänellä oli paljon mielipiteitä ja periaatteita, ja niihin kuului sekin, että naisen sivistyksen pitää olla monipuolista, "teoreettista ja praktillista", kuten hän sanoi, "kotia ja yhteiskuntaa varten". Välistä esiintyi hän suuressa valkeassa talousesiliinassa kauha tai vispilä kädessä. Silloin hän edusti sitä "praktillista sivistystä kotia varten", jota jokaisen nuoren naisen tulisi omistaa. Ja se oli ylioppilaasta aivan mainiota, — se näky jo jossain määrin itsessään, — mutta varsinkin se, että hän päivälliseksi tiesi saavansa piirakoita tai pannukakkuja, joita mielihyvällä sopi suuhun panna.

Kun talouspuuhat eivät vaatineet nuorta neitiä työhön, esiintyi hän tavallisesti aivan toisenmoisena. Hänellä oli silloin käsityö, joka sukkelasti valmistui hänen sukkelissa sormissaan. Ja työtänsä säesti hän puhumalla periaatteista, kasvatuksesta ja seminaariajoistaan.

Mutta Hanna neiti oli siksi järkevä ja perinpohjin asioita ajatteleva, että oli tullut huomaamaan, mikä vastuunalainen, väsyttävä ja välistä ikäväkin asia on kasvattaa toisten lapsia. Hän oli tullut ajatelleeksi, että nuori nainen, joka on saanut sekä teoreettista että praktillista sivistystä, omassakin kodissa voi käyttää tätä monipuolista oppiansa sekä "kodin että yhteiskunnan hyväksi". Siksi hän ei halveksinut nuoren ylioppilaan seuraa, vaikka tämä olikin hyvin kehittymätön, kokonaan mielipiteitä ja periaatteita vailla.

Hanna neidin ja herra Varovan vanhemmat olivat serkukset, joten nuoret taisivat vapaasti seurustella keskenään, antamatta aihetta puheisiin. Tämä sukulaisuus huomattiin erinomaisen sopivaksi, ei ollut liian läheistä, ei liian etäistä.

Nuoret kävivät soutelemassa yhdessä, poimivat marjoja mäeltä, sieniä metsästä. Ja kun sienimatkoilla joskus illan hämärtyessä valkea talousesiliina vilahti puiden välistä, silloin sykähti ylioppilaan sydän kummasti. (Hän oli juuri aikaisemmin — noin ohimennen — saanut kuulla, miten seminaariaikoina moni oli ruvennut tunkeilevaa ystävyyttä osoittamaan, mutta miten he kaikki olivat nokalleen saaneet.)

Ylioppilas huomasi, että kipinä oli singahtanut hänen sydämensä sammalistoön. Se alkoi siellä kyteä, rupesipa vähitellen nousemistaan nousemaankin.

Mutta kesä loppui. Ylioppilas palasi Helsinkiin ja alkoi tarmolla työnsä yliopistossa. Siellä oli valkolakkisia paljon, niitä semmoisiakin, joiden lakit lepäsivät pehmeän kutrikasan laella kuin kesäkuumalla päästä heitetty huivi heinäruon nenässä.

Silloin muisteli ylioppilas kesäisen kumppalinsa vanhuutta, hänen tanakkaa vartaloansa ja naisellisen sulouden puutetta.

Nuori ylioppilas asui Hermannissa. Sinne oli pitkä matka, raitiovaunulla ensin, sitten kävelymatkaakin vähän. Mutta huvikseenhan sen matkan kulki, varsinkin kun sattui niin hyvin, että oli osakuntatoveri samanne päin menossa, juuri tuollainen, jonka valkea sametilakki peitti hulmuavaa, pehmoista hiusrukoa.

Aina heillä oli puheenainetta, milloin opinnoista, milloin osakuntaelämästä tai päivän polttavista kysymyksistä. Mutta kaiken sen suhteen, mikä koski tunne-elämää, näkyi nuori neiti olevan kovin välinpitämätön. Hän oli raitis ja reipas kuin se talvinen ilma, joka tuloaan teki. — He kulkivat rinnan pitkin routaantunutta tietä. Reippautta oli heidän astunnassaan, reippautta puhelussa.

Sitten tuli täysi talvi ja rekikeli. Se vielä lisäsi reippautta. Niin hauskaasti narahteli lumi jalkain alla ja kulkuset kilisivät. Ylioppilas ajatteli, ettei vuodenaika ollut suotuisa sydänten syttymiselle. Mutta olihan kevät kerran tuleva. Siihen kiinnitti hän toivonsa. Ja hän arveli itseksensä, että viime kesä oli ainoastaan elvyttänyt hänen koulun kuihduttaman tunne-elämänsä, saaden sydämen kaikki kuivuneet nesteet jälleen virtaamaan. Nyt olivat ne valmiit esiin pulppuamaan, ja nyt oli kevät tulossa.

Eräänä päivänä, — se oli vähän ennen vappua, — kertoi ylioppilasneiti heidän palatessaan eräältä luennolta, että parin viikon perästä hän matkustaa ulkomaille. Eikö se ollut herttaisen hauskaa?

Ääni värähteli ilosta, ja hän teki astuessaan pienen hypähdyksen.

Herra Varova vavahti. Vai aikoi neiti lähteä? Eikö kuitenkin ollut ikävä jättää kotimaata ja ystäviä siellä?

Ei mitenkään. Ketä ihmeessä hän ikävöisi, kun pappa ja mamma tulivat mukaan ja vielä hänen paras ystävänsä, herttaisin ja suloisin tyttö koko maailmassa. Päivänpaistetta olisi heillä pitkin matkaa. Sadesäälläkin sulaa päivän kirkasta valoa. Sillä maa siellä oli vieras ihmemaa, täynnä satumaista kauneutta, täynnä ilon ja oppimisen mahdollisuuksia. Ei mitään maailmassa enää voinut toivoa, kun oli edessäpäin sellainen onni.

Samana päivänä kävi herra Varova tiedustelemassa itselleen paikkaa maalla. Hän tahtoi opettaa laiskoja koulupoikia, valvoa heidän parastaan ja itse syventyä työhönsä. Maalle toivoi hän, takaisin yksinkertaisiin oloihin, sillä hän oli tullut huomanneeksi, miten nykyaika turmelevasti vaikutti kaikkeen kaupungeissa. Olivat nuo oppineet naisetkin vallan naisen irvikuvia, saattoivat olla niin iloisia, niin vapaita, keskustella sen seitsemästä asiasta ja olla huvitettuja nuoren herran seurasta, ensinkään aikomatta rakastua.

Herra Varova oli väsynyt kaupunkilaisiin. Siitä syystä halusi hän maalle.

Talossa, jonne hän joutui, ei kaikeksi onneksi ollut tytärtä ensinkään. Tuntui se ensin vähän tyhjältä, mutta olihan se samalla turvallisempaa. Ei tarvinnut täällä pelätä oppineita eikä oppimattomia.

Mutta kova onni! Juuri kun pojat opettajansa kanssa olivat päässeet parhaaseen työn alkuun, tuli taloon isännän nuori veljentytär.

Heti ensi iltana huomasi herra Varova, ettei hän kuitenkaan ollut mikään oppinut nainen, ei edes monipuolisesti sivistynyt "teoreettiseen ja praktilliseen suuntaan". Hän oli pieni, hento ja notkealiikkeinen kuin orava. Nenä oli pieni pystynenä, jota hän tuon tuostakin itsetietoisena nosti, ja silmät, nuo suuret, mustat, säkenöivät vallattomuudesta ja vilkkaudesta.

Hän kerkesi joka paikkaan. Kun pojat opettajansa kanssa olivat kasvia tutkimassa, hyppäsi hän kiveltä toiselle, antoi neuvoja ja teki huomautuksia, aina yhtä sukkelana, yhtä vallattomana. Koivun oksilla oleskeli hän kuin kotonaan, työnsi tuulella veneen airoitta vesille ja antoi sen siellä itseään tuuditella. Sitten hän nauraa heläytti, kun herra Varova soui pelastajaksi.

Hänessä ei ollut rahtuistakaan muuta kuin elämän iloa ja vallattomuutta. Se oli sangen viehättävää herra Varovasta, mutta hän päätti kuitenkin kohtuullisesti seurustella tämän keijukaisen kanssa.

Mutta kaikesta varovaisuudestaan huolimatta oli hän pian pahasti rakastunut. Aluksi koetti hän hillitä tunteitaan, mutta kun rupesivat kovin kuumiksi käymään, alkoi hän kerran noin vaan ylimalkaisesti puhua avioliitosta ja hiljaisen koti-elämän onnesta. Tyttö nauramaan hänelle vasten silmiä. "Hyvänen aika, miten olette hassu: Rakastaa ihmistä myötä- ja vastoin käymisessä, sehän olisi kauheata!" Hän pisti suunsa suppuun, rypisti kulmakarvojaan ja koetti näyttäytyä totiselta.

"Tiedättekö", jatkoi hän kuiskaten, "pitää jostain pikkusen, rakastua noin puolitiehen, se käy päinsä, mutta mikä siitä yli, se on pahasta."

Ja taasen hän nauraa heläytti, pudisti vallattomasti päätään ja juoksi tiehensä.

Se oli sen kesän tarina.

Herra Varova oli suuttunut sekä itseensä että koko ihmiskuntaan. Hänen luvuistaan ei ollut tullut entistä enemmän. Paras kai jättää koko homma sikseen, tuumi hän harmissaan. Ei tule kandidaatista kuitenkaan mitään ja mitäpä siitä, sanottiinhan häntä jo maisteriksi — ainakin maalla.

Hän päätti ryhtyä lukemaan suorastaan pappistutkintoa, tahtoi hautautua maalle ja seurustella vakavampien ihmisten kanssa. Talven vietti hän kuitenkin vielä kotonaan pikkukaupungissa, luki siellä ahkerasti ja vuokrasi kesäksi itselleen huoneen Mäenpään talosta Keski-Hämeestä. Hän oli nyt

haudannut onnenunelmansa ja päättänyt käydä kylmäkiskoiseksi kaikille nuorille neitosille. Mutta minkä hän sille taisi, että juuri täällä kohtasi kaiken naisellisuuden perikuvan, enkelimäisen olennon, joka hänen omakseen joutui kuin syksyn kypsä, punaposkinen omena, jonka tuuli puusta pyöräyttää.

Kaikki tapahtui niin sukkelaan ja somasti, että maisteri itsekin ensi huumauksessa oli aivan ihmeissään. Vaikka eihän siinä oikeastaan ihmettelemistä ollut. Jos ihmiset sitä kummana pitivät, johtui se ainoastaan siitä, että harvalla heistä oli oikein selvät käsitteet näissä tämmöisissä asioissa. He puhuivat ensimmäisestä, toisesta ja kolmannelta rakkaudesta eivätkä ymmärtäneet, että rakkaus, joka on aineeton, on myös jakamaton.

Maisteri Varovaa oikein harmitti, kun hän ajatteli, että saattoi olla niinkin yksinkertaisia, että laskivat hänen nykyisen morsiamensa hänen neljänneksi rakkaudekseen. Mutta se oli oikein naisten epäloogillista laskutapaa. Mies ei koskaan siten laskisi. Sanoohan sen selvä järkikin, että rakkaus aina on yksi ja sama, jakamaton ja muuttumaton. Sama rakkaus se oli aina kytenyt maisteri Varovankin sydämessä. Hiljalleen se oli sieltä piilopaikastaan esiin pyrkinyt. Mutta epäsuotuisat olot olivat kerta toisensa jälkeen yrittäneet sitä sammuttaa — kuten ainakin kaikkea hyvää ja jaloa elämässä. Mutta nyt vihdoin hän oli löytänyt olennon, joka todella ansaitsi tätä rakkautta. Nyt se pääsi ensi kertaa vasta oikein syyttymään. Nyt löysi se tyydytyksensä.

Tätä kaikkea kertoi herra Varova morsiamelleen. Ja heidän onnensa oli erinomainen, ääretön.

Kyllä Kustaa Kallenpoikakin oli onnellinen, vaikka hänen rakkautensa esihistoria oli hyvin yksitoikkoinen. Mutta juuri semmoisena se oli hänestä kaunis, juuri semmoisena hän rakasti sitä muistella.

Sinä vuonna, jolloin Kustaa kävi rippikoulussa, oli tyttöjä ja poikia luetettu yhdessä. Heitä oli kuudettakymmentä kumpiakin, ja he täyttivät kahdeksan pitkää penkkiä istuessaan kirkossa, tytöt toisella, pojat toisella puolella ristikäytävää. Väliaikoina pysyttelivät aina loitolla toisistaan. Mutta Kustaa huomasi, että vaikka näin ulkonaisesti olivatkin erillään, oli ainakin pojilla paljon sanomista ja huomauttamista tyttöparvesta. Hajamielin kuunteli Kustaa aluksi toveriensa puhetta. Mutta vähitellen kävi hänkin tarkkaavaksi. Siellä tyttöparvessa oli eräs sinisilmäinen liinatukka, joka oli hänen huomiotaan herättänyt. Tuo tyttö oli aina niin hyvän ja hellämielisen näköinen, että sydän siitä aivan lämpeni. Kerran, kun pastori oikein topakasti rupesi erästä tyttöä torumaan ja sanoi, ettei tiedä laskeeko ripillekään, silloin tillahti Kustaan sinisilmätyttö itkemään toverin puolesta. Pojat rupesivat nauraa virnistelemään, mutta Kustaa katsoi lempeästi ristikäytävän poikki tyttöjen puolelle.

Juhannuksena laskettiin nuoret ripille, ja kun jumalanpalvelus oli päättynyt, hyvästelivät he kirkkomäellä sitten hajaantuakseen pitäjätä pitkin.

Kustaa kätteli kaikkein viimeiseksi Siljaa. — Se oli Silja se sinisilmä liinatukka.

Syksyllä Silja läksi kaupunkiin palvelukseen. Kustaa jäi kotipuoleen, mutta vuoden kuluttua hänkin läksi. Hän asettui Hämeenlinnaan työhön, ja oltuaan siellä noin vuoden tapasi hän kerran eräessä nuorisoihtamassa tytön, sinisilmäisen, liinatukkaisen, juuri sellaisen, jota hän rakasti. Tytöllä oli sinivalkea pusero päällään, päässä valkea liina, joka oli kapealla pitsillä reunustettu. Kaikki oli valkoista ja puhdasta, sellaista kuin muisto elämän ensimmäisestä, suuresta juhlapäivästä.

Kustaa läheni tyttöä, varmistui luulossaan, läheni vieläkin, rohkaisi mielensä ja meni tervehtimään. Se oli Silja. Hänellä oli nyt palveluspaikka Hämeenlinnassa, jonne hän isäntäväkensä kanssa äskettäin oli muuttanut.

Heillä sattui kotimatka olemaan samanne päin, ja he läksivät yhdessä iltamasta. Kustaan asunto oli lähempänä kuin Siljan, ja portille tullessaan hän heitti hyvästi. Tämän jälkeen tapasivat he toisensa usein milloin kirkossa, milloin muissa kokouspaikoissa.

Aina heillä oli jotain sanottavaa toisillensa. Se koski tavallisesti kotipuolen tai heidän omia olojansa. Siinä ei ollut mitään erityisen pirteää eikä kiihoittavaa, mutta kankeaksi ja kuivaksi ei puhe silti tullut. Sitä kannatti voimakas, lämmin pohjavirta kummankin sydämessä, joka saattoi heidät antamaan arvoa kaikelle, mitä toinen sanoi, ja loi sisältöä, viehätystä pienimmillekin sivuseikoille.

Niin tasaisesti ja hiljalleen kehittyi Kustaan rakkaustarina, ettei hän kihlaukseen kerinnyt ennen maisteri Varovaa, vaikka tämä alkoi hommansa myöhemmin ja kävi päämääräänsä monen mutkan kautta, sillävälän kun Kustaan rakkaus vei suoraan perille kuin oikoinen metsäpolku.

Juuri sinä keväänä, jolloin nuori herra Varova valmistui ylioppilaaksi, tapasivat Silja ja Kustaa toisensa Hämeenlinnassa. Se tie, jota siitä alkaen herra Varovan rakkaus seurasi, oli levoton, hermostuttava, tuttu ja tavallinen kuin kaikkien tallaama maantie. Mutta Kustaan ja Siljan rakkaus edistyi hiljaa kuin tyyntä, siimekästä metsäpolkua pitkin, jossa ei mikään kiihoitellut, ei hätyyttänyt,

jossa tunkeilevilta ihmiskatseilta kätkössä ja meluavasta maailmasta erillään kukin saa rauhassa kulkea.

Parisen vuotta kului tällä tavoin Siljalta ja Kustaalta — hukkaan, sanoisi se, jolle joutuminen on pääasia. —

Kun he vuoden olivat yhdessä olleet, alkoi Kustaa ajatella, että olisi aika puhua Siljalle tulevaisuudesta. Mutta aina se puhuminen siirtyi tuonnetuksi. Ainoastaan paperille uskoi hän ajatuksiaan. Hän kirjoitteli pyhäiltoina kirjeen toisen jälkeen. Aikoi aina pistää Siljalle kirjeen käteen, mutta silloin, kun se oli tehtävä, tuli hänelle mieleen, että kirjoittaa toisen ja paremman. Siten lisääntyi kirjeiden luku viikko viikolta.

Kerran kuitenkin rohkaisi Kustaa mielensä ja kysyi, oliko Silja ottanut pestin ensi vuodeksi. Kyllä oli. Silloin päätti Kustaakin jäädä paikoilleen ja odottaa.

Seuraavana vuonna kevätpuoleen hän rupesi uudelleen ajattelemaan, että nyt pitäisi ainakin puhua, ettei Silja taas ennätä pestiä ottaa. Mutta nyt se oli entistäkin vaikeampaa, sillä Kustaan terveys oli käynyt huononpuoleiseksi. Eihän nyt asiasta voinut puhua, ei mitenkään.

Vähennemistään vähenevät tämän jälkeen Kustaan voimat.

"Täytynee tästä kotipuoleen lähteä", sanoi hän Siljalle kerran, "kovin on kuluttavaista tämä kaupungin elämä."

"Vai aiot sinä lähteä."

"Niinhän minä tuota meinasin."

Silja käski sanomaan terveisiä ja pian tulemaan takaisin.

"Olisihan tuota ollut enemmänkin sanomista", arveli Kustaa, "mutta ei minusta nyt ole miestä siihen."

Silja pyysi kuitenkin sanomaan, eihän sitä tiennyt, tapasivatko vaikka viimeisen kerran.

"Olen minä sinulle kirjoittanutkin", ilmaisi Kustaa arasti. "Panin ne kaikki pieneen lukolliseen laatikkoon, jonka kerran veistin. Avaimen minä hukkasin, ettei kukaan niitä sieltä löytäisi."

"Mitenkä minä niitä sitten luen?" kysyi Silja punastuen.

"Kyllä sinä sen lukon voit vaikka puukon kärjellä murtaa. Jos vaan tahtoisit sen hakea heti minun mentyäni, ennenkuin emäntä ennättää katsomaan."

Silja lupasi tehdä niin, ja kun Kustaa kahden päivän perästä matkusti, poikkesi Silja torille mennessään aarrettaan hakemaan.

Kustaa tuli Mäenpään taloon serkkunsa luo kestiksi. Suostuttiin, että hän saa tuvassa asua, niin kauan kuin täytyy kotipuolella olla. Hän tuli Mäenpään paraiksi maisterin kihlajaisriemuun. Hän oli hiljainen ja alamielinen, onnitteli maisteria, mutta hymyili surunvoittoisesti. Mutta viikon perästä sai Kustaa kirjeen. Hän käänteli sitä ja katseli joka kulmalta, avasi sitten ja luki itsekseen tavailien, kun ei oikein ollut tottunut kirjoitusta lukemaan.

Oli Silja itkenyt lukiessaan niistä kirjeistä, "että sinä minua niin paljon rakastat ja olet ajatellunna! — — Ja kyllä se niin on, että minäkin sinua tahdon rakastaa sekä myötä- että vastoinkäymisessä, ja olen valmis Jumalan ja ihmisten etessä sen sinulle lupaamaan."

Kustaa pyyhkäisi silmiään nutunhihalla. Sitten hän jatkoi tavailien: "Ja jos sinä olet taudissa ja olet huonommaksi käynyt, niin tämä sana kuitenkin pitää paikkansa. Minä voin tehdä työtä meidän molempien etestä."

Kustaa kääri kirjeen kokoon ja pisti povitaskuunsa. Illemmalla hän sitten kertoi talonväelle, että nyt hänelläkin on morsian. Kaikki rupesivat onnittelemaan ja laskettiin leikkiä siitä, miten lopulta käynee, jos joka viikko kihlauksia tapahtuu. Matti, tallirenki, jonka mielestä Maija-karjakko oli aika mukava tyttö, kuori totisena kylmiä perunoitaan, ja Maija punastui. Mutta isäntä arveli nauraen, että pitää sammuttamaan ruveta, jos valkea käy vaaralliseksi. Olihan sitä jo siinäkin, kun oli talossa kaksi kihlattia, kaksi, jotka kumpikin rakastivat.

Loppukesällä sai Silja viikon vapautta ja tuli muutamaksi päiväksi Kustaata katsomaan. Kun he erosivat, olivat asiat kaikki selvillä. Silja vuokraa heille huoneen Hämeenlinnassa. Köyryn jälkeen vietetään häät, ja sitten Silja rupeaa pesulla ja silityksellä ansaitsemaan. Niin oli asiat tuumattu.

Maisteri Varova ihmetteli Kustaan kylmäkiskoisuutta. Kovin vähän hän puhui morsiamestaan eikä kirjoittanut hänelle edes kerran viikossakaan. Ottipa hän asiat oikein jokapäiväiseltä kannalta. Olisi voinut oppia vähän maisterilta, joka kahdesti päivään kävi morsiamensa luona eikä surrut, vaikka luvuilensa uhrasi ainoastaan tunnin tai pari päivässä.

Mutta yhtä erilaiseen suuntaan jatkui vastaisuudessakin näiden kahden rakastuneen elämäntie. Maisteri Varova tuli puolentoista vuoden perästä täyden onnensa omistajaksi. Hän sai varoja appivanhemmiltaan, vietti häitä ja nautti kaikesta siitä onnesta, jonka sävyisä, alistuva ja kuuliainen vaimo voi miehelleen tuottaa. Ei tarvinnut hänen huonosta taloudenpidostakaan eikä huonosta ruuan laitosta kärsiä, sillä varova kun oli, oli hän tässäkin suhteessa tiennyt vaarat välttää toimittamalla morsiamensa kihlusaikana keittokouluun.

Vuosien kuluessa paisui leipä ja sitä myöten myöskin leivän ottajien luku. Turvattu toimeentulo, siivo ja suureneva lapsilauma, jota uupumattoman kärsivällinen äiti kasvatteli isälle kuuliaiseksi, eikö siinä ollut onnen mitta kukkurallaan? Olisiko maisterin uskollinen, rakastava sydän sen parempaa palkkaa voinut pyytää?

Toisin oli Kustaa Kallenpojan. Kyllähän hänkin oikeastaan oli ollut uskollinen, mutta miten lie sittenkin se palkka tullut aivan toisenlaiseksi. Ei tullut mitään Siljan ja hänen häistään köyriin aikaan. Sen sijaan joutui Kustaa puoleksi vuodeksi sairashuoneelle. Silja pesi, silitti, maksoi sairasmaksut Kustaan puolesta ja oman niukan leipäpalasensa.

Niihin aikoihin, jolloin maisteri vietti häitään, vihittiin viimein Kustaa ja Siljakin pastorin kansliassa. Sieltä menivät suoraan kotiinsa. Silja asetti Kustaan pieneen keinutuoliin lepäämään, — hän, Kustaa, oli itse sen valmistanut puhdetöinänsä, — ja sitten Silja rupesi keittämään kahvia, ensimmäisiä kahveja heidän omassa kodissaan.

Mutta pitkältä ei heidän yhteistä matkaansa kestänyt. Metsäpolku vie kulkijansa suorinta tietä määrän päähän. Ja se on niin siimekäs, niin rikasaarteinen ja viehättävä, ettei sitä astuessa matkan kulku muistukaan mieleen.

Niin kävi Siljan ja Kustaankin. Heidän yhteistä matkaansa kesti ainoastaan puolen vuotta. Silja teki työtä yöt päivät. Ja välillä pujahti hän Kustaata katsomaan tämän omaan, pieneen nurkkaan, joka oli lautaseinällä häntä varten erotettu muusta huoneesta.

Niin kauan kuin oli toivon kipinää Kustaan parantumisesta, otti Silja vastaan työtä. Mutta kahtena viime päivänä hän lepäsi. Silloin makasi hän polvillaan vuoteen vieressä. Kustaa kiersi kätensä hänen kaulaansa, ja hän kuivaili tuskan hikeä ystävänsä otsalta.

Sitten tuli loppu.

Kävi heidän kuten metsäpolun, joka lammen rannalle saapuneena jakautuu kahtaalle, toinen haara johtaen veden rajalle asti, josta se painuu alle aaltojen syvien, toinen kiertäen rantaa, kunnes lammen vastaisella puolella taas yhtyy laineista kohoavaan kumppaliinsa. Sinne toiselle rannalle oli Siljan katse tähdättynä näinä tuskan hetkinä.

Tämä on tarina niistä kahdesta, jotka kumpikin rakastivat. Erilainen oli heillä rakkautensa esihistoria, erilainen sen loppu.

KANNEL.

He olivat tunnilla, iso sisko ja pikku sisko. Iso sisko oli käynyt jatko-opiston ja opetti nyt pikku siskoa. Oli suomen tunti ja iso sisko selitti, mitä alus ja maine olivat.

"Alus on se, josta lauseessa puhutaan", toisti pikku sisko. Mutta hänen tajuntaansa jäi aivan toisenmoinen mielikuva. Se oli kuva setä Topeliuksen kirjasta "Lukemisia lapsille", ja siinä kuvassa oli myöskin alus, vaikka toisenlainen. Sen nimi oli Refanut, ja sen piti kulkea kauas vieraille maille hakemaan sieltä omistajalleen kultia kosolta. Se alus jäi pikku siskon mieleen.

Iso sisko selitti maineesta ja palasi sitten takaisin tuohon ensimmäiseen kysymykseensä: mikä on alus?

Mikä ihmeessä se nyt olikaan? Pikku siskolle tuli hätä. Refanut oli hänellä mielessä, mutta eihän se

tähän kelvannut. Mitä ihmeen aluksia oli muita?

Silloin raotti äiti ovea. "Pitäkääpä nyt vähän väliaikaa ja tulkaa ruokasaliin."

Pikku sisko kavahti pystyyn ja aikoi rynnätä ulos, mutta maltoi mielensä ja jäi odottamaan, kunnes iso sisko oli noussut.

"Tule sinäkin, Elli", kehoitti sisko ja läksi äidin kanssa ruokasaliin. Silloin juoksi Elli salin poikki, nousi varpailleen kynnykselle ja kurkisti ovenraosta ruokasaliin.

Mikä ihmevän siellä mahtoi olla, kun äiti kesken tuntia oli tullut käskemään?

Hän raotti ovea vähän enemmän ja näki palvelijain seisovan ovensuussa ahtaasti toinen toisiinsa pakkautuneina. Jaakko, talli-renki, oli pitkävartisissa pieksuissa, savea pieksunkärjessä. Kyökkipiika Liisa pyyhkäisi käsiään esiliinaan, irroitti sen vyötäisiltä ja kääräisi kokoon. Se oli kai noessa, arveli Elli itseksensä.

Mutta nyt piti mennä sisälle katsomaan, mitä siellä mahtoi olla. Hän avasi oven.

Keinutuolissa kanarialintuhäkin vieressä istui isä juhlallisen näköisenä, apulainen vähän matkan päässä tuolilla. Äiti seisoj nojautuneena kaapin seinää vasten ja iso sisko hänen vieressään. Elli näki entisen hoitajansa, vanhan emännöitsijän, juuri asettuvan ikkunan viereiselle tuolille, ja sinne pyörähti hänkin, kiepsahti vikkelaasti käsipuoleen ja jatkoi sitten tarkastelua.

Keskellä lattiaa oli pöytä, tilapäisesti siihen nostettu, pöydällä makasi ruskean kellertävä soittokone ja sen vieressä seisoj lyhyenlanta vanhanpuoleinen vaimoihminen.

Mikähän tuo soittokone mahtoi olla, ajatteli Elli? Hän muisti nähneensä semmoisen eräässä kuvassa vanhan pitkäpartaisen miehen polvella. Vanha soittaja oli itse Väinämöinen ja soitin hänen polvillansa oli kannel. Sen oli äiti sanonut. Kannel mahtoi siis tämäkin olla. Ja tuo vaimo oli sen soittaja. Hän oli lyhyt ja laiha, kasvoissa oli surumielinen, mutta lempeä ilme, ja koko olento ilmaisi hienoa, vaatimatonta kainoutta.

Ellin katse kiintyi vanhuksen pukuun. Se oli tummansininen, kapearaitainen pumpulipuku, jonka ainoa koriste oli valkea, siniraitainen pumpulihuivi, joka oli käännetty kolmikulmioksi ja kiinnitetty kaulan ympärille siten, että keskikulma riippui alas selkää pitkin molempien päiden käydessä ristiin rinnalla.

Nyt kosketteli vaimo kanteleen kieliä. Hiljaa kuin tuulen tuoma kellojen kaiku värähti se läpi huoneen. Sitten kysyi hän, saisiko jo alkaa, ja saatuaan siihen myöntävän vastauksen asettui hän soittamaan.

Elli oli aina ollut vaihtelevalla kannalla pianon soittoon nähden. Hän oli ihailnut äitinsä ja ison siskon soittoa, mutta oli suuttunut sekä koneeseen että itseensä jankutellessaan omia ikäviä sormiharjoituksiaan. Mutta tämä se oli jotain toista. Semmoista hän ei koskaan ennen ollut kuullut.

Kansansävel toisensa perästä soi vienona ja surunvoittoisena. Kielet värähtivät kummasti. Pehmeinä, kaihokkaina syntyivät säveleet, vastustamattomalla voimalla tunkien suoraan sydämeen. Kuin kirkkaana pulppuavan puron pohjalta kumpusivat ne kuuluviin, soivat hiljaa huminoiden kuin tuulen tuodittama metsä.

Elli tunsi, että häneltä oli itku kurkunpäässä esiin pulpahtamassa. Mutta hän puri huultaan, niin että se tuli verille, ja nieli nielemistään. Viimein tunsi hän kuitenkin joutuvansa tappiolle, nousi ylös, juoksi lastenkamariin ja heittäytyi siellä jakkaralle nyyhkimään.

Saatuaan täällä mielensä kyynelillä kevennetyksi palasi hän hetken kuluttua hiljaa ja huomaamatta ruokasaliin. Siellä olivat kaikki kerääntyneet pöydän ympärille kannelta ihailemaan. Miten mukavan näköinen se oli, ja miten ihmeen kauniisti se taisi soida! Kaikki kiittelivät. Elliä ei kukaan huomannut. Vasta sitten, kun muut alkoivat poistua, pääsi hän lähenemään.

Tallirenki läksi ensimmäisenä pois, sitten piit ja sitten rovasti apulaisensa kanssa. Äiti, Elli ja iso sisko jäivät kolmisin vanhan soittajan viereen. Elli kurotti kättään vähän, aivan vähän vaan, mutta rakkauden hienotuntoisuudella käsitti vanhus liikkeen.

"Pikku neidin pitäisi saada tammöinen omakseen, minä luulen että tämä on mieluinen."

Taas tuppauksi itku tulemaan. Mutta Elli tukahdutti sen heti, painautui lähemmä vanhaa soittajaa, katsoi häntä nopeasti silmiin ja kuiskasi hiljaa: "En minä kuitenkaan koskaan oppisi soittamaan noin kauniisti."

Vanhusta sitten kestettiin, syötettiin ja kahviteltiin. Elli seurasi häntä kuin varjo. Hän tahtoi tarkkaan katsella häntä ja hänen kanneltansa, tuota ihmekalua, jonka kielet olivat punotut Suomen immen suortuvista ja tapit kevätkäen kukkumasta kullasta, ja joka siksi taisi lumota mielen niin ihmeellisesti.

Vanhuksen mennessä saattoi Elli häntä portille ja jäi sinne aitaan vasten nojautuneena katsomaan kuin ystävää, josta iäksi erosi.

"Elli hoi", huusi iso sisko, "tule tunnille!" Elli säpsähti. Nyt vasta muisti hän tuntinsa. Hän aikoi lähteä, mutta kääntyi vielä kerran kujalle päin, katsoi, katsoi taas ja juoksi sitten sisään.

Siitä päivästä alkaen uneksi Elli kanteleesta. Hän ei paljon siitä puhunut, mutta ajatteli sitä sen enemmän. Hän oli kerran vain sitä kuullut, mutta se kerta oli iäksi hänen mieleensä painunut. Omistaa kannel, se oli hänen ihanin unelmansa. Mutta sen toteuttamista ei hän uskaltanut toivoakaan. Hän tuli aina tuohon samaan surulliseen johtopäätökseen, jonka hän kerran hiljaa oli kuiskannut vanhalle kanteleensoittajalle "En minä koskaan oppisi soittamaan noin kauniisti." Ja se ajatus lamautti hänen mieltään ja pani hänet huolellisesti muilta kätkemään, mitä hän tunsikaan toivoi.

Mutta vaikk'ei Elli kenellekään ajatuksiaan puhunut, tuli kuitenkin äiti vähitellen huomanneeksi, miten paljon hän kannelta rakasti. Se ilmeni selvimmin siinä tavassa, jolla hän kuunteli, kun joskus sattui tilaisuuteen kuulla kanteleen soittoa. Hänen silmänsä silloin suurenivat, ja niissä kuvastui omituinen sydämellisen ilon ilme, kuten silloin, kun äkkiarvaamatta kuulemme sanoja, jotka herättävät voimakkaan vastakaivun sisimmässämme. Koko hänen olentonsa muuttui. Onnen luomaa sisäistä voimaa ilmeni kaikessa, mitä hän sanoi ja teki. Tästä päätti äiti, miten harras oli se toivo, joka vuosi vuodelta näkyi vahvistuvan Ellin mielessä. Ja äidin ajatus sai vielä lisää tukea hänen nähdessään, miten Elli kerran, jäädessään huomaamattomana erään tuttavansa kanteleen viereen, antoi sormiensa hiljaa kuin hyväillen solua kielten poikki. Äiti yritti tämän johdosta sanoa isälle, että "mitähän jos Elli saisi kanteleen." Mutta isä arveli että mitä joutavia. Tyttö vaan tulee siitä haaveilevaksi. Ei sitä kannata hommata.

Täten kuuluivat vuodet. Oli jo kaksitoista vuotta siitä päivästä, jolloin Ellille ensi kertaa selitettiin, mitä alus ja maine ovat, ja jolloin vanha kanteleen soittaja taloon saapui. Uskollisena oli Elli siitä pitäen pysynyt ensimmäiselle kantelerakkaudelleen. Ja uskollisena hän oli sille vastakin pysyvä, vaikka se rakkaus näytti, yhtä toivottomalta kuin ennenkin.

Nyt oli syksy ja samanlainen roskainen syyskeli kuin kanteleen soittajan käydessä pappilassa. Elli oli muutamia päiviä sitten täyttänyt kaksikymmentä vuotta. Hän oli silloin ajatellut, että jos milloinkaan sattuisi se onni, että hän kanteleen saisi, niin ehkä silloin. Mutta ei tullut. Ja samapa se. Eihän hän kuitenkaan koskaan oppisi sitä soittamaan. Tätä ajatteli hän illalla itsekseen kaataessaan teetä kuppiin isälle, joka istui illallispöydässä. Silloin raotti palvelija ovea.

"Elli neiti."

"Mitä nyt."

"Täällä on mies, jolla on asiaa."

Elli nousi ja meni keittiöön. Siellä oli jo hämärä eikä lamppu ollut sytytetty. Hän näki ainoastaan miehen, joka seiso ja piteli suurta tummaa esinettä. Se oli paksumpi toisesta päästä, suippeni toisesta. Elli säpsähti.

"Tulin tuolta asemalta, ja kun kuulivat että olin pappilaan tulossa, pyysivät ottamaan tämän mukaan", selitti tuoja. "Kuuluu siinä olevan kirjoitettuna, että sillä olisi kiire."

Elli ojensi käsivartensa suoraksi ja mies laski kanteleen hänen syliinsä, laski sen hiljaa ja varovasti siihen, kuin pienen lapsen. "Siinä nyt on teille sylinukki", sanoi hän nauraen. Mutta Elli oli jo vaistomaisesti painanut sen rintaansa vasten.

Ensimmäinen ilta kului Elliltä kanteleen virittämiseen. Vähin koetti hän sitä soitellakin, mutta ei hennonnut paljon, sillä hän tunsikaan taitamattomuutensa. Hän pani illalla kanteleen vuoteensa viereen ja vielä kynttilän sammutettuaan laski hän kätensä lepäämään kielille. Aamupuoleen, kun hän hämärässä rupesi heräämään, oli hänen ensimmäinen haparoiva liikkeensä kielten koskettaminen. Siihen hän heräsi.

Heti kun tilaisuus sen myönsi, matkusti Elli lähikaupunkiin saamaan ohjausta kanteleen soitossa. Hän oli tiedustellut ja saanut kuulla, että siellä asui tuon tunnetun vanhan kanteleensoittajan tytär. Hänen luokseen hän tahtoi mennä.

Hän hankki itselleen osoitteen ja läksi matkaan. Etsittyään vähän aikaa löysi hän paikan, pienen,

kellertävän puurakennuksen pihan puolella. Keski-ikäinen nainen tuli ovea avaamaan. Elli tunsu hänet heti hänen äitinsä näöstä, samat suuret, ruskeat silmät, sama lämmin, surunvoittoinen katse.

Vaimo katsoi vuoroin Elliin, vuoroin kanteleeseen ja kysyi sitten, oliko nuori neiti tullut kanteleen soittoa oppimaan. Niin oli, mutta joll'ei nyt sopinut, tulisi hän toiste, kun vain saisi tietää sopivan ajan.

Kyllä se nytkin sopi, jos vaan neiti antoi anteeksi, ettei ollut parempaa paikkaa, jonne käskeä.

Hän avasi oven ja saattoi Ellin sisään.

Huone oli matala ja täynnä tupakan savua. Katettu päivällispöytä seiso keskellä lattiaa. Ruuan jätteet pöydällä ja käytetyt astiat osoittivat aterian vasta päättyneen.

"Teillä on askareita nyt", sanoi Elli kuin anteeksi pyytäen, "kyllä minä voin tulla toiste."

"Ei, ei suinkaan. Täällä käy koulupoikia ja pari työmiestä syömässä, mutta he ovat juuri lähteneet. Kyllä minä nyt joudan."

Hän kävi sulkemassa oven keittiöön, josta ruuan haju tunkeutui huoneeseen sekoittuen tupakan savuun.

"Istukaa, nyt, hyvä neiti. Kas miten kaunis kannel!" Hän nosti sen hellävaroen laatikosta. "Vai tahtoisit neiti oppia soittamaan."

"Niin, tahtoisin. Minä kuulin kerran pienenä ollessani äitinne soittavan, ja siitä asti olen rakastanut kanteleen soittoa."

"Niin, äitini soitti kauniisti. En minä niin hyvin osaa. Mutta kyllä minä neuvon minkä voin." Hän otti oman kanteleensa seinältä ja näpäytti hiljaa muutamia kieliä. Sitten hän alkoi.

Elliltä unohtui kaikki ympäristössä. Katto kohosi, savupilvet hälvenivät ja ruuan haju haihtui. Hän kuuli ainoastaan tuota ihmeellistä, sydämeen käyvää soittoa, joka hänet valtasi kokonaan. Ja sitä kuunnellessaan katseli hän soittajaa, joka hänelle niin selvästi muistutti vanhusta, jota hän oli kuullut kaksitoista vuotta sitten. Samanlainen tummapohjainen valkoraitainen pumpulihame oli tälläkin yllään, samat olivat kasvopiirteet — ainoastaan täyteläisemmät ja pehmeämmät — sama ylevä, yksinkertainen hienous koko olennossa.

"Nyt pitää neidin soittaa". Hän herkesi itse ja alkoi neuvoa.

"En minä taida koskaan oppia." "Kyllä se käy. Äitikin olisi varmaan iloinnut, jos olisi nähnyt teidät ja kuullut kuinka kannelta rakastatte."

Ellille tuli ilokyyneleet silmiin. "Äitinne asui täällä luonanne?" kysyi hän myötätuntoisesti.

"Niin asui viime vuosinaan, kun ei enää jaksanut elättää itseään. Silloin olin minä jo leskenä, mutta kyllä siitä aina äidille riitti, mistä minullekin."

"Jaksoiko hän kauankin vielä soittaa?" "Soitti vielä viimeisenä päivänäänkin. Sen oman tekemänsä laulun soitti viimeiseksi."

Elli ei hennonnut pyytää saada kuulla sitä, mutta silmät kai tekivät sen, tai kävi se pyyntö sydäimestä suoraan herkän aistin ja hienotuntoisuuden tietä toisen sydämeen, sillä leski tarttui kanteleeseensa ja iäisyystoivon eläyttämänä kaikui:

"Mun kanteleeni kauniimmin
Taivaassa kerran soi."

Miten sydämellisesti kannel kaikui, miten lämmin oli laulajan ääni! Elli ymmärsi, että ystävä tässä puheli ystävälleen. Ja silmänräpäyksessä selveni hänelle, miten läheisesti Suomen kansa ja kannel olivat toisiinsa liittyneet. Ilonsa ja huolensa oli kansa kanteleelle uskonut. Suomen poika, Suomen tyttö olivat hyvittellessään metsän puita ja veden väkeä oppineet kanteleelle uskomaan sen syvän isäisyyskaipuun, joka heidän rinnassaan paloi. Ja kannel oli sen kaiken sisimpäänsä kätkenyt. Se oli oppinut ihmisten iloja ja suruja tulkitsemaan, sillä se oli uskottuna ystävänsä niistä kerran osaa saanut. Siinä sen tenhovoima.

"Ah autuas se päivä lie,
Kuin kotiin meidät vie."

Elli säpsähti. Laulu oli loppunut. Heikkenemistään heikkeni kielten kaiku, ja soittaja pyyhkäisi kyyneleen pois poskelta.

"Kiitoksia", sanoi Elli hiljaa, "sydämellisiä kiitoksia."

"Se on ainoa, mitä voin antaa." — Leski laski hellästi kätensä kanteleelle: "Tämä ja laulu, jonka äsken lauloin, ovat köyhän äitini ainoa perintö".

VALKOLAKKI.

Kiirettä ja puuhaa oli pappilassa. Posti oli tuonut kirjeen, jossa ilmoitettiin kaukaisten vieraiden pian saapuvan, ja se se kiireen oli alkuun pannut.

Oltiin juuri päivällistä syömässä, kun tuo ihmeellinen posti saapui. Palvelija tarjosi paraikaa puuroa. Silloin astui pieni poikanen laukku kainalossa etehiseen. Rovasti nousi pöydästä, otti laukun ja tyhjensi sen. Sanomalehdet ja virkakirjeet hän pisti kiireimmiten kansliaan, sitten hän palasi paikoilleen.

"Tulipa tässä ihmeellinen kirje. En ymmärrä, mistä lieneekään." Hän käänteli ja katseli sitä, mursi sitten kuoren ja rupesi lukemaan.

"Ha — ha—ha—ha." Rovasti nauroi niin että puna kohosi poskille. "Tämähän on Heikki Holmilta. Vanha, kunnan toverini, jolta en ole vuosikymmeniin sanaakaan saanut, hän on äitynyt kirjoittamaan oikein pitkän, rehellisen kirjeen."

Rovasti silmäili kirjettä, nauroi, luki ja nauroi taas. "Kysyy, vieläkö muistan ylioppilasaikoja, jolloin silakoita ja perunoita yhdessä söimme. — Eivät ne ajat unohdu."

"Syöpä sinä nytkin, ukko kulta", uskalsi ruustinna muistuttaa.

"Ole rauhassa, ei marjapuuro jäähdy." Rovasti jatkoi jo lukua.

"Niin, niin, aivan samaa sanoo kuin minäkin: 'Eivät ole ajat niinkuin oli ennen', sitä se Holmikin on kokenut." Rovasti luki hetken itsekseen. Sitten napautti hän yht'äkkiä peukalonpäällä pöytään. Siinäpä tuli selitys. Ei Holm suotta näin pitkää kirjettä olisi ruvennut kirjoittamaan.

"Tahdotteko kuulla?" Rovasti yskäisi, korjasi silmälasejaan ja katseli kirjeeseen.

"Tässä nyt on aluksi pieni esipuhe, ylistys nykyajan nuorisolle. Sitten Holm jatkaa: — — 'No niin, summa on se, että toisenlainen on nykyajan nuoriso ja toisenlaiset on sillä huvitkin. Ennen kukin uskollisesti istui kotinurkissaan. Työtä tehtiin, ahkeria oltiin ja huvina olivat kyläilyt ja kutsut pitäjällä. Nyt ovat naapurit unohduksissa, ja seurustelu ihmisten kesken on lakannut, — tai on ainakin seurapiiri hajaantunut maanpiiriä pitkin. Maita mantereita kierrellään ja oppia ongitaan joka kolkasta. Siksi se onkin tämä nykyajan nuoriso niin rikkiviisasta, ettei muista muiden oppineen aakkosia enemmän.'" — "Niin, sitähan minäkin aina sanon", pisti rovasti väliin. — 'No niin, maankiertämishalu on nyt tarttunut minunkin nuoriini, eikä siinä auta muu kuin myöntyä, kun lapset tahtovat. Yhden ehdon panin kuitenkin, sen että matkallaan kävisivät tuomassa terveiseni sinulle, kunnan vanha toveri. Itse en taida sinua tässä elämässä enää nähdä. Ei kulje vielä höyryhepo näissä idän kolkoissa korpimaissa, ei vie se vanhusta täältä Hämeen kankaille, ei taida liioin sinua eksyttää tänne Karjalaan. Tulkoon lapseni edes luoksesi tutustumaan sinuun ja perheeseesi. Kunpa tulisi heistä lapsillesi edes puoleksikaan niin hyviä ystäviä, kuin mitä me muinoin olimme.

Heitä on tulossa kaikkiaan neljä. Vanhin poikani vihittiin tänä keväänä maisteriksi. Sillä pojalla on pää kuin partaveitsi, vaikka sen itsekin sanon. Tyttäreni ovat semmoisia kuin nuoret neitokset, yleensä ensi keväämessään. Tanssia ja leikkiä tahtovat, ja kevyttä on elämä kuin keijukaisen kulku.

Heillä on seurassaan vielä neljäskin, velivainajani ainoa poika, joka 7-vuotiaana jäi orvoksi ja siitä asti on ollut kodissamme. Hän on harvinainen poika, aivan toisenlainen kuin omat lapseni. Hiljainen ja suljettu hän on, niin ettei juuri tiedä, mitä hänen mielessään liikkuu, mutta suuret luonnonlahjat on hänelle suotu. Hän suoritti tänä keväänä 16-vuotiaana loistavan ylioppilas-tutkinnon ja tarvitsee nyt virkistymistä lukujen jälkeen. Eniten taipumusta on hänellä kuitenkin lauluun ja soittoon.

Usein ajattelen ilolla ja pelolla, mitä siitä lapsesta tulee. Hänellä on mitä runsaimmat menestymisen mahdollisuudet, mutta hänellä on samalla peloittava perintö. Sinä tiedät, miten veliraukkani kävi. — — Mutta olkoon se sinänsä.

Nämä neljä ovat nyt tulossa luoksesi ja — — —'

"Isä, isä, miten mainion hauskaa!" Tyttäret taputtivat käsiään.

"Olkaapa hiljaa! — Tässä on terveisiä sinullekin, muijaseni. Kuule miten kauniisti kirjoittaa. 'Kiitän jo edeltäkäsini kaikesta hyvästä, jonka tiedän tulevan lasteni osaksi. Lausu myös sekä vaimoni että omat terveiseni ja kiitokseni rakkaalle puolisollesi, jonka vielä hyvin muistan hänen nuoruutensa ensi kukoistuksessa.'"

"Hm, niin se oli siihen aikaan, muija kulta." Rovasti myhähti ja jatkoi lukua itsekseen.

Se oli alusta loppuun asti oikein entisajan kirjeitä, pitkä, seikkaperäinen ja sisältörikas. Siten se loppuikin vanhaan rehelliseen tapaan: Tuus totus H.J. Holm.

Rovasti pisti kirjeen kuoreen, laski sen pöydälle ja rupesi puuroaan syömään.

Silloin pääsi nuorten kauan pidätetty ilo valloilleen.

"Miten erinomaisen hauskaa, ja nyt juuri kun olemme kaivanneet enemmän kesävieraita!"

"Ja Karjalasta asti, isän ylioppilas-toverin lapsia. Miten romantillista!" jatkoi nuorempi sisar ihastuksella vanhemman puheeseen.

"Entä se teräväpäinen maisteri, eikö hän mielestäsi suuresti lisää seuran arvoa?" pisteli nuorin veljistä.

"Oh sinua, mitä puhut!"

"Minulla on jo monta hauskaa huvimatkaehdotusta", jatkoi vanhin pappilan nuorista herroista. "Pitäähän meidän näyttää Hämeen kauneuksia vieraillemme."

"Ja kun lähdemme, niin ajatelkaa, miten mukavasti olemme parittain. Heitä on kaksi neitiä, kaksi herraa aivan niinkuin meitäkin, ell'emme nimittäin ota pienokaista lukuun." Sisar kääntyi hänen vieressään istuvan kodin nuorimman puoleen.

"Pienokainen" oli 11-vuotias, punaposkinen, kirkassilmäinen tyttö. Sekä kooltaan että kasvojensa ilmeeltä näytti hän ikäisekseen paljon kehittyneeltä mutta sai nuorimpana olla "pienokainen", etenkin kun oli yhdeksän vuotta nuorempi häntä iässä lähinnä olevaa.

"Ei kai Hertta kuitenkaan seurastamme välitä", jatkoi vanhin sisar. "Kirjat ovat hänestä aina ihmisiä paremmat."

Hertta ei virkkanut mitään, punastui vain ja söi puuroa, antaen toisten jatkaa keskustelua.

Tästä päivästä pitäen alkoi sitten kiire pappilan nuorille. Tyttäret leipoivat pikku-leivoksia, sitoivat kukkaisvihkoja, siistivät puutarhaa ja panivat parhaat kesäpukunsa kuntoon. Herrat yhdessä maalasivat uudelleen huvimatkaveneen, uudistivat penkkejä ja pöytiä puutarhan lehtimajoissa ja pystyttivät sinivalkean lipun "Tervetuloineen" portin pieleen.

Sitten alettiin odottaa.

"Kunpa tulisivat jo", sanoi vanhin tytär, kun kaikki oli kunnossa.

"Paras ainakin mennä Lahdentaan sillalle vastaan", jatkoi veli, joka samassa tuli pihaan.

"Kyllä ne tulevat", päätti rovasti, "mene sinä vaan vaunuilla vastaan."

Ilta oli mitä ihanin, ja jännityksellä odotettiin vieraita pappilassa. Portailla istui ruustinna tyttärineen käsityötä tehden. Rovasti käveli koivukäytävässä edes ja takaisin, tuon tuostakin silmäillen maantielle päin, eikö vaunuja jo näkyisi.

Hertta oli ainoa, jota ei näkynyt missään. Ei hän kuitenkaan ollut unohtanut, että noita kaukaisia vieraita odotettiin, eikä hän yleensä ollut niin välinpitämätön muista ihmisistä kuin omaiset luulivat. Mutta hänellä oli oma luonteensa, aivan toisenlainen kuin hänen sisariensa, ja sitä hän uskollisesti noudatti.

Hän oli ujo ja umpimielinen. Siksi karttoi hän vierasten seuraa. Hän tunsikin oman kömpelyytensä, ja se häntä vaivasi. Mutta jos hän näkymättömänä sai tarkastaa muita, oli hän siitä huvitettu ja teki huomioita ja johtopäätöksiä, joihin harvat hänen ikäisensä olisivat pystyneet.

Pappilan pihamaan toisessa laidassa oli suuri, tuuhea koivu. Sen oksilla oli Hertalla tunnettu turvapaikka. Siellä oli hän usein koivun-oksien peittämänä piilostaan tarkoin seurannut siskojensa ja heidän vieraidensa yhdessä-oloa, huveja ja puheita.

Tänne turvapaikkaansa oli hän nytkin paennut. Sen sopivampaa piiloa ei hän olisi löytänyt, kun tahtoi näkymättömänä olla vieraita vastaanottamassa.

Jo kuului vaunujen jyminä etäisyydestä. Rovasti käännähti kesken kävelynsä. Jo olivat tosiaankin tulossa!

"Äiti, äiti, katso he tulevat! Vaunut ovat väkeä täynnä."

"Vieraat ovat muassa!"

Tuli kiirettä kaikille. Rovasti juoksi pitkin harppauksin avaamaan koivu käytävän porttia, palvelustyttö lennätti pihaportit selkosen selälleen, ja käsityöt korjattiin kiireimmiten pois portailta.

Vaunut pyörähtivät pihaan. Hertta kumartui eteenpäin nähdäkseen paremmin. Takaistuimella huomasi hän korkeahattuisen herran — se oli varmaan se teräväpäinen maisteri —, hänen vieressään nuoren neidin, toisen istuimella vastapäätä. Ajajan paikalla istui Hertan veli ohjaksia pidellen, hänen vieressään nuori, valkolakkinen ylioppilas.

Ylioppilas oli ensimmäinen, joka vaunuista hyppäsi maahan. Mutta hän ei kiirehtinytkään tervehtimään, näkyi odottavan, kunnes toiset sen olivat tehneet.

Hertta katseli häntä tarkkaan. Hän seisoj vähän syrjässä vaunujen vieressä hiljaisen ja ujon näköisenä. Hän oli pitkä ja hyvin hoikka, nuttu oli napitettu ylös asti ja hartiat kävivät kumaraan. Hänen liikkeensä olivat pehmeät, melkein naiselliset, ja kun hän puhdasta valkolakiaan nosti, teki hän kädellään siron käänteen.

Hän se siis oli tuo lahjakas laulajapoika, josta Karjalan-setä oli kirjoittanut ja joka oli niin toisenlainen kuin muut. Varmaankaan hän ei pitänyt toisten ilakoimisesta. Mitähän hän mielessään mielti, olisipa ollut hauska tietää.

Hertta ei voinut vieraita enää nähdä, sillä he olivat siirtyneet pappilan vastaiselle puolelle puutarhaan. Mutta hänen tuli heitä ikävä, siitä syystä hän hiipi pois piilopaikastaan, juoksi takapihalle, sieltä aidan yli pellonpientarettä pitkin puutarhan laitaan ja täältä suuren syreenipuun juurelle piiloon.

Hän tuli parhaaksi kuullakseen maisterin sanovan: "On tällä meidän matkallamme jalompikin tarkoitus kuin pelkkä huvi. Katsokaas, setä, tämä 'nuorimmaisemme' on vasta kuorestaan puhjennut keltanokka, ja hänen tarvitsee välttämättömästi vähän perehtyä elämään ja sen tosi-oloihin. Kirjat ovat tähän asti olleet hänen kaikkensa."

Rovasti vastasi jotakin, samalla isällisesti taputtaen nuorta ylioppilasta olalle. Tämä kumarsi ja nosti lakkiaan, mutta sanoja ei Hertta kuullut.

Hetken jatkettiin keskustelua iloisesti. Sitten rovasti äkkiä kysyi Herttaa.

"Tahdon kaikki koolle tänä iloisena juhlahetkenä."

Hertta tiesi että, kun isä kaipasi, oli heti mentävä, siksi kömpi hän varovasti piilostaan pois ja kiersi toista tietä muiden seuraan.

"Minulla olisi ehdotus", jatkoi rovasti, katsoen toisesta toiseen nuorista kuulijoista "ja toivon sen saavuttavan kaikkien suosion. Tämä päivä on minulle harvinainen ilopäivä, olen ystäväni lasten ja omieni keskuudessa. Nuoret ja kesä ovat tehneet mieleni hilpeäksi. Tervetuliaiskahvit olemme jo juoneet, mutta, emäntä, tuo vielä toiset juomat, että saamme lasimme täyttää ja kilistäen juoda sinunmaljat, eikö niin? Mutta kaikkien pitää silloin olla muassa."

"Missä Hertta taas lienee", arveli vanhin sisar, "kai jossain lukemassa."

"Hänessä olisi hengenheimolainen nuorimmalle vieraallemme, jos hän vaan olisi vanhempi."

"Älä nyt, tuossa hän jo tulee!" Rovasti katsoi lempeästi nuorimpaansa, joka lähenei punastuen aivan hiusmartoa myöten.

Nyt siis alkavat nuo kauheat esittelyt, ajatteli Hertta. Hän niiasi kaikille muille, mutta "valkolakille" hän vain pisti kättä ja katsoi silmiin, puoleksi ujona, puoleksi uteliaana. Katse, jonka hän kohtasi, oli lempeä, surumielinen ja uneksiva.

Emäntä oli toimittanut viinin esille. Lasit täytettiin, maljat juotiin, ja niin oli lähempi tuttavuus tehty.

Hertta istuutui penkin päähän niin täpärästi laidalle kuin mahdollista.

Hän ei puuttunut toisten puheeseen, silmäili vain salavirkkaa vieraita.
Nuori ylioppilaskaan ei ottanut osaa muiden vilkkaaseen sananvaihtoon.
Lasiaan hän vain ääneti nosti silloin kun muutkin.

"Ei nyt tässä koko iltaa istuta", sanoi rovasti vihdoin. "Onhan puutarhassa katselemista ja Linnanmäki on tässä lähellä. Paras kävelymatka auringonlaskuun."

Hertta vetäytyi kohta muista erilleen ja kulki takimmaisena Linnanmäkeä kohden. Puolen matkaa oli hän yksin astunut, kun näki, että hänen huomionsa esine, "valkolakkikin", oli jäänyt muista jäljelle. Maisterin seura näkyi eniten huvittavan Hertan vanhempia sisaria, siksi oli Aksel-herra jäänyt paritta.

"Sinä pidät paljon luvuista?" huomautti hän kysyvästi kääntyen Herttaan.

"Niin pidän, olen niin iloinen siitä, että syksyllä pääsen kouluun."

"Mitä sinä luet kaikkein mieluummin?"

"Historiaa ja maantiedettä myöskin. Mutta kaikkein, kaikkein hauskimmat ovat kuitenkin sadut. Minulla on täällä monta kaunista piilopaikkaa, joista muut eivät tiedä mitään. Niissä olen usein ollut lukemassa, ja ne ovat mielestäni kuin satulinnoja."

"Niitä sinä varmaankin minulle näytät, etkö näytä?"

"Kyllä." Hertta katsoi luottavasti toveriinsa.

"Ja sinä laulat minulle siellä. Eikö niin? Sinä laulat kauniisti."

"Mielelläni ainakin, mutta en suuressa seurassa. Mutta sinun satulinnoissasi kyllä laulan. Sadun ja sävelten maailma ovat sukua."

* * * * *

Tämän ensi keskustelun jälkeen oli Hertan ujous Akselin seurassa kadonnut. Hän huomasi löytäneensä henkilön, jolle voisi ajatuksiaan uskoa, joka nauramatta, vieläpä itse huvitettuna hänen kanssaan puheli. Ja tämä ilo oli Hertalle harvinainen. Hän oli tottunut enimmäkseen olemaan yksin kodissa, — siskot kun kaikki olivat siksi paljon vanhempia. Pappilan syrjäisen aseman vuoksi oli hän kodin ulkopuolellakin jäänyt ilman ikäistensä seuraa. Hänen seurapiirinsä oli rajoittunut kirjoihin ja fantasiian maailmaan. Mutta vaikka tämä seura olikin rakasta, oli hänen lapsensielunsa kuitenkin syvästi kaivannut inhimillistä olentoa, jolle olisi voinut ajatuksiaan uskoa. Nyt oli hän semmoisen löytänyt ja vieläpä nuoren "valkolakin", jonka kanssa sai keskustella, joka muiden nuorten ilakoidessa oli hiljainen ja umpimielinen, mutta hänen seurassaan puhui ajatuksiaan vapaasti, avomielisesti, melkein kuin itseksensä.

Jos oli iloa kaikilla niin kauan kuin Karjalan vieraat viipyivät pappilassa, niin onnellisin oli kuitenkin Hertta.

Akselin ja hänen ensi keskustelua seurasivat monet samanlaiset. Aina kun se vaan huomiota herättämättä saattoi tapahtua, etsi Aksel Hertan seuraa. Se viehätti häntä aivan erityisellä tavalla. Maailma, minkä hän löysi tämän ajattelevan, ikäisekseen niin kehittyneen lapsen sydäimestä, oli hänelle jotain aivan uutta. Siitä löysi hän paljon, joka synnytti vastakaikua hänen sisimmässään, paljon, jota itse oli ajatellut ja tuntenut, mutta jota oli ujostellut uskoa ikäiselleen. Siinä kuvastui elämä puhtaampana, sisältörikkaampana kuin usein aikaihmissen seuroissa.

Mutta huolellisesti koetti Aksel kuitenkin salata tätä mieltymistään, sillä hän oli arka pilapuheille, ja etenkin nuori maisteri ei serkkuaan säästänyt.

Päivät pappilassa kuluivat pian ja vieraiden sielläolo läheni loppuansa.

"Mennään vielä kerran lempipaikallesi", ehdotti Aksel päivää ennen heidän poislähtöään tavatessaan Hertan yksin pihamaalla.

"Mennään vain. Sitä minä juuri toivoin, mutta ajattelin, että ehkä sinä et enää jouda."

He kulkivat rinnakkain koivukäytävää pitkin, siitä pienen petäjikön poikki, sitten niityn laitaa, kunnes maa rupesi mäeksi kohoamaan, ja he nousivat rinnettä ylös.

Jo matkalla olivat he muutaman kerran kulkeneet pienen puron poikki. Noustuaan vähän matkaa lähenivät he sen alkulähdettä, joka kirkkaana päilyi vuoren kupeella, suurten, sammaltuneiden kivien ympäröimänä. Vesi muodosti lähteestä virratessaan ensin pienen putouksen. Yli paasien ja kivien heittäytyi se kohisten laaksoon päin. Siellä se erosi kahdelle haaralle; toinen vuolas ja kuohuva kulki

metsään päin, toinen virtasi niityn laitaa pitkin hiljaa lahdelmaan.

"Tässä puromme ovat", sanoi Hertta heidän saavuttuaan lähteelle. "Tästä lähtevät Brusebäck ja Susebäck."

"Hertta", sanoi Aksel äkkiä, "minulla on pieni lahja sinulle. Annan sen muistoksi niistä hetkistä, joita olemme yhdessä viettäneet täällä."

Hän otti esille pienen, sirotekoisen laivan. "Tämän valmistin eräällä huvimatalla, Sinä et ollut siellä ja muiden leikkiessä valmistin sen sinulle. Olen laittanut sen mallin mukaan, jonka toissa kesänä näin Norjassa käydessäni. Se oli vanha viikinkilaiva. Tiedäthän, mitä ne ovat?"

Hertta nyökäytti päätään. Kyllä hän sen tiesi.

"Laiva oli löydetty Pohjanmerestä. Tämä on rakenteeltaan samanlainen, vaikka on pienoiskokoa."

"Miten kovin hauskaa!" Hertta taputti käsiään.

"Mutta sillä pitää olla nimi. Sano itse, mitä tahdot. Muistatko, mikä oli Olavi Trygvenpojan laivan nimi?"

"Ei, ei, suomalainen nimi sillä olla pitää." "On minulla suomalainenkin nimi ehdolla. Mitä pidät nimestä 'Satu?'"

"Niin, 'Satu'. Se on mainiota!"

Aksel rupesi piirustamaan nimeä lippuun, jonka hän oli mastoon kiinnittänyt.

"Kaunis 'Satu' vie minua sitten kauas vieraisiin maihin, maailmaan, jota en koskaan muuten olisi nähnyt." Hertta katseli mieltävästi Akselin työtä. "Mutta sano, mitä väylää annan sen kulkea? Tuossa on Brusebäck, tässä Susebäck?"

"Tyyntä, tasaista tietä, kukkaisrantojen keskitse. Missä kosket kohisee, siellä purjehtijan vene pian pirstoutuu."

"Mutta koskenlasku on hauskaa."

"Ja vaarallista. Etkö sinä, Hertta, ole lukenut runoa 'Koskenlaskijan morsiamet'? Etkö tiedä, että Vellamon neito nostaa paasia purjehtijan tielle?"

Hertta nyökäytti päätään. "Mutta se oli häijy, hirvittävän häijy se Vellamon neito!"

"Hän rakasti Vilhoa."

"Ei hän rakastanut. Kun pitää jostain, tahtoo olla sille hyvä, ja Vellamon neito teki Vilholle pahaa."

"Se oli vain rakkautta sekin."

"Ei saa rakastaa sillä lailla. Kun minulla olisi joku, josta kovasti pitäisin, olisin sille oikein, oikein hyvä. Ei kukaan saisi tehdä sille kiusaa. Minä ottaisin pois kaikki paadet."

Aksel katsoi Herttaan ja hänen katseeseensa tuli omituinen, syvälinen ilme, jota Hertta ei voinut ymmärtää. "Hyvä pikku Hertta", sanoi hän kuin itsekseen, "puhdas pieni pulmunen!"

Läheisyydestä kuului samassa iloisia ääniä. Aksel nousi äkkiä, pisti punastuen Satu-laivan piiloon ja sanoi kiireesti: "Mennään nyt, jos toiset tulevat, niin he nauravat meille."

"Ei se mitään tee, jos nauravat!" Hertta hypähti iloisesti pystyyn.

"Onko se sinusta sitten hauskaa?"

"En huoli siitä ainakaan, en yhtään." Aksel nauroi. "Hertta, sinun pitäisi olla poika, sinä olet niin reipas", jatkoi hän hymyillen heidän jouduttaessaan kulkuansa saavuttaakseen toiset, jotka lähenivät metsäpolkua pitkin.

* * * * *

Tyhjää oli pappilassa vieraiden lähdettyä. Kaikki kaipasivat pian tutuiksi tulleita, hauskoja nuoria

karjalaisia. Se, joka ikävästään vähimmin puhui, mutta siitä ehken eniten kärsi, oli Hertta. Vasta Akselin lähdettyä tunsin hän täysin, minkä arvoista yhdessäolo oli ollut. Hän oli tuon uuden ystävänsä löytänyt niin äkkiä ja odottamatta, ettei hän heti sen arvoa ymmärtänyt. Vasta nyt, kun oli palaaminen entiseen yksinäisyyteen, selveni se hänelle.

Paikat, joissa hän Akselin kanssa oli käynyt, olivat hänelle nyt entistä rakkaammat. Niissä hän paraiten viihtyi, niissä muisteli, mitä Aksel oli puhunut ja opettanut.

Pari viikkoa vieraiden lähdettyä tuli paksu, sisältörikas kirje Karjalasta. Se avattiin kaikkien istuessa ruokapöydässä ja luettiin kohta ääneen.

Hertta odotti henkeään pidättäen.

Ensin luettiin maisterin kirje, jonka veitikkamaisuus ja sukkelat sanansutkaukset kohta ilmaisivat tekijänsä. Sitten kiittivät tytöt "herttaisista hetkistä pappilassa", kaikista "unohtumattoman hauskoista huvimatkoista", "ihanista kuutamoina" ja muista runollisista muistoista, joita olivat saaneet. Viimeksi tuli Akselin kirje. Se oli lyhyt, mutta Hertan mielestä kaunein kaikista. Hän puhui Karjalasta, sen suurenmoisesta, jylhästä kauneudesta, joka jo lapsenkin mieleen jättää pysyvän jäljen, ja jonka helmassa hän pienestä pitäen oli kasvanut. Nyt oli lapsuuden aika ohi, ja juuri elämän todellisuuden sarastaessa oli hän tullut näkemään jotain aivan toisenlaista, maansa viehkeitä, hymyävintä kauneutta, "lempeitä laaksoin lehtoja ja lintuin laulupuistoja". Ja nämä kaikki olivat juuri siksi, että olivat niin vieroja ja viehkeitä, käyneet hänelle rakkaiksi.

Kirjeen lopulla oli, paitsi terveisiä ja kiitoksia, vielä erityinen lisäys Hertalle. "Pyytäisin uskollisen pikku seuralaiseni viemään terveiseni erityisesti niille paikoille, joissa usein yhdessä kävimme."

"Kuule, Hertta!"

"Kas vain, mitä yhteisiä mielipaikkoja teillä on ollut!"

Hertta ei puhunut mitään, kuunteli vain toisten vallattomia huomautuksia. Mutta syötyään hän nousi, kiiruhti pois ja viipyi sen iltapäivän metsässä.

Syksyn tullessa lähetettiin Hertta kaupunkiin kouluun. Hänestä tuli innokas oppilas, joka ilolla ahmi tietoja, mistä vaan sai. Mutta kauan kesti, ennenkuin hän tutustui toveriin. Mikä syvimpänä hänen sielussaan liikkui, sitä ei hänen ollut helppo muille uskoa.

Akselia muisti hän usein ja samoin kaikkia niitä hauskoja hetkiä, joita he yhdessä olivat viettäneet. Se kysymys vain hänen lapsensydäntään usein vaivasi, miksi nuo muistot olivat niin surunsekaisia? Miksi tuntuivat hänestä Akselin puheet aina siltä, kuin olisi tulevaisuus peloittanut häntä? Miksi ei Aksel voinut iloita ja olla elämänhaluinen niinkuin muut nuoret? Olikohan häntä jokin vaara uhkaamassa, jota hän jo aavisti? Oliko hän sairas, oliko onneton?

Hertta oli pari vuotta ollut koulussa, kun nämä hänen epämääräiset arvelunsa saivat vahvistusta ja selvyyttä.

Hänen vanhemmat veljensä kertoilivat Helsingistä palatessaan aina yhtä toista yliopistosta, ja sisaret varsinkin olivat sukkelat tiedustelemaan, mitä "Karjalan tuttaville" kuului. Maisteri edistyi opinuralla ja oli aika "leijona" nuorten joukossa. Tytöt kävivät aika ajoin Helsingissä ja huvittelivat silloin hyvästi. Aksel oli ainoa, jonka toimista ei kannattanut puhua. Hän lauloi ja soitti tosin mainiosti, ja jos vaan viitsi vähän lukea, oli hän valmis tutkintoon, mutta kunnan jälkeä ei hänen työstään koskaan tullut. Omituinen ilmiö hän oli. Seuroissa hän kävi ja huvipaikoissa, tanssi ja kallisti lasia ahkeraan, oli ulkonaisesti kuin muutkin, mutta pysyi sisäisesti erakkona, jota ei kukaan ymmärtänyt.

Siellä Helsingissä oli eräs nuori kaunotar, kertoivat Hertan veljet, heleä, kirkasääninen laululintu, jonka seura näytti Akselin täysin lumonneen. Tämän nuoren neidin kotiin oli Akselin määrä kesäksi tulla opettamaan kouluikäisiä lapsia. Mutta arveluttava asia se oli, sillä siinä talossa maljoja maisteltiin ahkeraan ja koetettiin elämän iloa korottaa miten vain mahdollista.

Hertasta tuntui hänen tätä kuullessaan kuin joku aivan kuristamalla olisi kurkusta puristanut. Mutta ahdistavaa tuskan tunnetta seurasi silmänräpäyksessä leimahtava suuttumus. Miten hän vihasi tuota hienoa neitiä, vihasi koko sydämensä pohjasta. Tuo neiti oli nähnyt Akselin punoittavin poskin seisovan nojautuneena oven pieleen — hän oli jo silloin juonut liiaksi, olivat Hertan veljet sanoneet —, ja neiti oli nostanut lasinsa ja hymyhuulin kehoittanut: "nyt juodaan tulevan kesän maljat! Maalla täytyy huvitella, ettei aika käy pitkäksi!"

Hertta näki tuon kaiken edessään ja hän vihasi, vihasi — — —.

Hän olisi tahtonut lyödä lasin säpäleiksi neidin kädestä ja polkea kaikki jalkainsa alle. Hän olisi voinut

tehdä vaikka mitä, niin kuohuksissa oli hänen mielensä.

Hän kiirehti lempipaikalleen metsään. Siellä heittäytyi hän suurelle, sammaltuneelle kivelle ja itki.

Kauan oli hän siinä itkemässä, melkein tietämättä, ajattelematta mitä teki. Vähitellen hän kuitenkin tyyntyi, nosti päänsä kiveltä ja kuunteli vesiputouksen läheistä pauhinaa. Silloin muisti hän äkkiä, että tuolla, missä Brusebäck kohisten eteenpäin rientää, siellä Vellamon neidotkin paasia pohjasta nostavat, ja pirstaleiksi särkyä matkaajan pursi.

Tuli taas sydäntä ahdistava, melkein tukehduuttava tuskantunne, katkera, mieltä kalvava suru. —

* * * * *

Tuon kertomuksen Akselista oli Hertta kuullut toukokuulla veljien palatessa Helsingistä. Hän oli silloin 13-vuotias. Seuraavana kevätkesänä oli laulujuhlat Hertan kodin lähikaupungissa, ja sinne riensivät sekä vanhat että nuoret pappilasta viettämään suurta kansallista juhlaa. Vanhukset eivät kuitenkaan joka paikkaan jaksaneet, mutta nuoret olivat menossa aamusta iltaan asti. Pikipäin vain aina kortteeripaikassa käväistiin.

"Joudutaan jo, ettemme laulajaisista myöhästy", huomautti vanhin tyttäristä, sisarusten kolmisin pukeutuessa kortteeripaikkaan.

"Kyllä minä pian olen valmis, mutta entä sinä, Hertta?"

"Kyllä minäkin."

"Ai, kuulkaapas," — vanhin käherteli hiuksiaan peilin edessä — "minä tapasin tänne kotiin tullessani tuttavamme Karjalasta. He tulevat myös laulajaisiin."

"Kaikkiko, ovatko todella täällä?"

Hertta vavahti.

"Niin kaikki, paitsi Aksel. Ei hän enää heihin kuulu."

"Miks'ei?"

"Hän on jo melkein rappiolla, on kallistanut lasia liiaksi."

"Miksi ovat ihmiset tarjonneet?" Se oli ensimmäinen kerta, kun Hertta puhui sisarilleen sydämensä ajatukset suoraan ja haikailematta. Hän tunsu punan poskillaan leimahtavan ja ääni oli kova.

"Siksi että tarjoavat muillekin."

"Eivät tarjoaisi!"

"Se on yleinen tapa semmoinen. Älä nyt viisastele, vaan joudu."

"Tytöt hoi!" Vanhin veli koputti ovea.

"Käy sisään!"

"Tässä on piletit. Mennään nyt pian, niin saa jotain iloksensa. Olen tässä ollut niin harmissani, etten tiedä mitä tehdä."

"Kuinka niin?"

"No, ajatelkaa kun Kalle renki, saatettuaan meidät tänne, meni kapakkaan, joi itsensä juovuksiin ja ajoi sitten kotimatalla vaunut rikki ja hevoset kai pilalle."

"Miten kauheaa! Miks'eivät ihmiset voi olla siivoja?"

"Niin, sanos muuta! Mutta nyt täytyy meidän mennä. Pane päällesi, Hertta!"

"Minä en tule mukaan."

"Mitä joutavuuksia!"

"En tule!"

"No jää pois sitten, oma asiasi. Tulet kai kuitenkin päivällisille. Ei täällä ole ruokaa!"

"Ehkä tulen, menkää nyt vain!" Hertta nousi, lukitsi oven ja palasi yksin huoneeseen. Hän kiipesi istumaan suurelle tavara-arkulle nurkassa, kietoi kätensä ristiin polvelle ja painoi polttavan otsansa siihen. Hänellä ei ollut kyöneleitäkään surunsa lievittämiseksi, kaivava tuska vain ahdisti mieltä. Hän näki edessään raivostuneen humalapäisen miehen, joka hevosta hakkasi, minkä jaksoi. Vaunut särkyivät. Hevoset vaahtoavina, tuskasta vapisevina vaipuivat maahan. — Hän olisi tahtonut huutaa, itkeä, juosta apuun, mutta kaikki oli turhaa.

Yhä lujemmin painoi hän päänsä polvea vasten, yhä suuremmaksi kävi hänen tuskansa. Hän muisti Akselin semmoisena, kuin oli nähnyt hänet vasta valmistuneena ylioppilaana. Hän muisteli kaikkia niitä kauniita ajatuksia ja aikeita, joita Akselilla silloin oli ollut. Mutta samalla muisti hän hänen surumielisen, sydämeenkäyvän katseensa. Nyt ymmärsi hän syyn sen surumielisyyteen. Nyt tiesi hän, minkätähden Aksel oli pelännyt.

Ensi kertaa elämässään aavisti hän, miten raskas oli synnin kirous, joka ihmiskuntaa painoi, ja se aavistus loi synkän varjon hänen sieluunsa.

Kauan istui Hertta näin. Kun hän vihdoin nousi lähteäkseen, oli hän kalpea, mutta tyyni. Hän oli nyt tehnyt päätöksensä. Tapahtunutta ei hän voinut tyhjäksi tehdä, mutta hän tahtoi ainakin auttaa, miten vaan taisi.

* * * * *

Hertan saavuttaessa omaisensa olivat nämä juuri menossa päivällisille yhdessä "karjalaisten" kanssa. Ravintolan sisäpuolella oli jo ruokavieraita täpösen täydeltä. Myöhemmin tulleet saivat tyytyä siihen monessa suhteessa parempaan osaan, että heitä neuvottiin puutarhassa olevien pikkupöytien ääreen. Siellä vasta ruoka maistui ja siellä ilo ilolta tuntui ulkona luonnon helmassa. Hilpeällä mielellä olivat kaikki laulajaisista tulleet ja puhetta piisasi vaikka kuinka.

"Nyt lopuksi laulun ja soiton malja", huudahti maisteri, innostuneena täyttäen kaikki lasit ja kohottaen omaansa. Hertta yksin istui liikahtamatta.

"No pikku Hertta neiti, sinä, joka olet kasvanut suureksi siitä kun viimeksi tavattiin, etkö juo laulun ja soiton maljaa!"

"En, minä en koskaan enää juo tuommoista."

"Hertta, mitä ajattelet?" Sisaret katsoivat säikähtyneinä häneen.

"En", sanoi hän päättävästi. Ja itsekseen hän lisäsi: "Se on tuli, joka tuhoaa, minä en tahdo leikkiä sen kanssa."

* * * * *

Kahdeksantoista vanhana suoritti Hertta ylioppilastutkinnon. Ystävien kukittamana, ilosta kuin pyörryksissä kulki hän katuja pitkin. Oliko se mahdollista vai oliko se unta kaikki? Oliko hän todella valkolakin omistaja? Hänen olisi tehnyt mieli ottaa lakki päästään ja keskellä katua pysähtyä hyväilemään sen valkosamettia. Mutta eihän se käynyt päinsä. Hänen täytyi kiiruhtaa asuntoonsa, panna tavaransa kuntoon ja vielä samana päivänä matkustaa maalle kotiin, jossa isä ja äiti häntä odottivat.

Hän joudutti kulkuaan, juoksi reippaasti portaita ylös viidenteen kerrokseen ja soitti ovikelloa. Palvelija avasi.

"Kas vaan, nyt saan neitiä onnitella!"

Samassa tuli tätikin. Herttaa syleiltiin ja suudeltiin ja onniteltiin. Kukitettu kahvipöytä oli odottamassa ja sen ääressä juotiin onnenmaljat.

Aivan väkisten täytyi Hertan viimein seurasta irtautua saadakseen tavarat ajoissa kuntoon. Hän vetäytyi huoneeseensa, ja vasta tultuaan tänne yksinäisyyteen otti hän ensi kertaa lakin päästään. Miten se oli kaunis ja puhdas! Hän katseli sitä hetken hellästi ja laski kätensä hyväillen sametille. Mutta silloin hän äkkiä vavahti. Valkolakki muistutti hänelle päiviä lapsuudenajoilta. Se toi mieleen tuskallisen ajatuksen, muiston, joka vuosien kuluessa oli varjoaan hänen tielleen luonut. "Aksel", sanoi hän hiljaa, "Aksel!"

Hän istuutui tuolille, laski valkolakin polvelleen ja vaipui ajatuksiinsa.

Mutta myöhemmin, kun hän kevät-illan ihanimmillaan ollessa lähenei kotiaan, eivät mitkään synkät muistot enää voineet karkoittaa sitä hilpeätä iloa, joka hänet valtasi. Sinivalkea lippu liehui kodin

katolla, — se näkyi jo kaukaa, — portit olivat avoinna ja Hertta juoksi rattailta suoraan isän syliin.

Miten he olivat onnellisia kaikki! Isäkin, joka aina murahteli puhuessaan nyky-ajan hullutuksista, ei nyt iloltaan ensinkään muistanut periaatteitaan. Kaikesta hän tahtoi kuulla, tutkinnoista ja kokeista, voitoista ja tappioista. Hän oli huvitettu ja innostunut aivan kuin itse vast'ikään olisi ollut ylioppilastutkintoaan suorittamassa. Hertan lakkiakin hän käänteli ja katseli, pani sen omaan päähänsä ja sitten taas Hertan päähän. Hän oli lapsellinen ja nuortunut illosaan. Hän ei muuta voinut ajatella, kuin että hänen nuorin lapsensa, hänen pikku Herttansa oli ylioppilas.

"Missä Hertta, missä pikku valkolakkini?" huusi hän, kun Hertta hetkeksi oli poistunut.

Hertta tuli juosten posket punaisina ja tukka silmillä riippuen. Hän oli käynyt koiria tervehtimässä ja oli juossut kilpaa niiden kanssa.

"Et saa jättää vanhusta yksin!" puheli isä. "Sinun täytyy pitää seuraa minulle, pikku valkolakki!" Hän vetäisi Hertan sohvalle viereensä.

"Valkolakki!" Hertta säpsähti. Tuo sana kaikui niin kummalta hänen korvissaan. Mutta hän ei sitä sen enempää ajatellut. Hän kiinnitti huomionsa siihen, mitä isällä oli kerrottavana, ja tunnelma haihtui kuin utukuva, joka ei koskaan muotoa saanut.

Mutta illalla, kun hän jäi yksin huoneeseensa, se taas palasi. Hän oli ollut huolettoman iloinen ja onnellinen. Juhlamieli oli hänet mukaansa temmannut ja estänyt häntä ajatuksiin syventymästä. Mutta nyt, kun kaikki oli hiljaista hänen ympärillään ja hänen piti nukkua, silloin tulivat taas ajatukset ja tunnelmat. Silloin ne saivat muotoa ja selvyyttä, asettuivat kuin hengettäret vuoteen ympärille ja piirittivät hänen kokonaan. Hän ei voinut niistä eroon päästä, täytyi katsoa suoraan ja pelkäämättä niihin, katsoa ja muistella, vaikka se tuskaa tuottikin.

Tuo sana "valkolakki" kaikui taas hänen korvissaan. Se se sulun oli aukaissut, ja sitten alkoivat muistot tulvien tulla. Kuin keijukaiset kesäyön usvissa ne väikkyivät hänen silmäinsä edessä. Nuo herttaiset kesäpäivät Akselin seurassa hymyilivät hänelle. "Brusebäck" vaahtovaipassaan kiiruhti ohi, "Susebäck" soitti suhisten hänelle kehtolauluansa. Miten hän heitä rakasti! Miten pyhät ne lapsuudenmuistot, jotka niihin liittyivät. Ja kuitenkin. — — — Kauneimmat noista muistoista olivat tahrautuneet. Kova, kolkko todellisuus oli lapselta hänen aarteensa riistänyt, oli lokaan viskannut sen, mikä oli puhdasta ja kaunista, oli säpäleiksi särkenyt, minkä hän iki-ilonaan olisi säilyttää tahtonut.

Hertta kätki kasvot käsiinsä. Miksi oli elämä semmoista? Miksi sen synkät ongelmat loivat varjonsa ihmisten teille! Miksi himmensivät iloa yksin elämän juhlahetkinäkin.

Hän muisti, miten sydämellisesti hän oli Akseliin kiintynyt, miten kaunis oli kuva, minkä hän hänestä oli säilyttänyt. Ja entä miten ne mielikuvat ja ajatukset, joita Aksel oli hänessä eloon herättänyt, olivat tehneet hänet rikkaaksi ja onnelliseksi. Hän oli noita ajatuksia aarteinaan säilyttänyt. Ne olivat olleet hänen parhainta omaisuuttaan kauan. Hän oli nähnyt niiden siipyeiden hopeanhoitoisina kimaltelevan, ja hänen lapsensielunsa oli ihastunut, iloinnut ja riemuinnut. Antajan kuva oli sitten tullut synkän suru-usvan peittämäksi. Himmenisikö hopeahohde hänen ajatustensa siipyiltäkin, painuisivatko nekin painumistaan kohden maan mustaa multaa!

Aksel oli Hertalle raoittanut ovea "aika-ihmisten" maailmaan. Hertta oli koettanut kohota, kurottautua voidakseen luoda silmäyksen sinne, ja se silmäys oli hänet hurmannut. Nyt oli hän itse sen maailman kynnyksen yli astunut. Hän tunsu nuoruuden ilon, nuoruuden voiman sydämessään sykkivän, mutta miksi häntä kuitenkin peloitti? Oliko se muisto hänen lapsuutensa suuresta surusta, joka sen vaikutti? Oliko se tunne siitä, että tuo muisto myöskin oli kulkenut yli kynnyksen hänen kanssaan, oli häntä kädestä ottanut ja aikoi kumppalina seurata kautta elämän? Hän ei sitä itsekään ymmärtänyt, mutta hänestä tuntui siltä, etteivät he koskaan voi toisistaan erota. Heidän on yhdessä kulkeminen aina ja joka paikassa, ilossa ja surussa kuin kaksi, jotka erottumattomasti yhteen kuuluvat.

* * * * *

Kun Hertta seuraavana syksynä matkusti Helsinkiin, alkoi hän siellä innolla työnsä. Hän ei aluksi ottanut osaa toverielämäänsä, mutta vähitellen tempasi virta hänet mukaansa. Hän ei voinut pysyä kylmänä syrjässä nähdessään toveripiirissä aatevirtauksia, jotka saivat hänen mielensä ilosta ja innostuksesta hehkumaan. Hänen täytyi päästä mukaan kantamaan kortensa hänkin.

Hän alkoi käydä kokouksissa ja omistaa aikaansa yhteistyölle. Paljon rientoja oli ylioppilaspiireissä, joihin hän innostui, mutta etusijaan asettui raittiustyö. Se oli hänen lempilapsensa, aate, joka hänet kokonaan valtasi. Kun hän lapsuutensa päivinä oli tehnyt raittiyslupauksensa, ei hän vielä ymmärtänyt, mitä oikeastaan teki. Hän ei silloin toiminut harkinnan eikä periaatteiden johtamana, vaan vaistomaisesti, sisällisen pakon vaatimana. Samoin kuin kukkanen auringonpaisteessa puhkeaa, olipa

sitä ihmiskäsi vaalimassa tai ei, samoin puhkesi se rakkaus ja sääli, jota hän tunsi, toimintaan toisten hyväksi. Hän oli nyt kypsyeempi ja kykeni ymmärtämään, mitä teki. Harkittua oli hänen toimintansa, kun hän nyt koko sydämensä lämmöllä antautui raittiustyölle, mutta se oli samalla yhtä vapaata ja itsenäistä kuin hänen ensimmäiset askeleensa tällä tiellä.

Toverit rupesivat pian pitämään Herttaa raittiustyön pylväänä keskuudessaan, ja itsekin tunsi hän vastustamatonta halua uhrata yhä enemmän aikaa tämän harrastuksen hyväksi. Mutta kukaan ei tiennyt, että se, mikä häntä työssä eteenpäin kannusti, oli hänen lapsuutensa kaunein ja samalla katkerin muisto.

Sittenkun Hertta oli Helsinkiin tullut, kyti hänen sydämessään toivo jollain keinoin saada tietoja Akselista. Hän tiedusteli toveripiiristä, mutta turhaan. Kaikki hänen tuttavansa olivat siksi nuoria, etteivät Akselia tunteneet. "Karjalan tuttavat" olivat jo kaikki poissa Helsingistä, ja Hertasta tuntui sitäpaitsi siltä, ettei hän heiltä koskaan voisi Akselia kysyä. Ei auttanut muu kuin odottaa, ja odottaa hän tahtoi.

Koko ensimmäinen vuosi Helsingissä oli Hertalle turhan odotuksen aika. Jännitys, jolla hän aluksi oli Akselia etsinyt, rupesi raukeamaan, ja mielen levollisuus oli ainoa tulos hänen turhista ponnistuksistaan, sekin ainoastaan väsymyksen aikaansaama, surunsekainen levollisuus.

Mutta jo toisen vuoden keskipaikoilla tapahtui jotakin, joka sai hänen levollisuutensa järkytetyksi.

Hän oli luvannut pitää esitelmän eräessä raittiussiltamassa ja oli juuri alkanut puhua, kun aivan huoneen vastaisella puolella ovensuussa huomasi tuntemattoman miehen. Tämä oli laiha ja vähän kumaraselkäinen, kasvot olivat kapeat, hienopiirteiset. Kaikesta päättäen oli hän ennen elänyt toisenmoisisissa oloissa. Ränsistynyt puku ei voinut peittää luontaista hienoutta.

Hertta ei voinut irroittaa katsettaan hänestä. Hän ei tosin puhujalavalta voinut miestä tarkoin nähdä, ei tiennyt, kuka tai mistä hän oli, mutta hänet oli vallannut omituinen, vahva varmuus siitä, että se oli Aksel. Tehtävänsä hän ei voinut kesken jättää, mutta hän saattoi panna koko sielunsa siihen, saattoi antaa omaa itseänsä, puhua sydäimestä sydämeen, kuten aina ennen heidän ollessa kahden.

Kun esitelmä oli päättynyt, tuli kuulijoista yksi toisensa perästä Herttaa kiittämään. He ottivat häntä kädestä, onnittelivat, sanoivat kiitoksia ja toivoivat jatkuvaa työ-intoa. Hän vastasi hajamielisenä, tietämättä, sopiko vastaus siihen, mitä oli sanottu. Hänellä oli selvänä ainoastaan se, että hän tahtoi tuota ovensuussa olevaa vierasta pitää silmällä. Kun vaan pääsisi vapaaksi, tahtoi hän mennä sinne katsomaan, hakemaan, tervehtimään.

Miten paljon heitä oli noita ystävällisiä ihmisiä tänä iltana, ja miten Herttaa jo väsytti! Hän päätti kesken kaiken lähteä, täytyi vain ensin tervehtiä erästä vanhaa neitiä, joka seiso vieressä odottaen. He vaihtoivat muutaman sanan keskenään. Sitten Hertta niiasi ja kiiruhti pois. Mutta ovensuussaolija oli jo kadonnut.

Hertta haki päällysvaatteensa, kysyi muutamalta eteisessä olevalta, olivatko tunteneet tuota vierasta, ja saatuaan kieltävän vastauksen kiiruhti hän pois.

Toivonkipinä oli hänen sydämessään syttynyt. Antaisiko hän sen heti sammua? Jättäisikö hän Akselin, — jos se oli Aksel, — avuttomana ja yksin harhailemaan? Kaikki olivat hänet hylänneet, ystävät ja sukulaiset. Ei kukaan hänestä huolinut, ei muistanut kukaan muu paitsi Hertta. Eikö ollut sitä tärkeämpää, että Aksel edes saisi tiedon tuon yhden olemassa-olosta, saisi kuulla, että lapsi, jota hän oli ymmärtänyt paremmin kuin kukaan muu ja jolle hän niin monta kaunista ajatusta oli antanut, vielä häntä kiitollisena muisti?

Hertta oli kuin kuumeessa. Hänen ainoa ajatuksensa oli nyt saada tietoja Akselista. Hän kävi yhdistyksessä, jossa oli esitelmänsä pitänyt, ja tiedusteli siellä kaikilta, kysyi tovereilta yliopistossa, sekä tutuilta että tuntemattomilta, kaikilta, joilta vaan luuli voitavansa tietoja saada. Viimein onnistui hänen saada selville, että kuulija luultavasti oli ollut eräs entinen ylioppilas, hyvä laulaja ja soittoniekka, joka sitten oli rappiolle joutunut. Hän oli nyt varma asiastaan. Hän oli löytänyt Akselin. Mutta mitä hän sillä varmuudella teki, ellei hän saisi selvää siitä, missä hän oli ja miten häntä auttaa?

Hertta pani kaikki voimansa liikkeelle. Mutta turhaan. Hän kävi jok'ainoassa kokouksessa, jossa ajatteli mahdollisesti löytävänsä hänet, harhaili laitakaupungilla paikoissa, joita ei ollut koskaan ennen nähnyt, ja kulki väristen kapakkain ohi. Miestä ei näkynyt missään.

Oli jo kolme viikkoa kulunut esitelmä-illasta, ja Hertalle kävi olo aivan sietämättömäksi. Mitä tehdä?

Vielä oli eräs henkilö, jolta hän luuli varmasti saavansa luotettavia tietoja, mutta rohkenisiko hän tuntemattomana käydä tammöistä asiaa tiedustelemassa raittiusseuran esimieheltä? Hän taisteli kovan

sisällisen taistelun. Ujous kielsi, rakkaus käski.

Seuraavana päivänä seisoivat Hertta esimiehen huoneessa.

Hän oli hämillään ja hypisteli hermostuneena hansikkaan nappia esittäessään asiansa. Esimies katsoi häneen pitkään. "Mainitsemanne henkilön nimi on jo jäsenluettelossamme."

"Onko se hänen oikea nimensä?" Ääni oli heikko kuin kuiskaavan, mutta sanat tuntuivat hätähuudolta.

Esimies katsoi Herttaan tutkivasti. "Ei ole, mutta sitä hän ei enää käytä. — Sen tunnen ainoastaan minä."

"Enkö voisi — — — eikö olisi mahdollista —?"

Hertan ääni värähteli. "Minä en kysy uteliaisuudesta."

Esimiehen kävi häntä sääli. Hän ymmärsi, että tämä ei ollut helppo tehtävä.

"Jos voisin", — hän arveli. "Tehän ymmärrätte että pyhä velvollisuutenne on säilyttää tämä salaisuus?"

Hertta nyökkäsi päätään. Esimies kirjoitti sanasen paperiliuskalle, otti sen pöydältä ja ojensi Hertalle. Hän loi silmäyksen siihen.

"Kiitoksia!" Ääni oli väsynyt. "Ja anteeksi että suotta teitä vaivasin!"

Esimies saattoi Hertan eteiseen. "Me emme saa masentua", sanoi hän sydämellisesti. Hänen kävi tyttöä sääli. Mutta Hertta ei vastannut mitään. Hänen oli mahdoton puhua.

Hetken kuluttua oli hän yksin pimeässä.

* * * * *

Jännitystä seurasi herpaisu. Hertta oli luullut löytäneensä Akselin ja oli luulossaan erehtynyt. Hän ei enää jaksanut etsiä eikä odottaa. Hän päätti unohtaa ja tehdä työtä entistä enemmän. Mutta vaikka mieli oli väsähtänyt ja odotusinto laimentunut, kyti sittenkin toivo hänen sisimmässään.

Kesän tultua palasi Hertta maalle ja vietti lupa-aikansa ahkerassa työssä kotipuolella. Pieni raittiusseura tuli perustetuksi ja innostus tuntui leviävän. Hertasta tuntui helpotukselta olla mukana työssä. Jollei hän Akselia koskaan löytäisi, ei koskaan saisi häntä auttaa, oli hän lohduttava itseään sillä, että ainakin Akselin muisto oli hänelle neuvonut työmaan, jolla hän lähimmäisiään taisi palvella. Hän rauhoitti mieltään tällä, kun tunsu toivonsa Akselin löytymisestä yhä heikkonevan.

Loppupuolella kesää toimeenpantiin suurenmoinen raittiusiltama, ja juhlapuhuja hankittiin toiselta paikkakunnalta. Hertta oli menossa aamusta iltaan. Puuhaa riitti ja mieluista se oli, mutta yllätti väsymys sittenkin. Oikein helpotuksen huokaus pääsi Hertalta, kun hän iltaman ollessa loppumaisillaan hetkeksi istahti penkille tarjoilupöydän ääreen.

"Erittäin onnistunut iltama!" Vieras puhuja läheni Herttaa. "Hyvää jatkoa vaan!"

Hertta nousi seisomaan ja rupesi järjestelemään lähellä olevia kukkia. Hän olisi suonut saavansa olla yksin, mutta sitä ei nyt käynyt ajatteluinen. Pitihän kutsutulle esitelmänpitäjälle olla kohtelias.

"Te saatte itse kunnian iltaman onnistumisesta. Teidän esitelmännehan oli arvokkain osa."

"Ja minä kun sitä niin vähän ennätin valmistaa. En juuri muuta voinut kuin mainita muutamia esimerkkejä elämästä."

"Nehän aina paraiten vaikuttavatkin."

"Niin, huomaisitteko mitä kerroin eräästä toveristani? Se oli todella sydämeen käyvä tapaus. Hän oli niin hieno luonne, hyvä, lahjakas poika ja erinomainen laulaja."

Hertta unohti väsymyksensä ja katse kävi eloisaksi. "Hänkö se oli, joka oli paleltua?"

"Aivan niin. Ettekö muista, että siitä kerrottiin sanomalehdissä kolme vuotta sitten? Mies oli juovuksissa jäänyt kinoksiin. Sieltä toiset löysivät ja veivät sairaalaan. Henki pelastui, mutta molemmat jalat ja oikea käsi lienevät joutuneet poissahattaviksi. Nimeä ei silloin mainittu, mutta myöhemmin kuulin, että se oli tuo toverini. Holm parka!"

"Oliko hänen nimensä Holm?"

"Oli, Aksel Holm. Hän oli kotoisin Karjalasta."

Hertta teki äkillisen liikkeen, kukka-astia tarjoilupöydällä kaatui ja hetkellinen hämmennys syntyi. Toiset kiiruhtivat auttamaan, toiset käyttivät tilaisuutta hyväkseen saadakseen puhutella esitelmänpitäjää.

Kun viimein kaikki taas oli entisellään, rupesi Hertta väsyneen näköisenä kokoamaan lautasia ja kuppeja pöydältä järjestääkseen niitä koppaan. Hänen täytyi tehdä jotakin, olla liikkeessä ja toiminnassa, jottei aivan kokoon lyhistryisi.

He joutuivat sitten kahden kulkemaan pappilaan, Hertta ja vieras esitelmänpitäjä. Kun olivat kotiportilla, rohkaisi Hertta mielensä ja kysäisi äkkiä: "Vieläkö hän elää tuo toverinne?"

"Holmko? En todellakaan tiedä, mutta tuskin. Siitä on jo kolmatta vuotta, kun hänestä viimeksi kuulin. Hän oli silloin vielä sairaalassa, ja eräs vanha täti, isän tai äidin ystävä, oli tullut häntä hoitamaan."

Esitelmänpitäjä avasi portin Hertalle ja he astuivat pihaan.

* * * * *

Pieni höyryvene viilteli vikkelästi Saimaan siniselkiä. Kuin joutsen kiiti se eteenpäin halkoen laineita, jotka kohisten jakautuivat kahtia, muodostaen päilyviä valkoharjanteita.

Laivassa oli väkeä paljon, sillä vuoden ihanin aika, juhannus, oli tulossa. Koivut rannikoilla seisoivat juhlivina tuoreessa, vaaleassa puvussa. Päivänpaistetta oli kaikkialla, metsän rinteessä, veden välkkeessä, rantakivillä ja hietikossa. Käki kukkui kukkumistaan Saimaan rannalla, ja laivasta kuului kaiun tapaista vastausta, jolla matkustajat yllyttivät ahkeraa kukkujaa.

Kannella muista erillään seisoivat kaksi nuorta neitiä, valkeat ylioppilaslakit päässään.

Kauan olivat he äänettöminä katselleet, miten laivan synnyttämät hyökylaineet taittuivat järven kepeästi liikkuvia aaltosia vastaan. Silloin toinen heistä äkkiä keskeytti äänettömyyden. "Katso, tuolla hämmöttää jo kotilahdelma. Se on tuon etäisimmän niemen kainalossa. Miten suloista päästä perille!"

"Niinpä todella!"

"Ja päästä lepoon, se on kuitenkin suloisinta kaikesta."

"Oletko niin väsynyt, raukka?"

"En kovin, mutta kyllä nyt lepo kelpaa lukuvuoden päätyttyä. En minä nyt huoli muuta ajatellakaan kuin lepoa ja kotoisia kesähuveja."

"Etkä sinä niihin laske huomista iltamaa?"

"Mitä vielä! Totta tosiaan en sinne viitsisi lähteä, ell'et sinä, Hertta, olisi niin itsepäinen."

"Mutta enhän minä sinua pakota."

"Mitenkä minä sitten jäisin pois ja antaisin sinun yksin lähteä, kun juuri olen houkuttelemalla houkutellut sinut vieraakseni."

He nauroivat kumpikin.

"Minä vakuutan", Hertta koetti olla juhlallisen näköinen, "etten toiste sinua iltamiin kiusaa. Tekee vaan niin kovin mieleni juuri Juhannuspäivänä olla muassa suuressa raittiusiltamassa."

"Ja minä uhraudun! — Tietysti! — Mutta katso, nyt tulemme jo perille. Hakekaamme tavaramme sukkelaan!" —

Kuin unelmaa oli Hertasta kaikki, tulo ystävän kotiin, valoisa kesäyö herttaisessa pikku ullakkohuoneessa, jonka koivumetsän tuores tuoksu täytti ja jonne laineiden loiske rannalta kuului. Juhlaluulella hän aamulla heräsi päivänpaisteeseen ja lintujen lauluun. Pian oli pukeuduttava ja sitten lähdettiin kirkkoon. Siellä oli ihmisiä kaikki paikat täpösen täynnä. Siellä veisattiin kuin kesäinen riemu jokaisen rintaa olisi paisuttanut. Siellä koivut alttarin ympärillä tuoksuen vihannoivat.

Jumalanpalveluksen päätyttyä oli ainoastaan pari tuntia iltaman alkamiseen. Oltiin juuri tervehdyspuhetta pitämässä, kun Hertta ystävänsä kanssa paikalle saapui. Täälläkin oli vallalla sama vastustamaton, riemastuttava kesätunnelma. Köynnökset kaunistivat juhlakenttää. Kukkasia oli kaikilla

rinnassa. Innostusta hehkui puheet ja laulut. Se nousi nousemistaan tuo tunnelma, paisui kuin keväinen tulvavesi vyöryen eteenpäin, yhä eteenpäin. Se repäisi muassaan, kuljetti, kantoi, — hurmasi. Se oli kesän, oli valon ja lämmön juhla, joka sai kaikki mielet syttymään.

"Kaduitko että tulit?" kuiskasi Hertta ystävälleen. Hän oli itse aivan haltioissaan.

"En vielä, mutta eihän tuota tiedä."

"Jo tietää." Hertta nauroi juosten pois toisten luo, jotka häntä viittasivat tulemaan.

"Joudu, joudu, sinua pyydetään puhumaan! Tule pian, toimikunnan jäsenet hakevat sinua!"

Hertta tuskin ennätti hämmästyksestään tointua, ennenkuin jo seiso puhujalavalla taajan nuorisjoukon keskellä. Hän seiso kukkien ja koivujen ympäröimänä, edessään Saimaan ihanat seudut, ympärillään nuorten kirkkaat katseet. Silloin unohtui ujous ja pelkokin poistui. Juhlatunnelma tempasi hänet muassaan, ja hän puhui niinkuin ei koskaan ennen. Hän puhui kevätajasta, sen ihanuudesta, sen iloista ja toiveista. Hän puhui isästä ja äidistä ja siitä kevätkylvöstä, jonka he hartain rukouksin lastensa sydämeen kätkevät. Kotien onnen, isänmaan menestyksen, nuorten sydämenpuhtauden puolesta hän puhui. Hehkua olivat sanat täynnä ja sydäimestä sydämeen kävi kehoitus: "kaikki, kaikk' ylös yhtenä miehenä nyt!"

Se oli kauniina keväisenä päivänä tehty kevätkylvö.

"Nyt en kadu", kuiskasi ystävä Hertalle vetäisten hänet penkille viereensä istumaan.

Hertta hymyili. "Aina sinä leikkiä lasket."

"Totta toinen puoli! Mutta älä silti käy itserakkaaksi, kyllä sinä toisia ikävystytitkin." Hän nipisti vallattomasti korvasta pientä viisivuotiasta veljeään, joka istui hänen toisella puolellaan. "Tämä pieni mies haukotteli aika lailla."

"Vai haukotteli." Hertta nosti pojan syliinsä. "No mikä sinusta sitten olisi hauskaa? Kerropa minulle!"

"Olla hevosilla."

Kaikki rupesivat nauramaan.

"Nyt kesken juhlaa?"

"Nyt ne vaan juovat kahvia." Pieni viisivuotias pisti luottavasti kätensä Hertan käteen. "Tule, tati, tuonne päin!"

"No, olkoon menneeksi!" Hertta nauroi. "Täti on niin iloinen tänä päivänä, että mielelläänkin olisi hevosilla kanssasi, jos vaan tilaisuus olisi sopivampi."

He läksivät astumaan. Mutta tuskin olivat päässeet muutaman sylen päähän, kun poika äkkiä pysähtyi, nousi varpailleen ja kuiskasi hiljaa: "Täti, se olisi vielä paljon, paljon hauskempaa, jos saisin tuon kauniin lakin."

"Omaksiko?"

"Niin." Hän kuiskasi sen hiljaa, aivan kuin häpeissään.

"Ei kultaseni, se ei käy päinsä."

"Mutta vähän, vähän pitää?" Poika katsoi rukoilevasti Herttaan.

"No, jos oikein kauniisti pidät." Hän pani sen pojan päähän.

Pienokaisen silmät säteilivät, hän hypähti korkealle, juoksi eteenpäin ja palasi taas Hertan luo. Sitten kulkivat he käsi kädessä rannalle päin, ja poika puheli siitä, että hänkin pian tulee suureksi ja saa tuollaisen kauniin valkoisen lakin.

"Katso sinä, kuka istuu tuolla?" sanoi Hertta äkkiä pysähtyen.

"Se on sairas setä", selitti poika viitaten pyörätuolia joka oli lähellä, rantaan vievän polun vieressä. "Saanko näyttää tätä hänelle?" Taas katsoi hän rukoilevasti.

Hertta ei voinut kieltää. "No saat näyttää, mutta joudu pian, minä odotan." Hän istuutui mättäälle ja poika juoksi iloisena eteenpäin.

Sairas istui selin eikä huomannut tulevia. Hän katsoi kauas järvelle päin, jossa aurinko mailleen painui.

"Katso, setä!" Poika kapusi syliin. "Katso, kuinka kaunis! Onko sinulla tämmöistä?"

Hertta kuuli, miten ylvästelevän iloinen pojan ääni oli.

"Oli kerran, mutta minä kadotin sen."

"Putosiko se tielle?"

"Putosi."

"Miksi et nostanut ylös?"

"Minä olin niin väsynyt."

Poika kävi totiseksi. Mutta sairras kumartui hänen puoleensa ja kuiskasi hänelle jotakin. Silloin poika läksi juoksemaan.

"Täti tule, setä kutsuu sinua!"

Hertan koko ruumis vapisi. Se oli tullut se hetki, jota hän vuosikausia oli odottanut. Nyt, kun hän oli lakannut odottamasta, oli se tullut. Luonnon juhliessa, nuoruuden ilon täyttäessä hänen mielensä oli se tullut luoden sysisyntä varjonsa hänen tielleen. Tuo rakas, tuo kaivattu hetki oli tullut, tuo suuren, sanomattoman tuskan hetki.

"Hertta, rakas pieni Hertta!" Sairas kurotti vasemman kätensä tulijalle. Hertta sulki sen omaansa, mutta ei voinut puhua.

"Se putosi lokaan se valkolakki", sanoi Aksel hiljaa.

"Se voi puhdistua." Hertan ääni oli murtua. Aksel pudisti surumielisesti päätään. "Puhdas", sanoi hän katsoen lakkiin pienokaisen päässä, "aina puhdas."

Pojalle tulivat kyneleet silmiin, vaikk'ei hän tiennyt miksi. "Ota se, setä? Kyllä täti antaa." Hän laski lakin Akselin polvelle.

"Puhdas", toisti Aksel hiljaa, "aina puhdas." Ja hän laski kätensä hiljaa hyväillen valkosametille.

Silloin kuului askeleita, vanha nainen lähestyi, ja Aksel tunsu tätinsä, ainoan, joka hänestä huolta piti. "Pois", sanoi hän kääntyen tulevaan, "mennään pois!"

Pyörätuoli pantiin liikkeelle. Hertta jäi yksin. Jok'ainoa veripisara oli kadonnut hänen kasvoiltaan. Hän oli kuolonkalpea ja nojasi puuta vasten.

"Täti!" Pienokainen painautui lähemmä häntä. "Täti, sattuiiko sinuun?"

"Sattui."

"Täti!" Poika rupesi itkemään. "Älä itke, älä! Tule, mennään hakemaan äitiä!"

Hän koetti voittaa liiketuksensa, ja he läksivät. Juhlapaikalla jo jatkettiin ohjelmaa. Siellä oli kesän kukkasiasia, siellä oli juhlatunnelmaa. Mutta Hertalla oli syksy. Hän kulki kuin unessa eteenpäin tiellä, jolta kukkasaset olivat kuolleet.

"Tuolla on äiti", huudahti pienonen ja läksi juoksemaan.

"Äiti", toisti Hertta hiljaa, "äiti, minä olen niin väsynyt."

Hän vetäytyi syrjään juhlivista, asettui istumaan puun juurelle ja oli iloinen, ettei kukaan häntä huomannut. Ystävän koti oli aivan muutaman askeleen päässä, mutta sinne hän ei muistanut mennä. Hän istui vain odottaen, ymmärtämättä oikeastaan mitä. Vihdoin löysi hänen ystävänsä hänet. Oli jo puolen yön aika.

"Hyvä ihme, täälläkö sinä istut? Tule pian. Minä kun sinua hain! Oli niin hauskaa, että aika aivan unohtui. Nyt vasta huomasin, miten myöhä on."

He olivat jo pihassa ja erosivat eteisen ovella. Hertta kiiruhti ullakkohuoneeseensa onnellisena siitä, että vihdoinkin jäi yksin.

Hän ei voinut panna levolle, ei tiennyt mitä tunsu, mitä tahtoi. Hän oli kuin huumautunut äkillisestä

iskusta. Hän lähenei ikkunaa, avasi sen ja silmäili ulos, missä luonto lepäsi hiljaa haaveillen kesäyön rauhassa. Miten kaunista oli kaikki, miten ihana tämä surujen ja synnin synkistyttämä maa. —

Hertta ei jaksanut sitä katsella. Tuntui taas tuo tukehduttava tuska. Hän vetäytyi pois ikkunasta ja huomasi samassa kirjeen pöydällä. Se oli lyijykynällä kirjoitettu, ja käsi-ala oli vapiseva. Hän avasi sen ja luki.

"Pieni Hertta! Olen nähnyt sinut taas — kolmannen kerran elämässäni. Viimeksi kun sinut näin, et sinä minua huomannut. Jumalan kiitos, sitä muistoa ei sinun tarvitse säilyttää.

"Se oli keväällä, siihen aikaan, jolloin ylioppilaat valmistuvat. Minä muistin, että oli se aika, ja minä join — join — join.

"Armeliass rouva oli antanut minulle siistin kesänutun, sen join, lakkini join. Repaleisena renttuna hoipertelin katuja pitkin. Silloin tulit sinä vastaan. Sinulla oli uusi valkolakki päässä, semmoinen kuin minullakin silloin, kun me ensi kerran tapasimme toisemme. Minä tunsin sinut ja selvenin sen verran, että äkkiä poikkesin portinpieleen. Sinä menit ohi. Senjälkeen jätin minä Helsingin.

"Tänään olen nähnyt sinut kolmannen kerran. Sinä olet puhunut meille kaikille, olet puhunut niinkuin jo tiesin että kerran puhuisit, kun sinut opin tuntemaan puhdassydämisenä, kirkassilmäisenä pikku tyttönä. —

"Kaikki eivät ole niinkuin sinä, pikku Hertta. Paljon on Vellamon neidon nostamia paasia tiellämme, paljon kauheita karia. Olen kokenut monenlaista. Usein on sieluni ollut upota surujen sameaan veteen. Kalvava katumus ja epätoivo ovat minut yllättäneet. Toiste on mieleni kuohunut katkeruutta.

"Oli minullakin ennen halua kaikkeen hyvään ja jaloon. Mutta turmion itu oli minulla perintönä, ja sydämättömät ihmiset viekoittelivat.

"Hertta, joll'et olisi mitä olet, niin sanoisin sinulle: älä koskaan yhdistä elämänonneasi mieheen, jolla on juomahimo, älä tee sitä, jollet tahdo saattaa lapsiesi, lastenlastesi, kenties jo omankin onnesi turmioon. Kärsi vaikka mitä, kuoleta palavinkin rakkaus ennemmin, kuin jätät niin kirokun perinnön jälkeläisillesi.

"Hertta! Kaukana täältä kotimetsiesi suojassa rientää Brusebäck kohisten ja pauhaten kivistä uraansa eteenpäin. Se särkee kuohuihinsa monen matkaajan purren. Poikki vihertävän niityn, läpi leppoisan lehdon virtaa Susebäck tyynenä, välkkyvänä, ja missä se kulkee, siellä kohoavat kukkasen rannoille. Siten kulje sinäkin. Puhdas on valkolakkisi, puhtaampi olkoon sydän sulla." — — —

Kirje solui Hertan kädestä. Hän painoi päänsä pöydälle ja itki, itki kaikkien niiden kanssa, joilta synti on elämän-onnen särkenyt, rikkonut sydämen rauhan ja tahrannut jumalankuvan, joksi ihminen luotiin.

TAISTELUTANTEREELTA.

Anna Malm kulki kiivaasti eteenpäin ihmistungoksessa. Hänen mielensä oli kuohuksissa ja ajatukset risteilivät aivoissa. Hän ei huomannut paljon ympäristöstään, sen verran vain, että se häntä hermostutti ja kiusasi. Kaikki oli kylmää, säännöllistä ja välinpitämätöntä. Ihmiset sivuuttivat toisiaan kaduilla, mikä kiireisemmin, mikä hitaammin. Toiset katselivat kauppapuotien sähköillä valaistuihin ikkunoihin, kulkea kuhnustelivat sääriään eteenpäin laahaten ja olivat esteenä muille. Toiset kantoivat kirjoja ja paketteja, astuivat epätasaisesti, kiivaasti ja hermostuneesti. Ajurit läimäyttelivät pitkiä piiskojaan ilmassa, raitiovaunut kulkea viiletelivät kiskojaan pitkin. Semmoista kaikki oli, säännönmukaista, jäykkää ja välinpitämätöntä. Mitä maailman mylläkässä painoi yksityisen mieliala, mitä yksityisen ilot tai yksityisen surut. Kokonaisuus oli kaikki, yksilö ei mitään. Ja kuitenkin juuri yksilön onnea, yksilön arvoa saarnasi nykyaika. Mutta yksilön kärsimyksistä kuka välitti?

Hän joutui hiljaisemmille kaduille, laitakaupungin puolelle. Elämä täällä oli toisenmoista, mutta yhtä kiusaavaa kaikki. Ei ollut täällä väkeä, ei valaistusta. Olisi yksinäiselle kulkijalle täällä tapahtunut vaikka mitä, ei siitä sen enempää kuin että sanomalehtiin pantaisiin ja saisivat lukea ne, joilla on aikaa ja joiden hermot sitä kestävätkin — tai eivät kestä. Oh, minkälaista elämä oli, kehoja, surkeata, katsoi sitä puolelta miltä hyvänsä!

Anna oli juuri ollut seurassa, jossa oli kuullut sydämetöntä, itsekästä puhetta elämän nautinnosta. Hän oli tullut sinne hetkellä, jolloin omaa sydäntä vihloivat ne uhraukset, joita hän toisten hyväksi oli

tehnyt, ja hän läksi sieltä sydän kovana, katkerana ajatellen, ettei uhrautuminen maksa vaivaa, ei ansaitse elämä eikä ihmiset sitä. Miksi hän oli uhrautunut, miksi kieltänyt omat persoonalliset toiveensa toisten hyväksi? Kun kerran muut sitä oppia saarnasivat, että "minän" kaikkine vaatimuksinensa tuli asettua etusijaan, miksi menetteli hän toisin. — Hän oli uskonut kristinopin totuuksiin, oli valinnut kieltämyksen tien, mutta se tuntui katkeralta tällä hetkellä. Miksi toinen kantaisi iestä, kun toinen sen nauraen ja ylvästellen hartioiltaan heitti?

Anna muisti, miten ennen oli ollut kodissa, kun hän viiden veljensä kanssa siellä lapsena leikki. Veljet olivat aina olleet etusijassa. Heitä piti palvella, heidän piti saada varaa kaikkeen. Ei se muuten katkeralta tuntunut, mutta kun oli kysymys luvuista, silloin syrjään joutuminen sydäntä kirveli. Kyllä vanhemmat olisivat tyttäreillekin oppia suoneet, mutta varoja ei ollut joka kohtaan ja veljien täytyi tulla etusijaan. "Ei auta muu", sanoi isä, "Anna saa tyytyä olemaan kotona." Ja Anna tyytyi. Hän hankki itselleen työtä kotipuolella ja koetti opiskella itseksensä siten edistyäkseen. Hän oli saanut tyttökoulusivistyksen, jonka avulla taisi ominpäin jatkaa. Siitä hän oli kiitollinen, mutta se oli sittenkin vain vesipisara janoavalle. Valkolakin olisi hän tahtonut omistaa. Yliopiston avaroista oppisaleista hän uneksi. Mutta se oli kangastus, jonka olemassaoloa hän ei hetkeäkään uskonut.

Näin oli hän vuosikautia eteenpäin ponnistellut. Rehellisesti hän oli koettanut parastaan edistyäkseen, samalla kuitenkin koettaen haudata ja kuolettaa tuon polttavan opinhalun. Tänä aikana olivat hänen veljensä, jotka kaikki olivat häntä vanhemmat, ehtineet valmistua ja päästä virkoihin. Nyt viimein tuli se aika, josta hän ei ennen uskaltanut uneksiakaan, aika, jolloin isä sanoi: "Anna, nyt minulla on varaa. Nyt saat lähteä opiskelemaan."

Se tuli suurena, odottamattomana, tuo lahja. Miten sitä käyttää? Isä ei tiennyt, riittäisikö rahoja pitemmälle, mutta vuodeksi saattoi hän luvata Annan Helsinkiin. Mitä tehdä? Miten käyttää jokainoa murunen tuosta kalliista ajasta? Liian myöhäistä oli ajatella ylioppilastutkintoa. Ja sehän sitäpaitsi oli ainoastaan perustavaa laatua. Ei miestä, joka sen oli suorittanut, sen perustuksella katsottu valmistuneeksi, miksi sitten naista? Anna tarvitsi jotain muuta. Mutta mitä?

Hän harkitsi asiaa sekä sinne että tänne. Mutta selvyyteen hän ei päässyt. Työsuunnitelmia oli monta, mutta mikä niistä paras oli, se selviäisi kenties vasta perillä. Siinä mielessä hän läksi Helsinkiin. Siellä alkoi kohta ankara työ. Hän kävi jatko-opistolla ja yliopistossa kuuntelemassa, ahmi tietoja kuin nälkiintynyt, ahersi aamusta iltaan kuin muurahainen, joka kekoonsa korsia kokoa. Täten kuluivat kuukaudet. — Oli maaliskuu. Silloin Anna heräsi työkuumeestaan, heräsi näkemään että aika, joka oli jäljellä, oli lyhyt. Tämä herätti myrskyn hänen mielessänsä. Mitä oli hän ehtinyt oppia? Ei oikeastaan mitään. Oppimisen makuun hän oli päässyt, oli tullut huomaamaan miten rikkaat, miten äärettömät tiedon aarteistot ovat ja miten aika — ainakin hänelle suotu aika — muutaman korrenkin kokoamiseen oli liian lyhyt. Tästä kaikesta oli tullut puhe seurassa, jossa hän äsken oli ollut. Siellä oli suoraan sanottu, että kuka käski ajatella veljiä, kuka neuvoi kieltäytymään. Ehk'eivät veljet olleet niinkään hyväpäisiä. Annan olisi pitänyt vaatia etusijaan pääsemistä. Olisi pitänyt muistaa, että täytyy tunkemalla tunkea esiin sen, joka eteenpäin tahtoo.

Anna pani vastaan, kun kuuli tällaista. Mutta hienona myrkkynä tunkivat sanat hänen sydämeensä.

Ajatuksiinsa vaipuneena oli Anna kulkenut, eteenpäin, tietämättä oikeastaan minne. Viimein hän kuitenkin joutui oikealle tolalle, löysi asuntonsa, kaksikerroksisen kivirakennuksen, ja nousi toiseen kertaan. Hänellä oli avain eikä tarvinnut soittaa. Veli, joka oli rautatien virkamies, oli kai virkatoimissaan ja kälyllä oli yltä kyllin kotiaskareita.

Anna meni suoraan omaan pikku huoneeseensa. Siellä hän päivin aina sai yksin vallita, mutta yöllä hän jakoi sen veljensä lasten kanssa.

Miten mahdotonta hänen olisi ollut tulla työssään aikaan ilman tätä rauhaisaa sopukkaa! Oli sen omistaminen kuitenkin ollut onni lisäksi tänä lyhyenä onnen aikana. Mutta pian oli kaikki oleva lopussa.

Anna aikoi sytyttää lampun ja ryhtyä työhön, mutta hän tunsikin olevansa niin kumman väsynyt. Ja mitäpä siitä luvusta, johtui katkerana mieleen, eihän siitä mitään hyötyä. Lukipa hän tai ei, sama se. Ei semmoisesta luvusta paljonkaan apua. Murusia saisi hän ainoastaan maistaa, oikein ravinnokseen ei syödä koskaan. Hänen osansa oli kuin sen, joka on tuomittu kuolemaan vedessä tai jonka leipä silmäin edessä täytyi nälkään nääntyä. Aikana, jolloin opin ovet olivat selkosen selällään naisille, täytyi hänen Tanttalon tuskia kärsiä.

Hänen mieleensä johtui, minkähänlaista olisi ollut, jos eivät naisasia-naiset koskaan olisi ruvenneet puuhaan toisten hyväksi. Olisivat antaneet kaiken olla olollaan. Mutta eihän hän silloin koskaan olisi saanut tämmöistäkään vuotta, kuin tämä ainoa Helsingissä? Silloin olisi kaipuu ollut sama, sen tyydyttäminen ainoastaan vieläkin mahdollisempaa. Sekö se sitten helpottaisi, ettei yksikään nainen olisi häntä onnellisempi? Eikö se ajatus ollut "tröst för ett tigerhjärta", [tiikerisydämen lohdutusta]

kuten runoilija sanoi?

Anna hymyili surunvoittoisesti. Olihan hänen uhrautumisen olut ainakin osaksi vapaaehtoista. Eikö jo se ollut omiansa vähentämään surun katkeruutta?

Alakerrasta alkoi kuulua soittoa. Siellä asui nuori taiteilijan-alku, joka usein antoi Annan nauttia hämyhetken soitostaan.

Miten viihdyttävää se oli, miten kaunista! Anna painoi otsansa ikkunaruausta vastaan ja kuunteli. Hänen ajatuksensa alkoivat saada toisen suunnan. Miksi oli hän muita syyttänyt, miksi katkeroitunut? Ei kukaan ollut hänelle tehnyt vääryyttä. Isä oli antanut, minkä taisi. Veljet olivat saaneet sen, mitä olivat oikeutetut saamaan. Jos siinä syytä oli, oli se hänen omansa. Miksi oli hän tullut tänne Helsinkiin, miksi elvyttänyt eloon ja antanut sytykettä taipumukselle, jota aikaisemmin oli tahtonut tukahduttaa?

"O, jag dåre, halfsläkt låga tände jag på nytt igen." [Voi minua houkkaa, puoliksi sammuneen liekin viritin uudelleen.] Hän kuiskasi sanat hiljaa, kuulumattomasti.

Soitto alakerrassa vaihtui vilkkaammaksi. Vallattomat, leikkisät säveleet kohosivat tanssitahdissa yläkertaan.

Ei, iloita ei Anna vielä voinut, mutta hän tahtoi alistua, tahtoi tyytyä. Palvelevan rakkauden ja kieltämyksen tie, se se sittenkin lopulta perille vie. Ei itsekkyyden evankeliumi koskaan ihmiskuntaa auttaisi — ei ainakaan kärsimysten hetkinä.

Sen julistaminen oli ainoastaan tänne maan päälle singahtanut sirpale paholaisen peilistä. Sitä sydän rupesi paisumaan, suureni — kävi suureksi ja mainioksi ainakin omasta mielestään —, mutta kovettui samalla kuin paisuma ainakin. Silloin oma "minä" tärkeänä työntäytyi valtaistuimelle, eikä se sieltä lähtenyt, ennenkuin taivaan kirkas säde sai sydämen sulatetuksi ja sirpaleen paholaisen peilistä sieltä poistumaan.

Anna muisti tuon sadun, lapsuutensa päiviltä. Mutta nyt vasta selveni sen syvä sisällös hänelle. Hän ajatteli, ettei hän ainakaan tahdo tuota sairauden sirua sydämessään säilyttää. Hän tahtoo oman pienuutensa tuntien antaa tietä toisillekin, ennen itse väistyä kuin muita tieltä työntää, ennen palvella kuin palvelusta vaatia. Oli niitä monta, joilla oli kaitaisempi elämänpolku käytävänä kuin hänellä. Jos voisi hän heitä auttaa, mitä sitten omista kieltämyksistä!

Soitto alakerrassa oli jo vaiennut. Anna katsoi katulampun valossa kelloaan ja huomasi illallisajan jo tulleen. Hän avasi oven ja läksi kälyään etsimään. Ruokasalista hän hänet löysi juuri ruokaa pöydälle asettamassa.

"Hyvä kun tulit! Minä juuri aion tulla käskemään." Käly oli väsyneen näköinen. Koko päivän oli kiirettä kestänyt. Palvelijalla oli pesua. Häntä ja apuvaimoa piti passata, pitää huolta lapsista, ruuanlaitosta, huoneiden siivoamisesta ja muusta, kaikesta.

Anna istuutui pöytään. "Etkö sinäkin syö."

"Ei juuri maita. Kun on kaiken päivää ollut menossa, ei enää jaksa syödäkään. Semmoista on perheen äidin elämä. Ei hänen auta ajatella omia mielitekojaan. Ei auta. Pane sinä sekin puntarin nenään, jos naimisiin aiot."

Anna naurahti. "En minä sitä ajatellut. Tuli vaan mieleeni, miten paljosta perheen äidit saavat kieltäytyä. Ei sekään taida käydä taistelutta."

"Kukapa niitä taistelujuja joutaisi laskemaan. Kun kerran on elämän ottelussa, niin sitä siinä on."

"Niinhän se taitaa olla." Anna hymähti. "Minä luulen, että lähin vihollisesi tänä iltana on tuo sukkakasa pöydällä."

"No, onhan senkin kanssa ottelemista. Kyllä viisi vallatonta poikaa saa sukkia kulutetuksi."

Anna nauroi. "Mutta jos me kävisimme yhteisvoimin yhteistyöhön, ehkä voitto siten helpommin saavutettaisiin?" Hän nousi pöydästä, kiitti ja aikoi asettua parsimaan.

"Älä sinä nyt", esteli käly. "Onhan sinulla lukusi, ja pian loppuu tämä vuosi."

"En minä nyt tänä iltana kuitenkaan aio lukea. Kyllä minulla on aikaa." Hän asettui kälynsä viereen ja tarttui sukkaan.

Siinä he istuivat, kaksi uutteraa työntekijää selkä vähän kumarassa, painautuneina tarkastamaan, miten paraiten löytäisi silmukoita parsittavista mustista sukista. Suuri oli sukkaläjä heidän edessään,

mutta nopeaan kului aika puhellessa. Pian kälykin unohti väsymyksensä, ja iloinen hämmästyksen huudahdus pääsi häneltä, kun viimeinen pari kauniisti parsittuna käärittiin kokoon ja Anna vallattomasti heitti koko kasan hänen helmaansa.

"Kiitoksia avustasi!"

Käly nousi ja huoahhti helpotuksesta "Sukkelaanpa tämä työ valmistui!"

"Kauanko viisi miestä virstaa kulkee." Anna nauroi iloisesti. Mieli oli keventynyt. Omat huolet eivät enää painaneet, kun oli tullut toisen kuorma kevennetyksi.

"Mutta lukusi eivät tästä hyötyneet."

"Hyötyivätppä kuin hyötyivätkin. Nyt jaksan taas jatkaa. Hyvää yötä!"

"Hyvää yötä!"

POLLEN PUOLESTA.

Kalliolan patruuna istui ruokasalissaan aamukahvilla. Hän oli puettu väljään ruskeaan aamunuttuunsa, joka oli tummanpunaisella reunustettu ja koristeltu tulipunaisilla nyöreillä ja tupsuilla. Tarjotin, jonka palvelija äsken oli sisään kantanut, oli asetettu pöydälle aivan lähelle patruunan nojatuolia, ja itse oli hän paiskautunut viereen niin mukavaan asentoon kuin mahdollista. Hän oli vetäissyt jakkaransa nojatuolin eteen, oli huolettomasti heittänyt toisen säärensä sille, toisen kiertänyt ristiin polven päälle ja antoi sen siinä roikkua.

Patruuna kaasi kuparipannusta kahvia suureen kiinalaiseen posliinikuppiinsa, antoi sen hetken höyrytä ja katseli sillävälän tärkeimpiä uutisia päivän sanomalehdestä. "Hohoo, jajaa." Hän puhalteli tyytyväisenä. Oli se sentään mukavaa ja huoletonta, tämä elämä!

Patruunan katse kulki takassa roihuavasta valkeasta, vaelteli sitten muhkeasti paperoitua seinää pitkin katon rajaan ja siitä takaisin hänen omaan hyvinvoipaan olentoonsa. Sitten hän tarttui kuppiinsa, särpi suuhunsa höyryävää kahvia, sivalsi voita paksusti vehnäleivälle ja haukkasi. Kun kahvi oli juotu, otti hän pöydältä tilikirjan ja syventyi sitä tutkimaan. Milloin myhähteli hän tyytyväisenä tuloksille, milloin harmistuneena puraisi huultaan ja puoleksi kiroili. Juuri tällaisena suuttumuksen hetkenä temmattiin ovi äkkiä auki, ja pieni, laiha, vähän kumaraselkäinen naishenkilö pysähtyi kynnykselle.

"Patruuna!" Äänessä värähteli hillitty liikutus. "Nyt sanon sen viimeisen kerran. Jos ette tahdo hevosraukkaa hengiltä, niin käykää katsomaan, miten Kalle sitä pitelee."

"Häh", sanoi patruuna silmiään nostaen, "mikä taas hätänä?"

"Se vaan että Kalle pieksää Pollen hengiltä. Hän kävi avannolla, ajoi mäkeä ylös, ja kun Polle ei siitä heti päässyt nousemaan — siinä kun ei enää ole kuin sulaa maata tai iljannetta — tarttui hän piiskaan. Se vinkui vimmatusti. Minä kuulin sen omin korvin. Silloin Polle teki viimeisen ponnistuksen, iski kavionsa iljanteeseen ja nykäisi niin, että sen sisälmykset kai revähtivät. Reki hytkähti. Tiinu kaatui. — Uskoi patruuna tai ei, mutta totta se on. Ja nyt on Kalle vienyt Pollen talliin, sitonut riimusta kiinni ja ruoskii sen kai kuoliaaksi."

Hengästyneenä kiireisestä kertomuksesta vaikenä Leena. Hän oli pelännyt keskeyttämistä, ja siksi oli arvelematta antanut sanojensa tulvana tulla. Mutta patruunalla ei näkynyt olevan aikomusta keskeyttää. Hän oli koko ajan istunut hiljaa melkein silmiään räpäyttämättä Leenaan tuijottaen. Nyt pääsi häneltä pilkallinen nauru.

"Joko nyt loru loppui."

"Jo."

"No hyvä, saat mennä sitten. Katso sinä piikojasi, miten karjasta huolta pitävät, ja anna minun ja renkien huolehtia omista asioistamme."

Leena seisoi hetken kuin kivettyneenä.

"No, etkö sinä paikaltasi pääse. Joko sääret käyvät kankeiksi kuin

Pollen?"

Taas patruuna nauraa hohotti niin, että hänen ihravatsansa hytkähteli. Mutta Leena ei vieläkään liikahtanut. Vasta hetken kuluttua, kun hän ymmärsi sanat todella tarkoitetuiksi, ojentautui hänen vanha vartalonsa, selkä suoreni, silmät säkenöivät ja tuomion ankaruutta oli äänessä.

"Patruuna, teidän maksettaviksenne ne kerran tulevat kaikki viattoman kärsimykset, kaikki armottomat työt ja sydämättömät teot. Raskas on palkan maksu, muistakaa se."

Ovi lennähti kiinni ja Leena oli kadonnut.

"Joutavia jaarituksia", mutisi patruuna harmistuneena. "Ainahan vaimoväellä valituksia riittää. Eikö siitä voi suuttua hyväluontoisemmatkin?"

Patruuna kallisti kannua ja aikoi kahvitilkalla huuhtoa harmit mielestään. Mutta nyt niitä vasta näkyikin tulossa olevan.

Tuskin oli patruuna laskenut kannun tarjottimelle, kun näki salin oven auenneena ja poikansa parin askeleen päässä kynnyksellä.

"Isä!"

Veret olivat paenneet pojan poskilta ja huulet värähtelivät. "Minä kuulin Leenan puheen. Saanko mennä Kallelle sanomaan, että sinä kiellät."

"Kiellän mitä?"

Patruunan punakka, kiiltävä naama, josta jok'ainoa tunteen väre oli karkoitettu, oli pojan hienojen, sielukkaiden kasvopiirteiden täydellinen vastakohta.

"Kiellät eläinräkkäyksen."

"Vai huolehdit sinä minun velvollisuuksistani? Kiitoksia paljon. Mutta pääsiäislupa on lyhyt, mene lepäämään ja ole rauhassa."

Pojan käsi puristautui nyrkkiin, kasvot punehtuivat ja vaalenivat vuoroon ja käsi kohosi. Mutta silmänräpäyksessä hän hillitsi itsensä, käänsi selän isälle ja kiiruhti pois. Vasta salissa saivat hänen tulvilleen nousseet tunteensa päästä purkautumaan. Hänen puristuneet kätensä kohosivat, silmä iski tulta ja tuskasta värähteli ääni. "Vanhurskas Jumala", sai hän sanotuksi, "kosta, kosta!"

Sanat tulivat ajattelematta, vaistomaisesti, vastustamattomalla voimalla kuin purkaus tulivuoren polttavasta povesta. Jalka polki maata ja katse oli kuin kiinni naulittu siihen suuntaan, jossa isä istui.

Vasta kun ruokasalista alkoi kuulua hiljaista liikettä, vaikutti se vapauttavasti. Pojan katsekin silloin siirtyi ovesta ja kiintyi kuvaan, joka riippui seinällä vastapäätä. Se oli nuoren, miellyttävän naisen kuva. Katse oli lämmin ja syvälinen, piirteet pehmeät. Suun ympäryksessä ilmaisi herkkää tunteellisuutta, joka elämän kovassa koulussa oli tulikasteensa saanut.

Enempää ei tarvittu. Samassa kuin pojan katse kuvaan sattui, suli kirsi hänen sydäimestään. "Äiti, äiti", äännähti hän, heittäytyi leposohvalle kuvan alle ja kätki kasvot sohvan kaidetta vastaan.

Patruuna oli sillävälän nousset nojatuolistaan, kävi kohentelemassa hiilosta ja asettui sitten ikkunasta katselemaan, näkyisikö Kallea pihalla. Olikohan se vielä Pollea ruoskimassa! Ilkeä juttu tuo!

Palkit polttivat patruunan jalkapohjia. Jos se oli totta, mitä Leena oli sanonut! Jos tulisi kerran hänen maksettavakseen viattoman luontokappaleen kärsimykset? — Taas pääsi patruunalta hiljainen kirous. Pitänee tästä mennä katsomaan, mitä se mies tekee. Ei maittanut kahvi enää, ei käynyt luku. Paras lähteä jaloittelemaan.

Patruuna otti lakkinsa eteisen naulasta ja läksi. Ylpeys esti häntä kuitenkin osoittamasta levottomuutta. Keppiä heilutellen sormensa nenässä asettui hän vain Kallea huutamaan. Vastausta ei kuulunut. Pieni juoksupoika, joka seisoi kaivon kannella ottamassa vettä, sai tehtäväkseen hakea Kallea. Patruuna tahtoi oriin valjaisiin. Hän aikoi käydä sahalla.

Kun poika avasi tallin oven, hellitti Kalle lyömästä ja heitti piiskan nurkkaan. Hän oli lakitta päin, kasvot punaisina kiukusta. Edellisenä päivänä hän oli tullut kaupungista aika pöhnässä. Siellä hän oli kadottanut kellonsa, katkaissut patruunan reestä aisan ja vaihtanut uuden uutukaisen lakkinsa vanhaan. Ei ollut ihme, että nyt pisti vihaksi!

Harmiaan hautoen oli Kalle vedelle lähtenyt. Ja sillä tiellä hän sai kun saikin vihansa Pollelle purkaa.

Vasta kun Polle kuuli oriin kulkusiaan puistelevan pihalla, ymmärsi se, että ainakin ajaksi oli päässyt kiduttajansa käsistä. Tuskasta vielä väristen painautui se syvemmälle pilttuuseensa ja riipotti surullisena päätään rintaa vasten.

Polle ei ollut ainoa, jolle patruunan lähtö oli helpotus. Heti kun reki pihaportista jälle pyörähti, hiipi Leena ruokasaliin. Hän oli oven takaa kuunnellut sananvaihtoa isän ja pojan välillä ja tunsi kasvattinsa siksi hyvin, että tiesi, millaisella mielellä hän nyt oli.

Varovasti raotti Leena salin ovea. Siellähän se sydänkäpy makasi. Kasvonsa hän oli käsiin kätkenyt ja koko asento osoitti hillitsemätöntä tuskaa. Leena sulki oven niin että se vähän narahti. Poika nosti päätään.

"Eikö Jalo-herra tahtoisi minua vähän auttaa?"

"Mitäpä minä voin, en mitään, en mitään, Leena." Toivoton suru kuvastui pojan kasvoilla, suru, joka ei ollut hetken tuoma. Se näkyi olevan syvälle sattuneiden sydänhaavojen uudelleen auki repimistä.

"Kaikki, Leena, on toisen vallassa. Minä en voi mitään. Ja se kauheinta, että halveksun, vihaan omaa isääni, jota tahtoisin rakastaa. Minä tulen kovaksi, katkeraksi, toisenmoiseksi kuin äiti oli. Minä paadun nähdessäni niin paljon pahaa, jota en saa yrittääkään parantaa."

"Kyllä ne vuodet pian kuluvat, ja sitten on valta oman poikani käsissä." Leena katsoi ihailevasti lasta, jota oli kasvattanut hellästi kuin omaansa. "Voi mikä hyvä isäntä teistä tulee!"

"Jos tulee. Mitäpä minä voin."

"Johan te nytkin voitte. Kas tässä on rukiinen leipä, minä toin sen juuri Pollea varten. Menkää talliin! Kalle on ajamassa patruunaa sahalle."

Jalo säpsähti, ja taas vaihtui väri hänen kasvoillaan. Ensi ajatus oli se, ettei hän jaksaisi mennä Pollen luo. Hän ei voisi nähdä hevosparkaa kärsivänä, kenties vaivasta värisevänä.

Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä soimasi hän itseään tästä heikkoudesta. Koska Polle kerran oli tuon kaiken kärsinyt, eikö hän jaksaisi kärsiä vähän hänkin valmistaakseen sille lievitystä.

Hän otti leivän, pisti poveensa ja kiiruhti ulos. Mentyyään pihan poikki tuli hänelle mieleen käydä katsomassa mäkeä, johon Polle oli tiinun kaatanut. Ehkä hän oli mielikuvituksessa ajatellut kaikkea kauheammaksi kuin se olikaan, ehkä hän lohdutettuna, rauhoitettuna sieltä lähtisi Pollea katsomaan.

Hän kääntyi portista rantaan. Tuossa oli mäen rinne. Liistereki oli viskattu tiepuoleen. Tiinu näkyi alempana vielä vierimäsijallaan. Sulana oli keskitie ja paksun lian peittämänä. Ei siitä kuorma noussut, sen näki jokainen. Hiekka karhi heti vastaan. Tien toisella laidalla oli maa viettävää, ja yökylmät olivat siihen hydyttäneet lumesta sulavat vedet. Siinä kai Kalle ensin oli kuormaa vedättänyt, mutta peläten vierimäpaikkoja hän oli käskenyt Pollen keskitielle. Mutta siitäpä ei kuorma noussutkaan. Polle ponnisteli voimiensa takaa, kiskoi, repäisi, sai reen takaisin iljanteen reunalle — huohti hetkisen — kiskoi taas — silloin vierähti tiinu.

Jalo painoi lakin silmilleen ja läksi juoksemaan. Hän oli nähnyt tarpeeksi, ei kärsinyt katsella kauemmin. Hengästyneenä pysähtyi hän tallin edustalle.

Polle vavahti kuullessaan liikettä. Mutta kohta oven avauksesta se tunsi tulijan.

Tavallisesti tervehti Polle Jaloa hiljaisella horinalla, mutta tällä kertaa ei sitä kuulunut. Surullisen lempeä katse oli Pollen ainoa vastaus Jalon hyväilylle. Värähdys näkyi vielä tuon tuostakin hevosparkaa puistattavan, ja pitkinä viiruina näkyivät piiskan jäljet selässä.

Jalo nieli itkuaan. Ei leipäkään vielä maistunut hänen vanhalle ystävälleen. Mitä tehdä?

Hän arveli hetken, näkyi sitten keksineen tuuman ja kiiruhti pois. Vähän ajan perästä hän palasi tyytyväisenä muassaan voiderasia ja pehmoinen villavaate. Polle seisoi hiljaisena kuin lammas. Pehmeä oli käsi, joka voidetta siveli kirveleviin naarmuihin, pehmeästi sitten pyyhkäistiin ja siveltiin selkää. Tuskan jännitys rupesi hellittämään. Polle tunsi raukaisevan suloista väsymystä ruumiissaan ja päästi hiljaisen horinan.

"Polle, rakas, vanha Polle." Jalo tarttui kaulaan ja painoi hyväillen pänsä Pollen turpaa vasten. Siinä he seisovat hetken hiljaa, liikkumatta kuin kaksi ystävää, jotka jo sanoitta toisiaan ymmärtävät, joiden sydämien syvimät tunteet vaikeneminen paraiten tulkitsee.

Sitten kaivoi Jalo povitaskustaan esille pari sokeripalasta. Ne jo maistuivat, vähitellen leipäkin.

Jalo ei olisi raskinut tallista erotakaan, mutta kun oriin kulkuset kuuluivat pihalta ja pian sen jälkeen Kallenkin ääni, tuli hänelle kiire. Hän pisti sukkelaan syyksen paraita heiniä Pollelle, siveli vielä kerran sen pehmeää turpaa, pisti oven säppiin ja kiiruhti pois.

* * * * *

Kun Jalo viime päivänä toukokuuta palasi kotiinsa kesälomalle, kävi hän ensi työkseen tallissa. Polle hirnahti hänen ovea avatessaan, ja ilo oli molemminpuolinen.

Tätä ensimmäistä käyntiä seurasi useampia. Tänä kesänä Jalo myös ensi kertaa osoittautui ahkeraksi maamieheksi. Hän oli muassa niityillä ja pelloilla. Isä nauroi ja sanoi että hyvähän se, säästyy häneltä vastaisuudessa pehtorin palkat. Väki taas ihmetteli, mikä nuoren herran oli, kun oli tavoiltaan niin muuttunut. Kaikki tiesivät hänen olevan lukumieheksi luodun. Miksi nyt kirjat saivat hyllyllä levätä nuoren herran kierrellessä maita ja mantuja?

Leena oli ainoa, joka tiesi syyn tuohon. Ja salaa pyyhkäisi hän kyyneleen silmänurkasta. Mistäpä muut sen ymmärtäisivätkään, mutta eikö hän poikaansa tuntisi? Eikö hän aavistanut, että kaikki oli Pollen puolesta, Pollen hyväksi.

Jalo ei voinut talossa paljon vaikuttaa asemansa kautta. Patruuna oli aina selvästi osoittanut, ettei pojalla ollut mitään sanomista. Mutta hänen persoonallisuutensa vaikutti kuitenkin paljon. Useimmat alustalaisista rakastivat nuorta herraa, ja nekin, jotka eivät hänestä piitanneet, hillitsivät kuitenkin raakuuttaan hänen läsnä ollessaan. Olihan Jalo talon tuleva isäntä. Paras aikanaan asettua hyviin väleihin.

Isäntärenki Kalle huomasi harmikseen vaikutusvaltansa suuresti supistuvan Jalon ollessa saapuvilla. Määräämisvaltaa oli Kallella tosin yhtä paljon kuin ennenkin, mutta esikuvanaan, henkisenä johtajanaan eivät työmiehet häntä pitäneet. Sen paikan oli Jalo anastanut. Moni raaka sana jäi heiltä sanomatta, moni piiskanlyönti läimäyttämättä syystä, että nuori herra oli saapuvilla.

Kalle oli tähän asti ollut tovereitaan yllyttämässä raakuuteen. Nyt tunsikin hän vastavaikutuksen Jalon puolelta.

Hellyys eläimiä kohtaan, ja etenkin rakkaus vanhaan Polleeseen, oli ollut päävaikuttimena Jalon päättyessä ottaa osaa maantöihin. Mutta tämän päätöksen seuraukset eivät supistuneet yksin eläinrääkkäyksen ehkäisemiseen. Jalolle avautui uusi maailma hänen uudessa toimessaan. Hän tuli sen kautta lähemmin tuntemaan isänsä alustalaiset, heidän luonteensa, heidän tarpeensa, heidän tapansa ja taipumuksensa. Hän löysi ystäviä monen yksinkertaisen torpparin mökissä. Se elintehävä, jota isä hänelle ennen oli tyrkyttämällä tyrkyttänyt, kävi hänelle nyt itsestään rakkaaksi. Ennen oli hän ajatellut tulevaisuutta lukuhalunsa tyydyttämisenä, opiskeluna, jolla ei muuta määrää kuin syvä, hiljainen mietiskely. Hänen asemansa varakkaan liikemiehen ja tilanomistajan ainoana poikana oli ollut hänelle arvoton. Nyt oli toisin. Tulevaisuus tunki tunkemalla esiin ja sen kanssa tuhannet tuumat ja työt kotitalon hyväksi. Torpat, nuo köyhät, rappeutuneet muuttaisi hän kerran kukoistaviksi. Hän tunsikin ja tiesi, mitä kukin hyvinvoinnikseen tarvitsi, ja siitä pitäisi hän huolta. Eläimet saisivat kaikki hellintä hoitoa. Palvelijat olisivat kuin lapset talossa. Hän saisi valtaa ja varoja, ja ne hän käyttäisi lähimmäistensä hyväksi. Se oli se tulevaisuustuuma, joka kauniina väikkyi Jalon mielessä.

Tämä uusi elämäntehtävä antoi Jalolle ennen aavistamatonta tyydytystä. Mutta hän ei suinkaan ollut ainoa, joka siitä iloitsi. Vanha Leena oli Jaloakin onnellisempi, sillä hän näki nyt uuden ajan sarastavan, näki hedelmiä uskollisesta, uupumattomasta työstään.

Leena oli ennen muinoin ollut palveluksessa Jalon äidin kodissa. Hän oli talon ainoata tytärtä vaalinut tämän syntymästä asti ja oli palveluspaikassaan pysynyt silloinkin, kun perheenisän kuoltua ei enää ollut varoja palvelijoiden palkkaamiseen. Leena oli silloin jakanut äidin ja tyttären huolet toimeentulosta. Hän oli kutonut kangasta, käynyt taloissa vaatteiden pesussa ja koettanut ansaita vaikka miten.

Mutta vaikeaksi kävi kuitenkin ajan pitkään puutetta torjua, etenkin kun vanha rouva sairastui ja tauti kääntyi pitkäaikaiseksi. Silloin — toimeentulon ollessa ahtaimmillaan — tuli kosija taloon. Hän oli varakas liikemies. Rahapohataksi sanoivat hänen olevan luodun, vaikka köyhänä oli syntynyt. Hänen käytännöllinen älynsä oli häntä eteenpäin auttanut. Hän oli pian saavuttanut melkoisen varallisuuden ja varallisuuden muassa yhteiskunnallisen arvon ja ihmisten kunnioituksen. Ettei hänellä ollut paljon ulkonaista sivistystä, vielä vähemmän sitä, mitä sydämen sivistykseksi sanotaan, se hänelle kernaasti annettiin anteeksi. Olihan hän köyhä poika omin neuvoin eteenpäin päässyt, ei häneltä paljon voinut vaatia.

Leena ei koskaan kuullut, mitä äiti ja tytär kosijasta puhuivat. Mutta sanomattakin ymmärsi hän asian

laidan. Häntä harmitti, kun kihlauksen tapahduttua morsiamen kotipitäjässä paljon puhuttiin siitä erinomaisesta onnesta, joka tuli tytön osaksi, kun hän köyhyydestä ja puutteesta pääsi varallisuuteen. Leena toki ymmärsi asian paremmin. Hän tiesi, miten kalpea ja iloton morsian oli kihlusaikana, ja pani merkille, ettei hän itse koskaan puhunut onnensa suuruudesta. Ainoastaan silloin hän hymyili, kun hän puhui siitä, miten hänen sairastava vanha äitinsä pääsisi paremmille paloille.

Häiden jälkeen seurasi Leena nuorta paria heidän uuteen kotiinsa. Siellä jatkoi hän uusissa oloissa entistä uskollista palvelustaan. Hän oli ainoa, joka ymmärsi, mitä nuori rouva kärsi. Hän näki sen kaikesta ja koetti rakkauden hienotunteisuudella kuormaa keventää. Etenkin aikoina ennen Jalon syntymää tunsu nuori rouva, miten uskollinen, osaaottava ystävä Leena oli. Hänelle hän taisi ajatuksensa ja huolensa uskoa. Kangaskamarissa Leenan luona hän purki sydämensä. Siellä pääsi valloilleen se suru ja tuska, jota hän muuten aina hillitsi. Siellä puhui hän myöskin lapsesta, jota hän aina ajatteli ja josta ei kukaan muu välittänyt, kuin hän ja Leena.

Hän oli varma siitä, että se oli oleva poika. Hän oli hänet jo unessa kerran nähnyt. Nimikin oli hänellä valmiina, ja siihen nimeen sisältyivät kaikki äidin sydämen toiveet. Se nimi oli "Jalo".

Leena tunsu saaneensa pojan kasvatuksen huolekseen jo ennen tämän syntymää. Vanha iso-äiti oli juuri ennättänyt kuolla, ja Jalon ollessa muutaman viikon vanha seurasi tytär äitiään. Pienenä ja avuttomana makasi Jalo kätkyessä tietämättä mitään siitä, mitä kuoleman kolkko käsi häneltä riisti. Hänen ei elämänsä ensi vuosina tarvinnut siitä mitenkään kärsiä. Äidin hellyyttä sai hän Leenalta, vaalintaa ja huolenpitoa yhtä uskollista kuin konsanaan omalta äidiltä. Mutta heti kun poika vähän kasvoi, rupesi Leena hänelle kertomaan äidistä. Äiti oli enkelinä taivaassa, tiesi Jalo jo neljän vanhana, ja tultuaan neljäntoista vanhaksi oli hänellä täysin selvä kuva äitivainajasta. Tuohon kuvaan liittyi Jalon mielessä kaikki, mikä oli hyvää, mikä jaloa, mikä kaunista ja ylevää. Miksi oli äiti poissa, tuo hieno, hellätunteinen äiti, joka häntä olisi ymmärtänyt. Isä oli toisenmoinen, sen hän tunsu, vaikka aina koetti sitä ajatusta karttaa. Äiti olisi paremmin ymmärtänyt, olisi ohjannut ja neuvonut. — Mutta hän oli poissa ja Jalon täytyi kulkea yksin.

Kun vanha Leena näki Jalon hellätunteisesta lapsesta vähitellen kehittyvän pojaksi, joka nuoruuden hehkulla pani kaikki voimansa hyvän palvelukseen, tunsu hän saaneensa palkan työstään. Hänen tehtävänsä oli täytetty, voitto saavutettu. Ainoastaan yksi velvollisuus oli hänellä vielä ja sen suorittamiseen oli aika nyt otollinen.

Leenalla oli huostassaan päiväkirja, jonka Jalon äiti oli hänelle uskonut ja joka pojan piti saada. Mitä vielä äidin kuvasta puuttui, sen löytäisi poika tästä. Se täydentäisi ja päättäisi työn, jonka vanha Leena oli suorittanut. Se viittäisi Jalolle tietä sillä elämän uralla, jolla hän äsken oli ensimmäiset askeleensa astunut.

Jalon täyttäessä viisitoista vuotta sai hän äitinsä päiväkirjan. Hän meni ullakkohuoneeseensa, sulki oven ja rupesi lukemaan. Kauan kesti, ennenkuin hän näyttäytyi kenellekään. Vanha Leena oli aivan jännityksessä. Mitähän poika ajatteli ja tunsu? Olisipa Leenan tehnyt mieli kurkistaa oven raosta, mutta ei uskaltanut.

Kun ullakolta viimein kuului askeleita, kiiruhti hän tulijaa vastaan ja loi pikaisen, tutkivan silmäyksen poikaan. "Hyvä on, hyvä on", mutisi hän itsekseen. "Jalo sydän on äidin perintöä, tarmo isän. Mutta nyt se kaikki pannaan hyvän palvelukseen, kaikki pannaan." Hän huokasi syvään ja laski kätensä ristiin. Hänen elämäntyönsä oli päättynyt, päättynyt voittoon, sen hän tunsu.

Äidin päiväkirja seurasi tästä pitäen Jaloa aina. Taskussaan kuljetti hän sitä työpaikoille, ja kun illoin palasi kotiin, ei hän väsymyksestä huolimatta malttanut levolle mennä. Ullakkohuoneessaan hän istui ikkunan ääressä lukien päiväkirjaa. Hän tahtoi oppia tuntemaan kaikki äidin ajatukset. Hän tahtoi askel askeleelta kulkea sitä tietä, jota äiti olisi suonut hänen kulkevan. Hän ei tyytynyt, ei saanut rauhaa, ennenkuin äiti oli hänelle tutumpi kuin yksikään elävä olento, ennenkuin hän tiesi joka sanasta, joka työstä, mitä äiti siitä olisi arvellut. "Pojallani pitää olla naisen lämmin herkkä sydän, mutta miehen luja, murtumaton mieli. Minä sorruin elämän epäsointuihin, sinun, poikani, pitää ne voittaa." — Nämä tällaiset sanat kannustivat viisitoistavuotiaan mieltä. Ne antoivat hänelle elämäntehtävän, josta hän uneksi, kun kokosi heiniä niityltä tai kun pellolla leikkasi ruista torpparien kanssa. Kuva siitä kangastui hänen mieleessään, kun hän valvoi yksinäisinä öinä ullakkokamarissa. Sitä mieltä hän sivelllessään Pollen silkinpehmeätä turpaa.

* * * * *

Kun Jalo syksyllä läksi kouluun, ei hän aavistanut, ettei hän palaisi kotiin ennenkuin seuraavana keväänä. Mutta niin kävi kuitenkin. Hänet kutsuttiin erään toverin luo joulua viettämään ja patruuna puolsi matkaa. Ennen ei Jalo koskaan ollut kotiaan kaivannut, mutta nyt tunsu hän saaneensa entistä enemmän, mikä mieltä sinne kiinnitti. Aivan sydän rupesi sykkimään, kun hän seuraavana keväänä

vihdoin seisoj kotipihan portilla. Muutamin harppauksin kiiruhti hän portaita ylös. Ovella seisoj Leena. Hän sai reippaan, nuorekkaan syyleilyn ja sitten kysymyksiä voinnistaan.

"Patruuna odottaa", kuiskasi Leena.

"Hyvä, hyvä." Jalo ripusti lakkinsa eteisen naulaan ja astui ruokasaliin.

"Kas vaan, no terve! Paina puuta, poika! Annetaan täällä kahviakin."

He asettuivat kumpikin kahvipöydän ääreen. Puhelu alkoi tavalliseen kaavamaiseen tyyliin. Kun Jalo oli tehnyt selkoa voinnistaan ja todistuksesta, raha-asioista ynnä muusta semmoisesta, nousi patruuna, sanoi olevan kiirettä ja läksi. Silmänräpäyksessä hypähti Jalokin pystyyn. Nyt se alkoi vapaus. Nyt oli hän päässyt kaikista virallisuuksista ja sai mennä minne sydän käskee.

Hän oli juuri ryntäämässä keittiön ovesta ulos, kun törmäsi vasten Leenaa, joka aivan oli kumoon keikahtaa.

"No, hyvänen aika, lapsikulta, minne nyt niin kiire?"

"Talliin tietysti."

"Voi hyvä ihminen, ei nyt sinne sopisi."

"Miks'ei."

"No, no, jahka minä selitän, kun hengästyin niin tuosta säikäyksestä."

"Tule istumaan." Jalo vetäisi hänet viereensä kyökin penkille. "Voi minua, kuinka olin ajattelematon! Mutta katso, Leena, on niin hauskaa olla kotona taas." Hän katsoi ympärilleen. Keittiössä ei ollut ketään. He olivat kahden. "Tietäisit miten olen teitä kaivannut ja miten nyt tahdon tehdä työtä, auttaa ja palvella teitä kaikkia." Hänen silmänsä loistivat. Se kangasti niin kauniina, tuo tulevaisuuden toivo. Se oli syventynyt ja kirkastunut hänen sielussaan tänä eronaikana, ja koko nuoruutensa hehkulla hän oli nyt aikeissa alkaa valmistumisestaan tulevaisuutensa työhön. —

Leena pyyhki silmiään esiliinan nurkkaan. "Niin, kyllä se on siunattu asia. Kyllä meitä täällä on monta, jotka sitä apua tarvitsemme."

"Niin, ja nyt minä menen." Hän nousi.

"Ei, ei."

"No, mitä nyt, Leena?"

"Emme me kaikki kuitenkaan sitä palvelusta enää tarvitse, se meidän", — hän änkytti — "se vanha Polle."

"Mitä?"

"On myyty."

Jalo seisoj kuin salaman satuttamana.

"Myyty, ja kenelle?"

"Naapuripitäjän kievarille."

Jalo ei siihen sanonut sanaakaan, kääntyi pois päin, meni ylös ullakolle ja sulkeutui huoneeseensa. Siellä riehui hän kauan kuin häkkiinsä teljetty haavoittunut metsäneläin. Polle, vanha uskollinen Polle oli myyty, ainoa hevonen koko kartanossa, joka oli äidin ajoilta, kotikasvatti, ainoastaan pari kuukautta vanhempi kuin Jalo itse. Sen oli nyt väsymyksen ja vanhuuden tullessa täytynyt jättää kotinsa ja alkaa kyytihevosen raskas ammatti. Se oli myyty, tunnottomasti myyty. Viha vai tuskako oli voittava tunne? Jalo ei sitä tiennyt. Hän polki jalkaa, pui nyrkkiä, mutta seuraavana hetkenä hän väänsi, käsiään ja vaikeroi kuin lapsi.

Illemmalla hän pisti oven lukkoon, paneutui maata ja huusi palvelijalle, ettei hän tule syömään. Sitten hän makasi silmät selällään miettien. Verrattain helppona hän piti hankkia tietoja Pollesta, mutta mitä niistä tiedoista, ell'ei hän saisi sitä itselleen ostetuksi. Hän laati suunnitelman toisensa jälkeen ja hylkäsi ne taas. Vihdoin hän keksi kuitenkin keinon, joka sai hänet aivan haltioihinsa ilosta. Vahvamäen torppari, kelvollisin kaikista Kalliolan alustalaisista, oli sanonut pian ostavansa uuden hevosen. Hänen luonaan kyllä Polle vielä kestäisi, kunnes Jalo tulisi täysi-ikäiseksi ja itse voisi siitä huolta pitää. Jos nyt Jalo vaan saisi rahaa lainatuksi eräältä toverilta, joka oli varakas ja jonka isä varmaan voisi antaa Jalolle

viiden vuoden lainan, silloin kaikki selviäisi.

Ensi kerran eläessään tunsi Jalo rajatonta iloa siitä, että oli rikas perillinen, joka muutaman vuoden kuluttua olisi oma herransa. Kaikki oli nyt käypä hyvin. Kaikki oli tuleva selville.

Tuskin olivat päivän ensi säteet pujahtaneet ullakkokamariin, ennenkuin Jalo hypähti pystyyn. Hän pukeutui kiireesti ja rupesi kirjoittamaan. Kaikki oli valmista, kun aamiaiskello soi. Tyynellä mielellä tervehti hän isäänsä. Kirjeet, jotka hankkisivat Pollen takaisin, rapisivat taskussa. Miksi hän enää vihastuisi?

Kun aamiainen oli syöty, sanoi Jalo lähtevänsä pitemmälle kävelymatkalle kenties koko päiväksi. Hän kävi ensin viemässä kirjeet postiin. Sitten suuntasi hän tiensä Vahvamäen torppaan.

Sielläköös syntyi ilo. Vaimo pyyhkäisi penkin päätä esiliinalla ja käski istumaan. Lapset livistivät isälle kertomaan, kuka oli tullut. Isän piti pian tulla tervehtimään. Ja torppari tuli, hymyili, pisti kättä ja hymyili taas. Olipa hauska nähdä nuorta herraa.

Yhdessä sitten puheltiin kaikenmoisista yksityisistä ja yleisistä asioista. Senjälkeen vasta kävi Jalo esittämään pyyntöään. Se kävi myötäisesti kuin mäenlasku. Torppaan oli hankittava uusi hevonen, Jalo maksaisi ainakin suurimman osan sen hinnasta ja Polle saisi hyvää huolenpitoa vanhoilla päivillään.

Rahat nyt ainoastaan puuttuivat ja nekin tulivat, nimittäin lupauksen muodossa.

Tämän jälkeen kävi Jalo joka päivä Vahvamäellä. Siitä ohi tuotiin aina patruunan posti, ja Jalo tahtoi itse olla täällä vastaanottamassa ensi sanomaa Pollesta.

Toista viikkoa sai hän turhaan odottaa. Sitten tuli kirje. Jalo avasi sen maantiellä ja istuutui kivelle tiepuoleen. Kirje oli viipynyt, sillä Polle oli jo myyty. Se oli vanha ja väsynyt eikä kelvannut kyytihevoseksi. Eräs hevoskauppias oli sen markkinoilla vienyt. Kievarin isäntä oli nyt häneltä tiedustellut, mutta ei muistanut mies enää, kenelle möi.

Jalo jäi kivelle hievahtamatta istumaan. Ei hän itkenyt, ei riehunut. Hän istui siinä iskusta tunnottomaksi lamautuneena. Kuva markkinoista syntyi hänen mielessään. Siellä räyhättiin, kiroiltiin, revittiin hevosia suupielistä ja piestiin. Siellä oli Polle.

Hän tunsi olevansa voimaton auttamaan, ja se tunne oli katkerata katkerampi.

Tämä turha ponnistus Pollen puolesta oli hänen ensimmäinen suuri tappionsa. Oliko se toivottoman taistelun enne? Oliko tämä polttava tuskan tunne hänet vastakin valtaava, kun elämän epäkohdat häneltä jäisivät korjaamatta, sen kärsimykset lieventämättä, sen epäsoinnut sovittamatta?

Hän aikoi nousta, mutta ei voinut. Mielenliikutus kangerteli joka jäsenessä. Se painoi kuin puutunutta paikalle.

"Nyt tuli huonot sanomat", virkkoi torpan emäntä ikkunasta katsoen.
"Kas vaan, miten se nuori herra on masennuksissa."

Isäntä nousi hänkin katsomaan.

"Totta tosiaan. Ihan käy sääliksi."

Hän katsoi tuumailevana tielle päin. Mutta hetken kuluttua hän lisäsi:
"Mutta sen sanon, ei siitä miehestä ainakaan kasva toisen sortajaa.
Hyvin sanoin se kerran hallitsee ja oikeuden puolta pitää."

"Johan sen tästä Pollenkin asiasta näkee", arveli emäntä. Ja isäntä meni ulos kuulostamaan, mitä sanomia posti oli tuonut.

Kun hän astui tien poikki, oli Jalo jo pystyyn noussut. Kirje oli hänellä kädessä, toisen painoi hän poveaan vasten.

Isäntä säpsähti katsoessaan häneen. Hänen katseensa oli niin outo. Siinä oli jotain uutta, ennen tuntematonta. Liekö ollut sitä, jota äiti kerran lapselleen rukoili, naisen sydämen herkkää hellyyttä yhdistettynä miehen lujaan murtumattomaan voimaan, joka ei vastuksissa väisty, ei kärsimyksissä kukistu?

VELJESI TÄHDEN.

Helena oli köyhä vaatimaton ompelijatar, joka kävi kodista toiseen työssä. Paljon hän sai kiertokulkunsa varrella nähdä, sai oppia tuntemaan oloja ja ihmisiä monelta eri kannalta. Toisissa paikoin hän viihtyi hyvin, oli vapaa ja onnellinen kuin omassa olossaan, eikä muistanut kodittomuuden katkeruutta, toisissa hän taasen sai tuntea tuota katkeruutta vielä höystettynä ihmisten ylenkatseella ja säälimättömyydellä.

Mutta oli niitäkin paikkoja, joissa koeteltiin käydä kultaista keskitietä, joissa juopa köyhän ompelijattaren ja perheen jäsenten välillä tuntui koko laajuudessaan, mutta jossa jonkinmoisella keinotekoisella ystävällisyydellä koetettiin sitä peitellä. Tällaisissa paikoissa oli Helenan melkein vaikein olla. Hän tunsi olevansa vaivaksi ja tiellä, eikä kuitenkaan voinut väistyä. Hän tunsi, että käsi, joka hänelle täällä ojentautui, ei tarjonnut ystävän lämpimää, uskollista tukea, vaan ojentui ylhäisiltä portailta alempana oleville, niin että sormenpäät töintuskin sipaisivat ylöspäin kurottautuvaa kättä.

Kirjava oli Helenan kokemusten sarja, eikä suinkaan aina valoisinta laatua. Mutta se laajensi hänen näköpiiriään, lisäsi elämän kokemusta ja antoi hänelle synnyntäisen hienouden lisäksi käytöstavan ja ominaisuuksia, jotka vaikuttivat sen, että moni pääkaupungin rouva ennen muita tahtoi juuri häntä kotiinsa työhön.

Tohtori Hjälmin perheessä oli Helena ennen ollut työssä ainoastaan kerran. Silloin olivat muut perheenjäsenet olleet maalla; rouva yksin oli tullut kotia järjestämään. Silloin oli siellä ollut hiljaista ja hyvä olla. Rouva oli ollut ystävällinen, ja Helena oli viihtynyt hyvin. Mutta toisenlaiselta tuntui nyt, kun hän toistamiseen oli sinne kutsuttu työhön. Siellä oli nyt väkeä paljon, sekä perheenjäseniä että vieraita, ja Helena tunsi vaistomaisesti tällä kertaa olevansa tiellä. Äsken oli sitä paitsi rouvalle tullut joukko aamupäivävieraita. Ovet salin ja ruokasalin välillä, jossa Helena istui, suljettiin, ja vieraat pitivät lystiä Helenan koettaessa kiinnittää huomiotaan työhön, jolla oli kiire.

Salissa olijat nauroivat ja ilakoivat. Rouva oli ottanut esille vanhaa, hienoa viiniä, jota piti "maistella", ja lasien kilistys sekoittui iloremakkaan ja nauruun. Se vihloi Helenan korvia. Miten saattoikaan ilo tehdä niin vastenmielisen vaikutuksen? Sehän oli ihmisten ystävä niinkuin lämmin, kirkas päivänpaiste. Miksi se nyt loukkasi! miksi tuntui niin huolettoman vallattomalta, niin välinpitämättömältä? Miksi nuo ilonpurkaukset aivan kuin ilkkuivat kaikkia elämän kärsimyksiä?

Helena ajatteli, että jos hän äkkiä olisi saliin astunut ja siellä alkanut puhua elämän vakavuudesta, sen vaaroista ja vastuunalaisuudesta, olisi jok'ainoa joukosta huutanut: "Mitä siitä! Pois se! Olenko minä veljeni vartija?"

Tämä kaikki liikkui Helenan mielessä, ei tosin selvänä ajatuksena, vaan epämääräisenä, tunnelmantapaisena aavistuksena. Siksi koski ilo hänen korviinsa, siksi se sydäntä särki ja repi auki jo arpeutumassa olevia haavoja.

Helena oli niin ajatuksiinsa vaipunut, ettei huomannut, kun iloinen puhelu salissa vaikenä ja vieraat vetäytyivät eteiseen poistukseensa. Vasta kun tohtorinna työnsi auki vierashuoneen ovet ja astui ruokasaliin käsivarrellaan tarjotin, jonka laski ruokasalin pöydälle, silloin huomasi hän hiljaisuuden taas vallitsevan.

"Täällä oli iloisia vieraita", huomautti rouva nauraen, "eikö ollut, Helena?"

"Oli kyllä. Mutta tohtorinna, mitä nyt teen tälle?" Hän näytti hametta, jota oli purkanut. "Kas vaan, sepä hyvä, että Helena purki tämän, niin ettei työ loppunut kesken. Minulta meni aika vieraiden kanssa niin, ett'en huomannutkaan." Taas nauroi tohtorinna iloisesti. Sitten hän lähenei ruokapöytää, pani appelsiinin lasilautaselle, kaasi viiniä lasiin ja tarjosi.

"Nyt pitää Helenankin maistella herkkujamme. Ei tämmöistä viiniä usein tarjota."

"Kiitoksia!" Helena otti appelsiinin. "Tämä riittää. En minä enempää tahdo."

"Hyvän aika, viiniä! Ei suinkaan Helena ole niitä raittiuden hulluja."

"Kyllä minä olen juuri sitä joukkoa. Minä en koskaan maista väkijuomia."

"Ja viini kun on niin vahvistavaa! Kylläpä se on hulluutta."

"En usko sen hyvinkään vahvistavan, mutta missään tapauksessa en ota. Rouva hyvä, ette saa panna pahaksi."

"Kyllä panen. Ja panisin vielä enemmänkin, ell'en eläisi toivossa, että saan Helenan pian toisin ajattelemaan." Rouva oli puoleksi vallattoman, puoleksi suuttuneen näköinen.

"Kas, nyt otan appelsiinin." Hän otti yhden tarjottimelta. "Ja nyt syön sen samalla kuin Helena omansa. Sillä aikaa saa Helena kertoa minulle kaikki syynsä tuohon yksipuolisuuteen. Sitten minä vuorostani kumoan ne, ja minä olen jo edeltäkäsikin varma voitostani." Rouva nauro i loisesti kiskoessaan irti palasen toisensa jälkeen appelsiinin kellertävästä kuoresta.

Helenan kasvoille kohosi puna, kohosi ja katosi silmänräpäyksessä. Hän näytti säpsähtävän ehdotusta, vavahtavan kuin se, joka tuntee kovan kouran äkkiä koskettavan vielä verillä olevia haavoja. Hän katsoi hetken tohtorinnaan, sitten työhönsä, sitten taas tohtorinnaan. Ne olivat niin iloisen ja ystävällisen näköiset nuo kasvot hänen edessään. Hän tiesi että lämmin ja osaaottava sydän sykki nuoren rouvan povessa. Miksi ei hänelle voisi kertoa? — — Ja joka tapauksessa, olipa kuulija kuka tai millainen tahansa, tuli hänen kertoa kertomuksensa sellaisena kuin se oli. Se oli hänen velvollisuutensa ja sen tunnossa hän alkoi:

"Te tiedätte, hyvä tohtorinna, että isäni oli lukkarina maalla. Hän oli oikein vanhanajan lukkareja: oppimaton, mutta virassaan harras ja uskollinen, laulajana mainittu monessa suhteessa muita etevämpänä. Hän kuoli äkkiä vilustumisen johdosta. Minä olin silloin seitsenvuotias, nuorempi veljeni Kaarlo ainoastaan muutaman kuukauden vanha. Me elimme tämän jälkeen mitä ahtaimmissa oloissa. Äiti oli heikko terveydeltään ja suru vielä vähensi hänen voimiaan. Ainoastaan huoli pikku Kaarlon kasvatuksesta ylläpiti häntä. —

"Kaarlo oli herttainen lapsi ja osoitti jo pienenä erinomaista lahjakkuutta. Kaikki sanoivat hänestä tulevan jotakin mainiota. Olin käynyt kaksi vuotta kansakoulua, kun äiti kerran ystävällisesti taputti minua olalle sanoen minua ymmärtäväiseksi, kiltiksi tytökseen, josta hänellä aina oli iloa ja apua. Minä muistan sen päivän vielä kuin eilisen, se oli minusta niin hauskaa, mutta samalla niin kummallisen juhlallista, melkein peloittavaa. Sitten rupesi äiti selittämään, miten meidän nyt jo oli alkaminen säästää, jotta Kaarlo kerran saisi varoja koulunkäyntiinsä. Äiti kysyi, enkö minäkin sen syyn tähden tahtonut keskeyttää koulunkäyntiäni ja auttaa häntä kotona. Sydäntäni vähän kirveli, mutta minä en voinut, en tahtonut ajatella itseäni! Myöhemmin pääsin ompelijattaren oppiin ja sitten aloin itse ansaita.

"Kaarlo kasvoi, pääsi kouluun ja edistyi siellä nopeaan. Hän oli meidän ilomme ja ylpeytemme. Läksynsä oppi hän tavallisesti yks kaks, oli sitten ulkona toveriensa luona, mutta palasi illemmalla kotiin ollakseen vähän äidin ja minun seurassani. Hänen lempipaikkansa oli matala, pieni kiikkutuoli meidän vierashuoneessamme. Sinne istuutui hän usein ja lauloi, lauloi niin että katto oli kohota, ja äiti ja minä kokonaan unohdimme köyhyytemme, unohdimme puutteet ja kärsimykset, jotka mieltä usein painoivat. Monesti silloin itkimme, mutta ilon kyneleitä, sillä maailma oli meistä suuri, ihana ja iloa täynnä. Semmoisena Kaarlo siitä lauloi, ja se laulu täytti mielemme ilolla, mutta kaipuulla myöskin. Mutta olihan se kaipuu turha, sillä meillä oli onnea tarpeeksi, kun Kaarlo oli luonamme. —

"Hän oli aina hyvä meille. Ainoastaan joskus, kun tunsin köyhyyden painostavan, kävi hän kärtyisäksi ja vaateliaaksi. Hän olisi tahtonut saada oman soittokoneen, mutta vaikka kuinka säästimme, emme voineet sitä hänelle hankkia. Ainoa lohdutuksemme oli se, että Kaarlo kerran itse semmoisen ostaa. Ja siitä hän puhuikin usein iloisempana ollessaan. Saatuaan oman kodin ja oman soittokoneen aikoi hän sitten meistäkin huolta pitää. Se oli hänen tulevaisuudenunelmansa. Mutta sen toteuttamisesta ei mitään tullut.

"Kaikki tosin kävi hyvin kahtena ensimmäisenä vuonna Kaarlon ollessa yliopistossa. Mutta sitten tuli takatalvi, joka tappoi toiveemme. Kaarlo joutui huonoon seuraan. Eräänä tavattoman kylmänä talviyönä rentusteli hän kaduilla muutaman toverin kanssa. Hän oli kadottanut sekä päällystakkinsa että lakin, kulki laulaa hoilottaen katuja pitkin ja oli vähällä joutua poliisinkin käsiin. Toveriensa avulla hän kuitenkin pääsi pakoon, mutta kylmettyneenä yöllisestä retkestä hän sai keuhkokuumeen, sairastui ja kuoli. Se isku vei äidinkin hautaan.

"Minä jäin yksin. — — — Olen siitä asti kulkenut kodista kotiin työssä. — — — Ettekö nyt ymmärrä, hyvä tohtorinna, miksi en voi maistaa väkijuomia. Enhän voi leikitellä aseella, joka surmasi ainoan veljeni." —

Helena vaiken i hetkeksi. Ilme hänen kasvoillaan osoitti paremmin kuin sanat, miten paljon hän oli kärsinyt.

Tohtorinna ei saanut sanaakaan sanotuksi. Hän tuns i häpeän sekaista mielipahaa koko keskustelusta. Olihan se hänen ajattele mattoman kehoituksensa aikaansaama. Mutta miten saattoi hän arvata, että syyt Helenan raittiuslupaukseen olivat niin arkaluontoista laatua. Hän olisi mielellään peruuttanut koko kehoituksensa, mutta nyt se oli myöhäistä.

Ennenkuin tohtorinna ennätti jatkaa, nousi Helena, laski kiittäen appelsiinilautasen pöydälle ja aikoi tarttua työhönsä. Mutta ne muistot, joita hän kertoessaan uudelleen oli eloon elvyttänyt, olivat siksi hänen mielensä vallanneet, ettei hän vielä voinut niistä irtaantua. Työ painui hänen helmaansa ja katse luotuna nuoreen rouvaan hän jatkoi arastellen, melkein kuiskaamalla: "Minä tulin sen asian ymmärtämään, kun isku sattui oikein lähelle, mutta jäljestäpäin olen hävennyt itseäni. Miksi en sitä ennen käsittänyt? Miksi en nähnyt velvollisuuttani vähemmällä? — Olemmehan veljiä ja sisaria kaikki."

Tohtorinna laski hermostuneena pois tarjotinliinan, johon oli tarttunut sitä kokoon kääriäkseen. Hän ei tiennyt mitä tehdä, minne katsoa, niin häntä vaivasi ajatus, että hän epähienolla tavalla oli tullut koskettaneeksi kirvelevän kipeään sydänhaavaan.

Hän näki, miten Helena taisteli voittaakseen liikituksensa ja miten tuskallinen tuo taistelu oli. Helena oli aivan kalvennut, huulet olivat kokoon puristautuneet ja silmäluomet punoittivat.

Tohtorinna nousi äkkiä, hän tahtoi ainakin valmistaa Helenalle helpotusta jättämällä hänet yksin. Salin läpi hän kiiruhti omaan pikku sopukkaansa, pieneen nurkkahuoneeseen, joka oli sinivalkealla sisustettu ja jonka parvekkeelta oli kaunis näköala vilkasliikkeiselle esplanaadille. Täällä heittäytyi hän nojatuoliin, kätki kasvot käsiinsä ja vaipui ajatuksiin.

Helenan sanat soivat yhä hänen korvissaan. "Minä ymmärsin sen, kun isku koski läheltä —, mutta olen hävennyt itseäni — miksi en ennen ymmärtänyt — olemmehan veljiä ja sisaria kaikki."

Oliko hän sitten velvollisuutensa käsittänyt, hän, nuori tohtorin rouva, joka oli saanut oppia ja sivistystä? Oliko hän tuntenut lähimmäisensä surut omiksensa? Oliko hän tuntenut veljekseen ja sisarekseen jok'ainoan, jonka tiellään tapasi?

Hänen mieleensä johtuivat tuhannet pikku seikat.

Eilen aamulla hän oli aika pakkasessa kohdannut kadulla pienen poikasen, arviolta noin viisivuotiaan. Poika oli päällystakitta, repaleinen pieni lakki päässä. Lapasia hänellä ei ollut ja vaivoin piteli hän kohmettuneissa käsissään lastuja, joita arvattavasti kotiin kantoi. Mitä olisi tohtorinna tehnyt, jos hän tuon pienokaisen olisi veljekseen tuntenut? Eikö hän olisi syliinsä nostanut, olisi hieronut lämpimäksi kohmettuneet kätöset, suojannut omilla vaatteillansa, lämmitellyt omalla hengityksellensä. Mutta hän meni ohi — kiireisesti kuin unohtaakseen näkemänsä.

Illalla hän oli ollut helppotajuisessa konsertissa. Siellä oli valoa, oli lämpöä, hienoja pukuja ja taidenautintoa. Siellä puheltiin ja naurettiin, syötiin ja juotiin. Hänen mieleensä oli silloin hetkeksi muistunut tuo vilusta värisevä lapsi. Hän katseli loistoa ympärillään ja ajatteli, että ihmisten osa elämässä on hyvin erilainen. Sitten hän kuunteli taas soittoa. —

Mutta illalla palasi tuo ajatus uudelleen hänen vertaillessaan elämän päivänpaisteista puolta sen yöpuoleen. Hän näki silloin konsertista palatessaan nuoren humaltuneen naisen, joka oli langennut kadulle, kasvot erään sisäänkäytävän kivisiä portaita vastaan. Häntä puistatti tuo näky. Hän painautui lähemmä miestänsä, jonka kanssa kävivät käsi kädessä, ja he kiiruhtivat ohi.

Mutta kuva jäi hänen mieleensä.

"Veljiä, sisaria" kaikui hänen korvissaan ja hän vavahti, väistyi kuin aavetta, kummitusta. "Veljiä ja sisaria", niin se sittenkin oli. Ehkä olisikin elämä toisenmoista, ehkä onnellisempaa, ehkä parempaa, jos se tietoisuus olisi selvänä kaikilla.

Hän tuli ajatelleeksi, miten olisi ollut, jos tuo onneton olisi ollut hänen sisarensa. Miten hellävaroen hän olisi hänet nostanut, olisi kiertänyt omaan turkkiinsa, olisi peittänyt ja suojannut ihmisten ylenkatseellisilta silmäyksiltä. Sitten hän olisi hänet kotiinsa vienyt, olisi hoitanut ja hoivailut, rakkauden siteillä kiinnittänyt itseensä ja käsikädessä kuljettanut eteenpäin paremmalla tiellä. Miksi oli hän nyt tehnyt toisin? Oliko hän kulkenut ohi kylmänä, välinpitämättömänä kuin pappi ja leviitta? Oliko hän oman itsensä tähden unohtanut lähimmäisensä?

Vanha vaimo, joka lauantaisin pesi rakennuksen kiviportaita, mies, joka vuosittain heille halkoja hakkasi, — saivatko he muuta kuin maksunsa? Saivatko koskaan ystävällistä sanaa, ystävän lämmintä osanottoa?

Hän nousi ja läheni parvekkeen ovea. Jalkainsa alla näki hän ihmisjoukkojen myllertävän. Siellä istuivat ajurit, jotka sateessa ja pakkasessa odottivat ansaitsemisen tilaisuutta, siellä kulki raitiovaununkuljettaja kiiltävänappisessa puvussaan. Ihmisjoukot sivuuttivat siellä toisiaan kiireisesti, levottomasti kuin aallot elämän merellä. "Veljiä ja sisaria kaikki" kaikui taas hänen korvissaan, ja hän alkoi aavistaa, että ihmiskunta olisi onnellisempi, sen surut pienemmät, sen ilot suuremmat, jos kaikki tämän käsittäisivät.

KUN TALVINEN AURINKO LASKEE.

Talvipäivinä auringon paistaessa kirkkaimpanaan, kun hanget hohtavat ja metsät huurteissa kimaltelevat, silloin hurmaa mielen luonnon loistoisa kauneus. Korkeana kaartuu silloin taivaan sinertävä kansi. Puhtoiset pilvenhattarat uivat untuvaisina sen laella. Koko luomakunta, joka pitkinä talvipimeinä on uinunut valkean vaippansa alla, on nyt uudelleen eloon noussut. Metsä on päältään puistellut painostavan lumitaakan. Se on pukeutunut hienoiseen huurrehuntuun, jonka verhoamana se ei enää näytä nukkuvalta. Ei, se on kauttaaltansa eloa ja ihanuutta täynnä. Jok'ainoassa männyn neulasessa piilee maailma kimmellystä ja kirkkautta. Sorjana seisoo solakka koivu säteillen puvussaan puhtoisessa kuin morsian, onnen hymy huulillaan. Hankien harjat hohtavat ja notkoissakin kimaltelee valkovaippa kuin jalokiviä ja tähtösiä täynnä. Riemusäveltä soittaa koko luomakunta. Nuoruuden ja onnen hurmaavaa laulua sen kannel kaikuu.

Mutta illoin, kun aurinko alkaa maillensa mennä ja sen viime säteet hyvästiä heittäen maita ja metsiä hyväilevät, silloin hiipii kaiho ihmisrintaan. Pian pakeni päivä Pohjolan mailta. Onnen hymyä kesti hetkisen vain. Siitä kaihokin rintaan hiipi, sillä pysyväisyyteen pyrkii ihmisen henki.

Vaan eipä kaihovinkaan katseemme pysäytä pian pois kiiruhtavaa talviaurinkoa. Kohti määräänsä se kulkee yhä, paistamaan maille vierahille, ihmisten toisten iloksi.

Mutta hetkisen vielä viipyvät sen viime säteet luonamme. Taivaan ranta silloin ruseuttaa, hanget hohtavat ja metsissä pujahtelevat valon säteet oksalta toiselle. Milloin karkeloivat kilvan puiden juurella, milloin kiiruhtavat tyveltä latvaan kirkastuttaen männyn kaarnaista runkoa tahi hyväillen koivun valkovyöhyttä. Varjot piirtelevät kuvioitansa yhä ahkerampaan, mutta valon säteistä nekin viehätystä saavat. Koko luonto hymyää, ei enää ensi nuoruuden hurmaavaa onnen hymyä, vaan kokeneen, kirkastuneen, rauhan saavuttaneen ihmissielun sopusointuisaa, autuaallista hymyä. Sulautuu siitä kaihokin ihmisrinnasta, sulautuu sopusointuisaksi säveleeksi, joka kaikuen yhä voimakkaampana vaihtuu toivon riemulauluun, varmaan, voitokkaaseen, kantaen ikävöivän ihmishengen sen kotimaata kohti, kohti pyhyiden ja pysyväisyyden rauhaisaa rantaa.

Ja mailleen painuu yhä talvinen päivä, painuu painumistaan alle rantojen rusottavain. Verraton on ihanuus, minkä se luo ympärilleen luontoon, pyhä, sopusointuisa se tunnelma, jonka se tuottaa. Soisi ihminen oman elonsakin semmoiseksi, soisi sen pyrintänä pyhyiden maahan heittävän heijastuksen tänne.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MURUSIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property

(trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing

any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production,

promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how

to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.